

## บทที่ 2

### เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยใช้การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โรงเรียนสิงห์สะอาด อำเภอสหพันธ์ จังหวัด กาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะนำเสนอตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

#### 1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

##### 1.1 การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

###### 1.1.1 ความหมายของการพัฒนา

###### 1.1.2 การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

##### 1.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

###### 1.2.1 ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม

###### 1.2.2 ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม

###### 1.2.3 ประเภทของคุณธรรมจริยธรรม

###### 1.2.4 ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

##### 1.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

###### 1.3.1 การจัดการเรียนรู้ตามแนวหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2544

###### 1.3.2 ความหมายของการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

###### 1.3.3 ประเภทของการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

###### 1.3.4 ความสัมพันธ์ของหลักสูตรและการสอนแบบบูรณาการ

###### 1.3.5 สาเหตุที่ต้องบูรณาการหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้

###### 1.3.6 สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนแบบรายวิชา

###### 1.3.7 รูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

##### 1.4 กลยุทธ์การพัฒนา

##### 1.5 บริบทของโรงเรียนสิงห์สะอาด

- 1.6 การวิจัยปฏิบัติการ
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 2.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 2.2 งานวิจัยต่างประเทศ

## การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

### 1. ความหมายของการพัฒนา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายคำว่า “พัฒนา” หมายถึง ทำให้เจริญ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546 : 779)

ไพฑูริย์ ช่างเรียน (2517 : 64) ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาว่า หมายถึง ความก้าวหน้า การเติบโต ความงอกงาม เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีทิศทาง มีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงสู่สภาพที่ดีกว่าเดิม หรือเป็นการวิวัฒนาการในทางที่ดีกว่าเดิม หรือเพื่อเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างจริงจังเป็นสิ่งสำคัญ

ดารา ทิปะपाल (2521 : 51) ได้สรุปความหมายการพัฒนาว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบที่กระทำการด้านการแปลงรูป (Transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตัวกระทำ การเปลี่ยนแปลงในปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดสภาพที่ดีกว่าหรือเหมาะสมกว่า

สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ปัจจุบันอย่างมีระบบและเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง เพื่อทำให้ดีขึ้นเจริญขึ้นกว่าเดิม

### 2. การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

#### 2.1 แนวคิดในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

ไรท์ (Wright. 1975 : 24-30) นักสังคมวิทยา มีความคิดเห็นเกี่ยวข้องกับอิทธิพลของสังคมต่อการพัฒนาจริยธรรม ซึ่งเขาเชื่อว่าเด็กเล็ก ๆ จะเรียนรู้ว่า อะไรดี อะไรชั่วจากผู้อื่นที่ใกล้ชิดซึ่งเป็นตัวแทนของสังคม ด้วยการเลียนแบบจากผู้ที่ตนรัก และมีอำนาจเหนือกว่า จนในที่สุดเด็กจะยอมรับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมมาเป็นหลักในการปฏิบัติ โดยอัตโนมัติ ซึ่งนักทฤษฎีส่วนมากยอมรับว่า จริยธรรมจะถูกปลูกฝังตั้งแต่เล็ก ๆ เช่นกัน แม้ว่าทฤษฎีบางคนจะยอมรับการผันแปรของสังคมและสถานการณ์ในชีวิตที่อาจมีผลให้บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงจริยธรรมในวัยผู้ใหญ่ได้ก็ตาม ตามแนวความคิดนี้ กลุ่มบุคคลที่รับผิดชอบ

ในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กมากที่สุด คือ สมาชิกในครอบครัวของเด็กเอง รองลงมา คือ โรงเรียน นอกจากนี้ยังมีสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ และสิ่งพิมพ์

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 63-67) ได้กล่าวถึงวิธีการส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมไว้ดังนี้

1. การให้ความรู้ขั้นสูงสุด วิธีการฝึกฝนเด็กโดยใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นต่ำให้สามารถใช้หลักเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไปนั้น เริ่มจากการศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กเล็กตามทฤษฎีของเพียเจท์ นักจิตวิทยาได้ใช้วิธีการให้เหตุผลที่เหนือกว่าที่เด็กใช้ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้ความรู้ขั้นสูงขึ้นไปจากขั้นที่ตนมีอยู่ เมื่อเด็กได้รับเหตุผลใหม่เด็กจะนำไปใช้เปรียบเทียบกับเหตุผลเดิมของตน ซึ่งการเปรียบเทียบนี้เด็กจะเกิดความรู้ที่ขัดแย้งกันหรือเกิดความไม่สมดุลทางความคิด ความไม่สมดุลนี้จะเป็นเครื่องกระตุ้นให้เด็กมีการปรับปรุงโครงสร้างทางความคิดของตน เพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้นใหม่ ซึ่งจะช่วยให้เด็กเข้าใจและยอมรับเหตุผลในขั้นที่สูงกว่าขั้นของตนได้

2. การอบรมทางศาสนา ประเพณีของผู้นับถือศาสนาพุทธ ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้าน โดยเฉพาะเพศชายมีโอกาสเข้ารับการอบรมทางพุทธศาสนา โดยการบวชเป็นสามเณรและภิกษุในช่วงเวลาที่แตกต่างกันตามสะดวก แต่ที่ปฏิบัติกันมาก คือ ใช้เวลาประมาณ 3 เดือน ในระยะเข้าพรรษา คือ ระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึงเดือนตุลาคมของทุกปี การได้บวชเรียนนี้ในวัฒนธรรมไทยถือว่า เป็นการเตรียมบุคคลให้พร้อมที่จะเป็นผู้ใหญ่สามารถรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ครอบครัวและประเทศชาติ ผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว สังคมถือว่าเป็นผู้ที่มีความเปลี่ยนแปลงทางจิตลักษณะและพฤติกรรมไปในทางที่ดี ความเห็นแก่ตัวและเพิ่มความเห็นแก่พวกพ้อง เห็นแก่ส่วนรวม เห็นแก่มนุษยชาติ นอกจากนั้นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนแล้ว ยังควรเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ในรศพระธรรมมากกว่าผู้ที่ไม่มีโอกาสใกล้ชิดกับศาสนาอีกด้วย

3. การให้แสดงบทบาท วิธีการนี้เกิดจากการเข้าใจว่า การที่คนเราจะเข้าใจผู้อื่นได้คตินั้น ต้องให้เขาได้มีโอกาสสวมบทบาทอื่น ๆ นอกเหนือจากที่ตนมีอยู่ ซึ่งคอลลินส์ กล่าวว่าวิธีเดียวที่จะทำให้คนได้คิดหรือรู้สึกแตกต่างไปจากที่เขาเป็นอยู่ได้คือ ให้เขาได้แสดงออกในบทบาทที่แตกต่างไปจากเดิม และบทบาทนั้นควรเกี่ยวข้องกับจริยธรรม โคลเบอร์ก ได้กล่าวว่า การสวมบทบาทนั้น ได้แก่การรับเอาทัศนคติของคนอื่น การรับรู้ในความคิดและความรู้สึกของคนอื่น การนำตนเองไปอยู่ในฐานะของคนอื่นด้วย กระบวนการ

ดังกล่าวจะทำให้มีความคิดกว้างขวาง และเกิดความคิดความเข้าใจแตกต่างไปจากเดิม ไม่ยึดอยู่แต่ตนเอง

4. การใช้อิทธิพลของกลุ่มให้เกิดการคล้อยตาม การแสดงเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นการยกระดับจิตใจของเด็กนั้น อาจทำได้โดยการใช้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อน ซึ่งแสดงออกทางจริยธรรมในระดับเดียวกัน เด็กจะยึดถือเพื่อนเป็นแบบอย่าง และคล้อยตามลักษณะของเพื่อนไปโดยง่าย เพื่อนนับว่าเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อเด็กมาก

5. การให้เลียนแบบจากตัวแบบ การใช้ตัวแบบแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ให้ผู้ถูกทดลองเห็น จะเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ผู้ถูกทดลองทำพฤติกรรมนั้น ๆ ตามตัวแบบได้ การจัดตัวแบบให้เด็กเป็นการให้ความรู้แก่ผู้ทดลองวิธีหนึ่ง นอกเหนือจากการเขียนให้อ่านแบบวิธีแรกที่กล่าวมาแล้ว หรือการให้แสดงบทบาทเพื่อรับคำแนะนำจากเพื่อน หรือการให้เพื่อแสดงความคิดเห็นที่เหมือนกัน เป็นเอกลักษณ์ อันจะทำให้ผู้ถูกทดลองคล้อยตามเพื่อนได้มาก การจัดตัวแบบให้เกิดการเลียนแบบเป็นวิธีที่มีการศึกษาค้นคว้ามาพอสมควร เพราะเป็นวิธีที่นักจิตวิทยาเชื่อว่า จะเรียนรู้จากสังคมได้มากที่สุด และเป็นวิธีการเดียวที่เด็กอาจทำตาม โดยไม่รู้สึกรู้ว่ากำลังถูกชักจูง ลักษณะการเลียนแบบนี้เป็นลักษณะหนึ่งที่เป็นไปตามทฤษฎีอิทธิพลทางสังคม เป็นวิธีหนึ่งที่มนุษย์ใช้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ลักษณะของการเลียนแบบ (Immitation) ก็ดี การเทียบเคียง (Identification) ก็ดี ล้วนเป็นวิธีที่อาศัยตัวแบบ ลักษณะและความเหมาะสมของตัวแบบเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับวิธีนี้ เพราะตัวแบบจะต้องมีลักษณะดึงดูดและชักชวนให้ผู้อื่นสังเกตเห็น เกิดความเชื่อและคล้อยตามได้ ตัวแบบที่มีอิทธิพลให้เด็กคล้อยตามได้มาก ได้แก่ พ่อ แม่ ผู้ใหญ่และเพื่อน ลักษณะอีกประการหนึ่งที่จะทำให้เกิดการเลียนแบบได้มาก คือ ความเหมาะสมของตัวแบบ การเชื่อในเรื่องความรู้ความสามารถของตัวแบบในเรื่องที่เขาจะแสดงออก จะทำให้ผู้สังเกตคล้อยตามได้มาก ลักษณะภายในของผู้เลียนแบบก็เป็นตัวแปรสำคัญที่จะก่อให้เกิดการเลียนแบบได้เช่นกัน

## 2.2 หลักการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา มีหลักการที่ควรคำนึงอยู่ 4 ประการ (ชาเลื่อง วุฒิจันทร์. 2524 : 77 – 83) คือ

2.2.1 การพัฒนาการศึกษาจะให้ได้ผลต้องพัฒนาทั้งระบบ คือ ทั้งระบบการศึกษาทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน การสอนวิชาศีลธรรมในหลักสูตร ในห้องเรียนอย่างเดียวไม่เป็นการเพียงพอ จะต้องมีการดูแลแนะนำเอาใจใส่นักเรียนภายในห้องเรียนและ

นอกห้องเรียนด้วย องค์ประกอบที่สำคัญทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา ที่จะต้องพัฒนาควบคู่กันไปกับการอบรมสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา มีดังนี้

- 1) บุคลากรในสถานศึกษา ได้แก่ หัวหน้าสถานศึกษา ผู้บริหารทุกระดับ ครู อาจารย์ทุกคน คณงานการ โรง เจ้าหน้าที่ พนักงานทุกแผนก นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนบุคคลผู้เข้ามาประกอบกิจการอื่นภายในสถานศึกษา เช่น คณขายอาหารในสถานศึกษา เป็นต้น บุคคลเหล่านี้จะต้องร่วมมือในการพัฒนาจริยศึกษาของสถานศึกษาด้วย
- 2) การบริหารงานของสถานศึกษาในทุกเรื่องจะต้องดำเนินการไปตามวิธีการเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาจริยศึกษาของสถานศึกษา
- 3) สภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ได้แก่ บริเวณอาคารสถานที่ สภาพทั้งภายในภายนอกอาคารจะต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่รักษา ปรับปรุงให้สะอาดเรียบร้อย ไม่มีสภาพเสื่อมโทรม
- 4) การมีมนุษยสัมพันธ์และการประชาสัมพันธ์ ทั้งภายในสถานศึกษาและภายนอกสถานศึกษาจะต้องเป็นไปด้วยดี มีอะไร ทำอะไร ทุกคนทุกฝ่ายจะต้องทราบและเข้าใจเห็นพ้องต้องกัน โดยตลอด เป็นการสร้างบรรยากาศแห่งความเป็นมิตร ความอบอุ่นใจ ทำให้สุขภาพจิตของทุกคนทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกันสมบูรณ์และสุขสบาย
- 5) การบริการและสวัสดิการในสถานศึกษา ต้องเพียงพอและพอดีกับปริมาณและความจำเป็นในสถานศึกษา เช่น ห้องน้ำ ห้องส้วม น้ำดื่มสาธารณะ ที่รับประทานอาหาร ห้องพยาบาล ตลอดจนบริการเกี่ยวกับการศึกษา เช่น แผนกทะเบียน ห้องสมุด ที่เล่นกีฬา ที่พักผ่อน
- 6) กิจกรรมของนักเรียน นักศึกษา มีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษาเป็นอันมาก กิจกรรมที่จัดให้นักเรียน หรือให้นักเรียนนักศึกษาจัดขึ้น ทั้งกิจกรรมที่กำหนดไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน และกิจกรรมที่จัดขึ้นตามความต้องการของนักเรียน นักศึกษา ควรมุ่งเพื่อประโยชน์ของการศึกษา สอดแทรกวิธีการของจริยศึกษาและจัดสิ่งที่จะนำไปสู่พฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่งามให้หมดไปด้วย
- 7) การสอนจริยศึกษาในแขนงวิชาของจริยศึกษาโดยตรง ครู อาจารย์ผู้สอนควรปรับปรุงตนเองให้มีคุณสมบัติส่วนตัวเหมาะสม มีความรู้ความสามารถในเนื้อหาวิชาที่สอน มีกลวิธีที่ทำให้นักเรียนสนใจ จัดทำจัดหา และใช้อุปกรณ์การสอนที่เหมาะสม จัดกิจกรรมร่วมหลักสูตรในวิชาที่สอน

8) การสอดแทรกจริยศึกษาในการสอนวิชาอื่น ในการสอนทุกวิชา ทุกหลักสูตรทุกชั้น สามารถสอดแทรกจริยศึกษาได้ทั้งสิ้น การสอดแทรกจริยศึกษาในการสอน วิชาอื่น ๆ อาจทำได้หลายวิธีในเวลาเดียวกัน เช่น กิริยาวาจาของครู อาจารย์ ผู้สอน การจัดระบบระเบียบ เนื้อหาวิชาที่สอน การยกตัวอย่างเปรียบเทียบในการสอน การสรุปความรู้ ทักษะและประสบการณ์ของแต่ละบทเรียน ฯลฯ สำคัญอยู่ที่ครู อาจารย์ ทุกท่าน ทุกวิชา จะต้องระลึกอยู่ในใจตลอดเวลาสอนว่า จะต้องให้นักเรียน นักศึกษา ได้รับหรือได้ฝึกหัดอบรม ในด้านคุณธรรมจริยธรรมไปพร้อมกับความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากบทเรียนนั้น ๆ

9) สิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียน รวมถึงผู้บังคับบัญชา และผู้บริหาร ระดับสูงของสถานศึกษา ผู้ปกครอง หรือผู้บริหารบ้านเมือง ประชาชนในสถาบันสังคมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดหรือติดต่อกับสถาบันศึกษา เช่น วัด พระสงฆ์ สื่อมวลชน ตลอดจนงานบ้าน และญาติของนักเรียน นักศึกษาในสถานศึกษา ต่างเป็นปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมการพัฒนา จริยศึกษา และในขณะเดียวกันก็อาจเป็นอุปสรรคในการพัฒนาจริยศึกษาของสถานศึกษานั้น ได้

2.2.2 การพัฒนาจริยศึกษาต้องถือหลักการป้องกันดีกว่าการแก้ไขจริยศึกษา มิได้หมายถึงแต่เพียงการสอนหลักศีลธรรม จรรยาแต่อย่างเดียว แต่หมายถึงการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจเรื่องคุณธรรมจริยธรรม การพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีงาม การสร้างเจตคติและ พฤติกรรมที่มีคุณค่าของบุคคลด้วย ดังนั้น จึงควรใช้วิธีการดังต่อไปนี้ ป้องกันพฤติกรรมที่ไม่ สมควรของนักเรียนเพื่อการฝึกหัด อบรมคุณธรรมจริยธรรมไปในตัวด้วย คือ

1) การให้คำแนะนำอย่างสม่ำเสมอ ทั้งเป็นส่วนบุคคลและเป็นกลุ่ม ครู อาจารย์ ต้องเป็นผู้นำแนวทางชีวิตที่ดีงามให้แก่ นักเรียน นักศึกษา ประพฤติปฏิบัติตน เป็นอย่างดี เป็นเหมือนเครื่องนำทาง และสร้างความสัมพันธ์กับนักเรียนนักศึกษา ชนิดที่ ทำให้นักเรียน นักศึกษา อยากจะมาปรึกษาหารือ ขอคำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชีวิต ของตนทุกโอกาส

2) การดูแลเอาใจใส่ใกล้ชิดของครู อาจารย์ ต้องรู้จักนักเรียน นักศึกษา ของตน เอาใจใส่ใกล้ชิดเหมือนญาติผู้ใหญ่ที่คอยเอาใจใส่ดูแลของตน สร้างความสัมพันธ์ ทางใจระหว่างครู อาจารย์ กับศิษย์ให้เอื้ออาทรถึงกัน มีอะไรที่ไม่ดีไม่งามก็จะจัดการ ป้องกันแก้ไขก่อนที่จะเกิดความเคยชินในสิ่งที่ไม่ดีไม่งามนั้น ในตัวนักเรียน นักศึกษา

3) การดูแลและจัดสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา ให้มีบรรยากาศที่ชักนำ ไปในทางที่ดีงามขจัดและปรับปรุงสิ่งที่จะชักนำไปในทางที่จะเสียหายให้หมดไป เช่น บุคคล

ที่ไม่เหมาะสม นักเรียน นักศึกษาที่ประพฤติตนไม่ดี ครู อาจารย์ที่เป็นแบบอย่างที่ไม่ดี บริเวณอาคารที่สกปรกรกรุงรัง แหล่งอบายมุขต่าง ๆ เป็นต้น

4) การอบรมสั่งสอนให้นักเรียน นักศึกษา มีวิจารณญาณ สามารถตัดสินใจเลือกวิถีทางปฏิบัติต่าง ๆ อันถูกต้องด้วยตนเอง ตามวัย ชั้น และระดับการศึกษาในสถานศึกษานั้น ควรมีการยกย่องผู้ที่ทำคุณงามความดีให้ปรากฏ ตักเตือนว่ากล่าวผู้ที่กระทำตัวไม่เหมาะสม รวมทั้งแนะนำให้ปรับตัวให้ดีขึ้น ตลอดจนการยกย่องชมเชย ต้องกระทำโดยไม่มีอคติ

5) การปลูกฝังอบรมนักเรียนนักศึกษาแต่ละคนให้เป็นผู้มีอุดมคติของชีวิต โดยการเล่าให้ฟังหรือให้อ่านเรื่องราว ชีวประวัติของบุคคลที่ทำประโยชน์ให้แก่สังคมและบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ ให้นักเรียน นักศึกษา ได้เลือกเป็นตัวอย่างตามแรงบันดาลใจของตนเอง

6) การแต่งตั้งครู อาจารย์ คนหนึ่งหรือเป็นคณะ คอยดูแลตรวจตราสังเกตและแนะนำความประพฤติของนักเรียน นักศึกษา ทำนองครูผู้ปกครองหรือคณะกรรมการความประพฤติของนักเรียน ควรทำสำหรับสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป และในสถานศึกษานั้นไม่มีระบบครูประจำชั้น หรือมีแต่ไม่ได้ทำหน้าที่แบบนี้ ครู อาจารย์หรือคณะกรรมการดังกล่าว ควรทำงานอย่างจริงจังแม้พบเห็นความไม่เรียบร้อยซึ่งเป็นกรณีเล็กน้อย ก็ต้องแนะนำตักเตือนว่ากล่าว หรือกรณีร้ายแรงก็ต้องดำเนินการเสนอผู้บริหารสถานศึกษาแก้ไข อย่างมีอคติ และครู อาจารย์ หรือคณะกรรมการนี้ควรได้พบปะกับฝ่ายปกครองหรือฝ่ายบริหารสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอตลอดจนปีการศึกษา เพื่อรายงานเหตุการณ์ความเป็นไปทางด้านจริยธรรมของนักเรียนนักศึกษา และปรึกษาหารือ แก้ไข หรือ ร่างโครงการพัฒนาจริยศึกษาให้เหมาะสมตามลำดับไป

7) ความร่วมมือกับผู้ปกครองนักเรียนนักศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ การที่ครู อาจารย์ หรือทางสถานศึกษาได้ติดต่อกับผู้ปกครองอย่างใกล้ชิด ให้บิดามารดา ผู้ปกครองได้ทราบความดีหรือความบกพร่องของเด็กของตนทุกระยะ เป็นการป้องกันความเข้าใจผิด ไม่ส่งเสริมในทางที่ผิด และความร่วมมือในการอบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษาให้มีคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ได้เป็นอย่างดี

8) ความร่วมมือระหว่างครู อาจารย์ ต่างสถาบัน เป็นเรื่องสำคัญมาก โดยเฉพาะสถานศึกษาระดับสูงซึ่งอยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน เช่น โรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลกับโรงเรียนราษฎร์ในท้องถิ่นเดียวกัน โรงเรียนหรือวิทยาลัยในท้องถิ่นเดียวกันมักจะมีเหตุการณ์

นักเรียน นักศึกษา ทะเลาะวิวาทกัน ถ้าครู อาจารย์ ของคุณครูรู้จักสนิทสนม ให้ความร่วมมือในการปกครองดูแลนักเรียนนักศึกษาในด้านต่าง ๆ เหตุการณ์ที่ไม่สมควรดังกล่าวก็จะไม่เกิดขึ้น หรือแม้เกิดขึ้นก็จะรีบป้องกันการลุกลามเป็นเรื่องใหญ่โตได้ง่าย

9) การศึกษาวิจัยปัญหาจริยศึกษาของนักเรียน นักศึกษา โดยใช้หลักในทางวิชาการวิเคราะห์หาสาเหตุและหาทางแก้ไข เป็นแนวทางป้องกันปัญหาในระยะยาว และอาจจะเป็นการป้องกันและแก้ไขที่ถูกจุดได้หนทางหนึ่งด้วย

2.2.3 การพัฒนาจริยศึกษาควรถือหลักส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงปรารถนาและห้ามปรามแก้ไขในลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ คุณลักษณะของคนไทยที่ควรปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน 10 ประการ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สรุปมาจากความมุ่งหมายของการศึกษา ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 (ข่าเลื่อง วุฒิจันทร์. 2524 : 81-83) เป็นคุณธรรมที่ควรส่งเสริมและพึงห้ามปราม แก้ไขลักษณะที่ตรงข้ามกับคุณลักษณะ 10 ประการดังนี้

1) ความมีระเบียบ ลักษณะที่ควรแก้ไข มีการไม่ตรงเวลา การถือว่างานเป็นของเล่น ความมักง่ายไม่เรียบร้อย คตินิยมที่ว่าอะไรก็ไม่เป็นไร การชอบขอผ่อนผัน ละลุ่มอล่วย การไม่ยึดมั่นในกติกา การชอบมือเกื้อสิทธิ์

2) ความซื่อสัตย์สุจริต ลักษณะที่ควรแก้ไข ได้แก่ การชอบเอาเปรียบ คดโกง การชอบใช้อิทธิพล และอภิสิทธิ์ในกรณีต่าง ๆ การปลอมแปลงต่าง ๆ การหลอกลวง ในรูปต่าง ๆ การพุดปิด

3) ความขยัน การประหยัด การยึดมั่นในสัมมาชีพ ลักษณะที่ควรแก้ไข ได้แก่ ความเฉื่อยชา การฟุ้งเฟ้อ การอยากมีอยากได้ในสิ่งต่าง ๆ โดยการไม่ประมาณตน การหมกมุ่นในอบายมุขต่าง ๆ การประกอบอาชีพที่ไม่สุจริต ความเกียจคร้าน การไม่มีคุณธรรมในการประกอบอาชีพ

4) ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ ลักษณะที่ควรแก้ไขปรับปรุง ได้แก่ การไม่รู้จรรยาบรรณหน้าที่และความรับผิดชอบของตน เช่น หน้าที่บุตร หน้าที่ของนักเรียน นักศึกษา หน้าที่พลเมืองดี การเห็นประโยชน์ตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ไม่ช่วยป้องกันรักษาสาธารณสมบัติ การวางเฉยไม่กระตือรือร้นในการรักษาความยุติธรรมในสังคม เป็นต้น

5) การส่งเสริมความคิดริเริ่ม การรู้จักสร้างสรรค์ และการมีเหตุผล ลักษณะที่ควรแก้ไข ได้แก่ การเชื่อโง่กลาง การหลงไหลไปตามโฆษณา การตื่นข่าวลือ



การเอาแบบอย่างจากต่างชาติในทางที่ไม่ดีไม่งาม การกระทำอย่างไม่มีจุดหมาย สักแต่ว่าทำ  
 อย่างที่เคยทำกันมา การไม่รู้จักคิดหาเหตุผลในการกระทำหรือการแสดงออกต่าง ๆ เป็นต้น

6) ความกระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ความรัก  
 และเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ลักษณะที่ควรแก้ไข ได้แก่ ความเกรงกลัวผู้มี  
 อิทธิพลที่เลว ความไม่เอาธุระกับการกระทำที่ไม่ดีไม่งามในสังคม การลุ่มหลงในอามิส  
 สินจ้างให้กระทำในสิ่งที่ไม่สมควร หรือให้งดเว้นการกระทำในสิ่งที่ควร ความเชื่อมงายใน  
 พิธีกรรมหรือแบบอย่างที่เป็นกะพี้ของศาสนา การไม่แสดงความคิดเห็นในทางสร้างสรรค์  
 การไม่สนใจในเรื่องการปกครองประเทศ เป็นต้น

7) การมีพลานามัยสมบูรณ์ ลักษณะที่ควรแก้ไข ได้แก่ การไม่รู้จัก  
 รักษาความสะอาด ความมั่งง่าย การตามใจปากท้องของตน ความนิยมที่ผิด ๆ การไม่รู้จัก  
 การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การหลงมงายในอบายมุข การนิยมหาความสำราญในแหล่ง  
 เรืองรรมย์ต่าง ๆ การเปลี่ยนความมุ่งหมายของการกีฬาไปในด้านการพนัน ความโลภ ลาก  
 อันไม่ควรมิควรได้ การไม่รู้จักประมาณคน เป็นต้น

8) พึ่งตนเองและมีอุดมคติ ลักษณะที่ควรแก้ไข ได้แก่ การขอ  
 ขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นความไม่มีความมั่นใจในความสามารถของตนเอง การเสียโชค  
 การเห็นประโยชน์เฉพาะหน้า ความฟุ่มเฟือย สลุ่มสุ่ย การปล่อยตัวตามขถากรรม  
 ความลุ่มหลงในค่านิยมที่ผิด ๆ

9) ความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของชาติ การรู้จักรักษา  
 ศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรของชาติ ลักษณะที่ควรแก้ไข ได้แก่ การไม่รักษาเกียรติของ  
 ตนเอง โดยการขายตัวเป็นสินค้าทางการมรณ์แก่ชาวต่างประเทศ การนิยมของต่างประเทศ  
 และวัฒนธรรมที่เลวของต่างชาติ ความไม่สำรวมในเรื่องเพศ การไม่รู้จักคุณค่าของ  
 ศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ การลักลอบขายศิลปวัตถุและทรัพยากรธรรมชาติให้  
 ชาวต่างชาติ

10) ความเสียสละ ความเมตตาอารี ความกตัญญูกตเวที ความกล้าหาญ  
 และความสามัคคี ลักษณะที่ควรแก้ไข ได้แก่ ความเห็นแก่ตัวและประโยชน์ส่วนตนมากกว่า  
 ประโยชน์ส่วนรวม การแสดงความเมตตาในทางที่ผิด เช่น ให้เงินแก่คนขอทาน ความกตัญญู  
 ในทางที่ผิด เช่น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้ผู้สมัครผู้แทนที่แจกเงินหรือสิ่งของให้  
 การรับจ้างเป็นมือปืนฆ่าคน การรวมพวกไปปล้นสะดม หรือก่อความวุ่นวายให้บ้านเมือง  
 หรือยกพวกไปตีกัน

2.2.4 การพัฒนาจริยศึกษา จะได้ผลต่อเมื่อครู อาจารย์ และผู้ใหญ่ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก หรือนักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ ต้องถือหลักว่า สอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้นด้วย ทั้งในการสอนจริยศึกษาและความเป็นอยู่ปกติของครู ต้องเป็นไปตาม หลักคุณธรรมจริยธรรมที่อบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษา การพัฒนาจริยศึกษาจึงจะเป็นผล ครู อาจารย์ จะถือว่าสิ่งนี้ครูทำได้ นักเรียนทำไม่ได้หาไม่ได้ เพราะนักเรียนจะเกิดความคิดว่า เรื่องของศีลธรรมที่ครูสอนนั้นเป็นเรื่องหน้าไหว้หลังหลอก

### 2.3 แนวทางการพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2524 : 89-90) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรมไว้ดังนี้

1. ปรับปรุงหลักสูตรการปลูกฝังอบรมจริยธรรมที่เหมาะสมกับวัยของเด็กและพัฒนาวิธีการสอนให้ถูกต้องตามหลักวิชาการพัฒนาและปรับปรุงวิธีการประเมินผล ให้สามารถวัดพัฒนาการทางจริยธรรมได้อย่างแท้จริง
2. จัดสภาพแวดล้อมทางโรงเรียนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก จัดให้เด็ก ได้ปฏิบัติตามคุณธรรมจริยธรรมที่ปลูกฝังในกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ และคงเส้นคงวา
3. หลักสูตรการฝึกหัดครู ควรเพิ่มวิชาทางจิตวิทยาและพฤติกรรม ศาสตร์อีก 5-10 หน่วยกิต นอกจากนี้ควรมีการสอนวิชาเอกด้าน “การปลูกฝังอบรมจริยธรรม”
4. ควรมีการสร้างนักวิชาการชั้นสูง ที่จะทำหน้าที่วิจัย สอนและ พัฒนาเยาวชนไทยอย่างมีประสิทธิภาพให้มากขึ้น โดยการให้ทุนศึกษาในชั้นปริญญาโท และ ปริญญาเอกทางด้านจิตวิทยาและพฤติกรรมศาสตร์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
5. ให้สถานศึกษาเชิญชวนบุคลากรทางศาสนา มาช่วยปลูกฝังจริยธรรม
6. ควรปรับปรุงระบบการประเมินผลครู โดยไม่เน้นเป้าหมาย เชิงปริมาณและไม่เน้นการประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตัวเด็กในทันที แต่เน้นการประเมิน คุณภาพและปริมาณการจัดกิจกรรมการพัฒนาที่จัดให้เด็กอย่างถูกหลักวิชา
7. การพัฒนาครูประจำการเกี่ยวกับหลักและวิธีการปลูกฝังอบรม จริยธรรม
8. ปรับปรุงสภาพแวดล้อมการทำงานของครู อาจารย์ ลดภาระงาน ด้านธุรการ เพื่อให้ครู อาจารย์ ดูแลอบรมนักเรียนอย่างใกล้ชิด ให้สวัสดิการ ความช่วยเหลือ

และบริการต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตที่รวมทั้งมีการติดตามดูแลพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของครู อาจารย์ เพื่อแก้ไขปรับปรุง

บุญสม โพธิ์เงิน (2537 : 21 – 22) ได้สรุปแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนไว้ดังนี้

1. จัดโรงเรียนและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการสอน จริยศึกษาในโรงเรียน อย่างสืบเนื่องสม่ำเสมอ ไม่ให้มีสภาพเสื่อมโทรม ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย สกปรกรกรุงรัง ไม่ว่าจะเป็นส่วนใดสถานที่ใดในโรงเรียน
2. หัวหน้าสถานศึกษา ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุก ๆ คนในโรงเรียน ประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม ตามหน้าที่ของตนโดยสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย
3. ดำเนินการอบรมสั่งสอนนักเรียนทั้งนอกและในห้องเรียน ให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยธรรมและหน้าที่ของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอสืบเนื่อง ไม่ขาดตอน
4. สังคมและสิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียน มีอิทธิพลในด้านจริยธรรม ต่อนักเรียนมาก จึงควรจัดแนวปฏิบัติในด้านจริยธรรมภายนอกโรงเรียน โดยให้สัมพันธ์กับ สังคมและสิ่งแวดล้อมโรงเรียนอย่างเหมาะสม
5. กำหนดระเบียบโรงเรียนในเรื่องต่าง ๆ ตามหลักจริยธรรม และ ดำเนินการให้นักเรียนถือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ โดยครู อาจารย์มีต้องไปพำร่าสอนและคอยเฝ้าดู เพื่อเป็นการฝึกวินัยในตนเองของนักเรียนไปในตัวด้วย
6. การสอนคุณธรรมจริยธรรมในห้องเรียน จะต้องมีการเรียนทั้งทฤษฎี และปฏิบัติ โดยให้ได้ปฏิบัติจริงและปฏิบัติจนเป็นนิสัยเป็นการสำคัญ
7. สอดแทรกจริยศึกษาในการสอนวิชาอื่น ๆ และการจัดกิจกรรมทุก ประเภทของโรงเรียน
8. จัดให้มีอุปกรณ์การสอนจริยศึกษา กิจกรรมส่งเสริมจริยศึกษา และ ห้องจริยศึกษาตามความเหมาะสม
9. จัดให้มีการประเมินผลและผลการจัดและการสอนจริยศึกษาทุก ระยะเวลาและนำผลการประเมินผลและวัดผลมาปรับปรุงการจัดและการสอนจริยศึกษาใน โรงเรียน ให้นักเรียนได้มีคุณสมบัติสมบูรณ์ ตามความหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ

กล่าวโดยสรุป ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนนั้น โรงเรียนสามารถ  
กระทำได้ ดังนี้

1. เร่งพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยการพัฒนาหลักสูตร ปลูกฝังคุณธรรม  
จริยธรรม
2. เร่งรัดการฝึกอบรมและส่งเสริมความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมของ  
บุคลากร
3. ส่งเสริมให้มีการร่วมมือกันระหว่างโรงเรียน สถาบันครอบครัวและ  
หน่วยงานอื่น ๆ ในการเผยแพร่งานพัฒนาคุณธรรม
4. ส่งเสริมให้ครอบครัวได้มีบทบาทในการเลี้ยงดูเพื่อสร้างรากฐานที่ดีงาม
5. ส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา รวมทั้งพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง  
ในการพัฒนาจิตใจ
6. จัดกิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติข้าราชการครู และบุคลากรที่อุทิศเวลา  
ตั้งใจปฏิบัติงาน
7. ส่งเสริมให้สื่อมวลชนทุกประเภทมีส่วนร่วมในการเผยแพร่และพัฒนา  
คุณธรรม
8. จัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก จัดให้เด็ก  
ได้ปฏิบัติตามคุณธรรมอย่างสม่ำเสมอ
9. จัดให้มีการวัดและประเมินผลการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมทุกระยะ
10. และนำผลมาปรับปรุงให้นักเรียน ได้มีคุณธรรมที่สมบูรณ์

### แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

#### 1. ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม

ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม สองคำนี้มีความหมายใกล้เคียงกันมาก  
ซึ่งมีนักจิตวิทยา นักปรัชญา นักการศาสนา และนักการศึกษา ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

คำว่า “คุณธรรม” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2545 ให้  
ความหมายว่า สภาพคุณงามความดี

คำว่าคุณธรรม ตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้  
ความหมายว่า หมายถึง ธรรมที่เป็นคุณธรรม ความดีงาม (พระเทพเวที. 2532 : 34)

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2526 : 6) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า หมายถึงหลักความดีความควรกระทำและความถูกต้องตามหลักเกณฑ์ทางธรรมจรรยา ทางศาสนา และทางวัฒนธรรม

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2526 : 10) กล่าวว่า คุณธรรม คือ ความดีของบุคคล ที่กระทำไปด้วยความสำนึกในใจ เช่น ความเสียสละ ความมีน้ำใจงาม ความเกรงใจ ความยุติธรรม ความรักเด็กและรักมนุษย์ และความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2524 : 16) กล่าวว่า คุณธรรม คือ ธรรมที่เป็นคุณ หรือ ธรรมคือความดี หมายถึงคุณสมบัติทางกาย วาจาใจ ๆ ก็ตามที่เป็นคุณ ไม่เป็นโทษ เป็นฝ่ายดี มิใช่ฝ่ายชั่ว

ประวิณ ณ นคร ได้เสนอความหมายของคุณธรรมไว้ว่า หมายถึง ความดีงาม ในจิตใจซึ่งทำให้เคยชินประพฤติดี ผู้มีคุณธรรม คือ ผู้มีความเคยชินประพฤติดีด้วยความรู้สึกรู้สึก ในทางดีงาม การกระทำของคนที่ทำไปโดยไม่มีความรู้สำนึก ไม่มีการตัดสินใจ เป็นแต่เพียง พฤติกรรมยังไม่ถือเป็นความประพฤติ พฤติกรรมที่มีมโนธรรมเข้าแทรกแซงคือมีความสำนึก และมีการตัดสินใจจึงจะถือเป็นความประพฤติ แต่ถ้าเพียงประพฤติดีเพราะมีการตัดสินใจ เฉพาะหน้าชั่วครั้งชั่วคราวยังไม่แน่ใจว่าคุณธรรมจะต้องมีความเคยชิน ประพฤติดีด้วยความรู้สึกในทางดีงามจึงจะเรียกว่ามีคุณธรรม

คุณธรรมเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับกิเลส คือ ความไม่ดีในจิตใจ ซึ่งทำให้เคยชิน ประพฤติไม่ดี ผู้มีคุณธรรมมากจึงมีกิเลสน้อย และผู้มีกิเลสมากจึงมีคุณธรรมน้อย (สมเดช สีเสง. 2540 : 228)

สาโรช บัวศรี (2526 : 18-19) ได้จัดคุณธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรม โดยอธิบายจริยธรรมในความหมายอย่างแคบว่า หมายถึง ศีลธรรมประการหนึ่งและคุณธรรม ประการหนึ่ง

จากแนวคิดและความหมายเกี่ยวกับคุณธรรมซึ่งนักวิชาการได้อธิบายมาแล้ว ผู้วิจัยคิดว่า คุณธรรม เป็นความดีอันสูงสุด ที่ปลูกฝังอยู่ในอุปนิสัยอันดีงามของคนทั่วไป ซึ่ง อาจอยู่ในจิตสำนึก ความรู้สึกประทับใจของคนนั้น อันเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติของ บุคคลให้แสดงออกตามที่ตนปรารถนา

สาโรช บัวศรี (2526 : 18-19) ได้จัดคุณธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรม โดยอธิบายจริยธรรมในความหมายอย่างแคบว่า หมายถึง ศีลธรรมประการหนึ่งและคุณธรรม ประการหนึ่ง

พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 135) ได้ให้ความหมายของ จริยธรรมในฐานะเป็นคำนามว่า หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎ ศีลธรรม

วิทย์ วิศทเวทย์ (2524 : 113) อธิบายว่า จริยธรรม คือ พันธะหรือหน้าที่ที่เรา จะต้องปฏิบัติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางพุทธศาสนา จริยธรรมคือ การนำเอาความรู้ในความจริง หรือกฎธรรมชาตินำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดั่งงาม ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อ ตนเองหรือต่อสังคมก็ตาม

ธีระพร อุวรรณโณ (2530 : 539) มีทรรศนะว่า จริยธรรมเป็นเรื่องของ หลักการ กฎเกณฑ์มาตรฐาน และแนวทางในการประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์และ สิ่งแวดล้อม และให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ระบบของกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการ จำแนกการกระทำที่ดีจากการกระทำที่ชั่ว การกระทำที่ถูกต้องจากการกระทำที่ผิด และการ กระทำที่ควรจากการกระทำที่ไม่ควร

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2524 : 55) ให้ความหมายของจริยธรรมว่า ธรรมที่ควร ประพฤติ ได้แก่ พฤติกรรมหรือการกระทำทางกาย วาจา ใจอันดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติ ตรงข้ามกับที่ควรงดเว้น

จากแนวความคิดเกี่ยวกับจริยธรรมและความหมายดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยคิดว่า จริยธรรม เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติและการกระทำที่งามและถูกต้องของบุคคล ตลอดจนความรู้สึกรู้จักคิดอันถูกต้องดีงาม ที่ควรประพฤติปฏิบัติในสิ่งนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความ เจริญรุ่งเรืองแก่ตนเองและบุคคลอื่น โดยทั่วไปในสังคม

## 2. ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม

สมเด็จพระสังฆราช ได้สรุปความสำคัญของคุณธรรมไว้ดังนี้ คุณธรรมเป็นปัจจัย สำคัญที่จะเสริมสร้างความสงบสุขและความเจริญให้แก่บุคคลเป็นส่วนตัวและแก่ประเทศชาติ เป็นส่วนรวม ดั่งนัยพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพระราชทาน ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2520 ว่า “การที่จะทำงานให้ สัมฤทธิ์ผลที่พึงปรารถนา คือ ที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมด้วยนั้น จะอาศัยความรู้แต่เพียง อย่างเดียวมิได้ จำเป็นต้องอาศัยความสุจริต ความบริสุทธิ์ใจ และความถูกต้องเป็นธรรม ประกอบด้วย เพราะเหตุว่าความรู้นั้นเป็นเสมือนเครื่องยนต์ที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไปได้ ประการเดียว ส่วนคุณธรรมดังกล่าวเป็นเสมือนหนึ่งพวงมาลัยหรือหางเสือ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ นำพาให้ขบวนการดำเนินไปถูกทางด้วยความสวัสดิ คือ ปลอดภัยจนบรรลุถึงจุดหมาย

ที่พึงประสงค์ “

ที่ว่าคุณธรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะเสริมสร้างความสงบสุขและความเจริญให้แก่บุคคลเป็นส่วนตัวนั้นก็เพราะว่า คุณธรรมเป็นเครื่องช่วยให้แต่ละคนประสบความสำเร็จและความเจริญในหลาย ๆ ทาง เช่น

1. คุณธรรมเป็นเครื่องธำรงศักดิ์ของความเป็นมนุษย์ เราไม่ตีคุณค่าของมนุษย์เป็นตัวเงิน แต่จะตีค่ากันด้วยคุณธรรม ผู้มีคุณธรรมจะเป็นผู้ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นคนดี เป็นคนมีค่ามาก ส่วนผู้ไร้คุณธรรมอาจจะถูกประณามว่า “เหมือนมิใช่คน” เป็นคนมีค่าน้อย

2. คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมบุคลิกภาพ เช่น “ความซื่อตรง” ทำให้คนมีความสมบูรณ์ในความคิดและการกระทำ เพราะไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างความคิด คำพูด และการกระทำ

3. คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมมิตรภาพ เช่น “ความจริงใจ” ทำให้ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นไปอย่างราบรื่น คนไม่จริงใจย่อมไม่ได้รับความไว้วางใจ จึงทำให้เสียผลประโยชน์ที่ควรจะได้

4. คุณธรรมเป็นเครื่องสร้างความสบายใจ ซึ่งนอกจากจะสบายใจเพราะการทำแต่สิ่งที่ถูกที่ควรแล้วยังสบายใจที่ไม่ต้องระแวงระวังในอันตรายที่จะมีมาอีกด้วย เพราะผู้มีคุณธรรมจะเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติแต่ในทางที่ถูกต้องและไม่ทำผิด

5. คุณธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จและความมั่นคงปลอดภัยในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต (สมเดช สีแสง, 2540 : 230)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 บัญญัติถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับคนไทยไว้ในมาตรา 6 ซึ่งได้กำหนดว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม ให้มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (ราชกิจจานุเบกษา, 2542 : 3) ดังนั้นจึงเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญและจำเป็นที่ถูกกำหนดไว้ในกฎหมายการศึกษาของชาติ

สรุปได้ว่า คุณธรรมจริยธรรม เป็นสิ่งที่มีคุณค่า มีคุณประโยชน์ทั้งต่อตัวบุคคล และสังคมส่วนรวมในอันที่จะส่งเสริมให้คนในสังคมดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้

### 3. ประเภทของคุณธรรมจริยธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 3-6) ได้แบ่งลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์เกี่ยวข้องกับจริยธรรมเป็น 4 ประเภท ตามมิติทางจิตวิทยา ดังนี้

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ในสังคมของคนนั้นถือว่าการกระทำชนิดใดควรกระทำ และการกระทำชนิดใดควรงดเว้น ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมมากนักน้อยเพียงใด ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรมหรือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมนั้นขึ้นอยู่กับอายุระดับการศึกษาและพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วยความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางสังคมและศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เด็กจะเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เกิด และโดยเฉพาะในช่วงอายุ 2 ถึง 10 ปี จะได้รับการปลูกฝังค่านิยมด้านนี้เป็นพิเศษ

2. เจตคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะพฤติกรรม เชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด เจตคติเชิงจริยธรรมว่าบุคคล ส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น แต่บุคคลบางคนในสถานการณ์ปกติอาจมีเจตคติที่แตกต่างไปจากค่านิยมของสังคมก็ได้เจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้นมีความหมายกว้างกว่า ความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคล เพราะเจตคตินั้นรวมถึงความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ เข้าด้วยกัน ฉะนั้นเจตคติเชิงจริยธรรมจึงมีคุณสมบัติที่สำคัญ จะใช้ทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ได้แม่นยำกว่าการใช้ความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมของบุคคล แต่เพียงอย่างเดียวนอกจากนี้เจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลเวลาหนึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะทำหรือเลือก ที่จะไม่ทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวนี้จะแสดงถึงเหตุจูงใจหรือจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล การศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรม จะทำให้ทราบว่าบุคคลมีจริยธรรมในระดับแตกต่างกันอาจมีการกระทำที่คล้ายคลึงกันเสมอ และบุคคลมีการกระทำเหมือนกันอาจมีเหตุผลเบื้องหลังการกระทำแตกต่างกัน และสุดท้ายทำให้เราทราบว่าระดับจริยธรรมที่แตกต่างกันได้ นักทฤษฎีพัฒนาทางจริยธรรม คือ เพียเจต์ และโคลเบอร์ก (Paiger. 1932 and Kohlberg. 1969) ให้ใช้การอ้างอิงเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลเป็นเครื่องแสดงถึงพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้น นอกจากนี้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมยังมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางด้านอื่น ๆ ของบุคคลด้วย โดยเฉพาะพัฒนาการทางสติปัญญาและอารมณ์อีกประการของโคลเบอร์ก (Kohlberg. 1969) และนักวิจัยอื่นๆ พบว่าการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ ของบุคคลนั้นด้วย



4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคม นิยมชมชอบหรือ ยกเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมของสังคมนั้น ตัวอย่างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบ และสนับสนุนหรือมีหลาย ประเภท เช่นการให้ทาน การเสียสละเพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากพฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป็นสิ่งที่สังคม ให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่นๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำในทางที่ดี และเลวของบุคคลนั้นๆ ส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคมการศึกษาค้นคว้า อื่น ๆ ของจริยธรรมก็เป็นเพียง เพื่อให้เข้าใจและสามารถทำนายพฤติกรรมในสถานการณ์ ต่าง ๆ ของบุคคลเท่านั้น

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานที่ได้ริเริ่มจัดตั้ง โครงการการศึกษา จริยธรรมไทยขึ้นในปี พ.ศ. 2523 เพื่อดำเนินการศึกษาและพัฒนาจริยธรรมอย่างมีระบบ ระเบียบ จากผลการประชุมทางวิชาการของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า จริยธรรมหลัก ที่จำเป็นที่ต่อการเสริมสร้างและพัฒนาโดยเร่งด่วนมี 8 ประการดังนี้ (กรมวิชาการ. 2524)

1. การใฝ่สัจจะหรือสัจธรรม เป็นค่านิยมเกี่ยวกับการยึดถือความจริงยอมรับ ความจริง เชื่อหรือศรัทธาในสิ่งที่มีเหตุผลตามเนวกาลสูตร เชื่อหรือศรัทธาในสิ่งที่มี หลักฐานข้อมูลรองรับ ที่สามารถพิสูจน์ตรวจสอบได้ นิยมการแสวงหาความรู้ความจริง
2. การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาเป็นค่านิยมเกี่ยวกับการใช้กระบวนการค้นหา ความรู้ ความจริง หรือทางออกอย่างมีเหตุผลเหมาะสมเพื่อแก้ปัญหาหรือขจัดอุปสรรคข้อ ยุ่งยากต่าง ๆ ที่เผชิญอยู่จัดเป็นค่านิยมที่สอดคล้องกับการใช้กระบวนการตามวิทยาศาสตร์ หรืออริยสัจสี่
3. เมตตา กรุณา เป็นค่านิยมเกี่ยวกับการเสียสละสิ่งของกำลังสิ่งของกำลังกาย ความคิดหรือประโยชน์ส่วนตัวให้กับผู้อื่น นิยมการเอื้อเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น กล่าววาจาเหมาะสม ประพฤติประ โยชน์และแสดงความเป็นมิตรแท้
4. สติ สัมปชัญญะ เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับการระลึกรู้ตัวเสมอว่าตนกำลังทำ อะไรอยู่มีความพร้อมและความตื่นตัวในการรับรู้และสิ่งแวดล้อมอย่างฉับไวกระตุ้นเตือน ตนเองให้ตัดสินใจประพฤติกปฏิบัติในสถานการณ์เฉพาะหน้าอย่างรอบคอบและระมัดระวัง
5. ไม่ประมาท เป็นค่านิยมเกี่ยวกับการมีการวางแผน มีการเตรียมพร้อม มีการคาดการณ์ได้ถูกต้อง คือผลที่ตามมาของการกระทำ หรือการประพฤติกปฏิบัติใด ๆ ของ ตนเอง ทำให้เกิดผลยับยั้งชั่งใจควบคุมตนเอง หรือควบคุมสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

6. ซื่อสัตย์ สุจริต เป็นค่านิยมเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตรงต่อความจริงและความถูกต้องดีงาม เช่น การตรงต่อความรับผิดชอบ ตรงตามระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ ตรงต่อคำมั่นสัญญา เป็นต้น

7. ขยันหมั่นเพียร เป็นค่านิยมเกี่ยวกับการมีความพอใจในหน้าที่การงานของตน มีใจจดจ่ออยู่กับงาน มีความเพียรพยายาม มีการไต่ร่ตรงปรับปรุงงาน สามารถควบคุมตนเอง ให้ปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จครบถ้วน

8. หิริ โอตตัปปะเป็นค่านิยมเกี่ยวกับความละอายเกรงกลัวไม่ปรารถนาต่อการประพฤติชั่วหรือสิ่งผิดไปจากศีลธรรมและมาตรฐานความดีงามของสังคมทุกชนิด จะประเมินการกระทำของตนเองเสมอ และเลือกประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีถูกต้องดีงาม

#### 4. ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ได้มีผู้ศึกษา ดังนี้

##### 4.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ (Piaget)

เพียเจต์ เป็นผู้เริ่มศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก และมีความคิดว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้น ขึ้นอยู่กับความฉลาดในการที่จะรับรู้ กฎเกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ ทางสังคม ดังนั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้น และได้แบ่งขั้นของพัฒนาการจริยธรรมของมนุษย์ออกเป็น 3 ขั้นคือ

4.1.1 ขั้นก่อนจริยธรรม พัฒนาการขั้นนี้เริ่มตั้งแต่เกิดจนถึง 2 ขวบ เด็กวัยนี้ยังไม่มีความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดล้อมอย่างละเอียด แต่มีความต้องการทางกาย ซึ่งต้องการที่จะได้รับการตอบสนองโดยไม่คำนึงกาลเทศะใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อเด็กเริ่มมีความสามารถก็จะเริ่มเรียนรู้สภาพแวดล้อม และบทบาทของตนเองต่อบุคคลอื่น

4.1.2 ขั้นยึดคำสั่ง พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 2-8 ปี เด็กจะมีความเกรงกลัวผู้ใหญ่และเห็นว่าคำสั่งผู้ใหญ่ คือ ประกาศิตที่ตนต้องกระทำตาม

4.1.3 ขั้นยึดหลักแห่งตน พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วง 8-10 ปี เพียเจต์เชื่อว่าเกิดขึ้นจากพัฒนาการทางสติปัญญา และจากประสบการณ์ในการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อนด้วยกัน ความเกรงกลัวอำนาจภายนอก จะเป็นหลักภายในจิตใจของเด็กเกี่ยวกับความยุติธรรม ซึ่งหมายถึงการแลกเปลี่ยนกันและความเท่าเทียมกันของบุคคลบางคนทีพัฒนาการอาจหยุดชะงักอยู่ในขั้นที่สอง เนื่องจากการบีบบังคับอย่างผิดปกติของผู้เลี้ยงดู หรือสังคม

หรือเกิดจากการขาดประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อนก็ได้ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม, 2520 : 40-40)

#### 4.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ โคลเบอร์ก (Kohlberg)

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1969 : 405) ได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรม โดยอาศัยทฤษฎีของเพียเจท์ เป็นพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่างเป็นทั้งเด็กวัยรุ่น และผู้ใหญ่ การศึกษา ใช้ทั้งการสัมภาษณ์และการเขียนตอบ โคลเบอร์ก ได้จัดลำดับเหตุผลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง เป็น 6 พวก แล้วทำการตรวจสอบหลายครั้ง จึงสรุปว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของคนมี 6 ขั้น ขั้นของการพัฒนาการทางจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับอายุ และพัฒนาการทางสติปัญญา โคลเบอร์ก กำหนดขั้นของจริยธรรมโดยถือจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ว่าอยู่ในระดับอายุนี้ ให้เหตุผลมีลักษณะแบบนี้แต่ละขั้นจะแทนระบบความคิด ซึ่งได้จากส่วนใหญ่ว่ามีกระบวนการความคิดทางจริยธรรมอย่างไร แต่ละขั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของขั้นที่สูงขึ้นไปขั้นที่สูงกว่า การแก้ปัญหาที่มีลักษณะนี้มีเหตุผลมากกว่าพัฒนาการทั้ง 6 ขั้น จัดเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับ มี 2 ขั้น ดังนี้

4.2.1 ระดับก่อนเกณฑ์หรือระดับเริ่มมีจริยธรรม (Preconventional Level) เป็นระดับที่มีในเด็กส่วนมากที่อายุต่ำกว่า 10 ขวบ การตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่ตนเองเท่านั้น จะไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้อื่น ในระดับนี้รางวัลและการลงโทษเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญ

ขั้นที่ 1 ขั้นหลบหนีการลงโทษ (The Punishment and Obedience Orientation) เด็กเล็กอายุต่ำกว่า 7 ขวบ ชอบใช้หลักการหลีกเลี่ยงมิให้ได้รับโทษ เป็นเหตุผลในการกระทำหรือเขาจะเลือกกระทำในทางที่จะเกิดประโยชน์แก่ตัวเองมากกว่า แต่เนื่องจากเด็กเล็กนี้ยังเป็นบุคคลที่ต้องพึ่งพา และอยู่ในอำนาจของผู้ใหญ่ จึงมีความจำเป็นต้อง เชื่อฟังคำสั่ง เด็กในขณะนี้เข้าใจคำว่า ความดี ไปในความหมายว่า คือสิ่งที่ทำแล้วไม่ถูก ลงโทษ เช่น เด็กยอมสีฟันหลังอาหารเพราะกลัวแม่ดุ ฉะนั้นการกระทำที่ถูกต้องจึงหมายถึง การเชื่อฟังผู้มีอำนาจเหนือกว่า เหตุผลในการกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดขึ้นอยู่กับ การไม่ถูก ลงโทษเป็นเรื่องสำคัญ

ขั้นที่ 2 ขั้นการแสวงหารางวัล (The Instrumental Relativist Orientation) เด็กเล็ก ๆ นั้นจะถูกผู้ใหญ่ดูว่า หรือเขินดีเพื่อที่จะทำให้เขาทำให้อายุหรือกระทำ คนเป็นคนดี เมื่อเด็กอายุมากขึ้น ระหว่าง 7 ขวบ ถึง 10 ขวบ จะมีความรู้สึกว่าเป็นของ

ธรรมดาสำหรับการกระทำของผู้ใหญ่เด็กจะค่อย ๆ เห็นความสำคัญของการได้รับรางวัลหรือคำชมเชย การสัญญาว่าจะให้รางวัลจึงเป็นแรงจูงใจให้เขากระทำความดีได้มากกว่าการดูคำหรือว่าจะลงโทษ เช่น เด็กหญิงจะช่วยบิดา มารดา ทำความสะอาดบ้าน เพื่อว่าจะได้เงินรางวัลมากขึ้นและเด็กชายจะช่วยรดน้ำต้นไม้ ก็เพื่อจะได้รับคำชมเชย และเด็กในระยะนี้เริ่มรู้จักแลกเปลี่ยนกันแบบเด็ก ๆ เช่น เมื่อเขาให้ฉันทมาฉันทก็ต้องตอบแทนเขาไป เริ่มมีความเข้าใจในความคิดของคนอื่น

#### 4.2.2 ระดับตามกฎเกณฑ์ หรือระดับทำตามสังคมและประเพณี

(Conventional Level) อายุ 10-16 ปี เป็นระดับที่มีในวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ส่วนมากในทุก ๆ สังคม การดำเนินและการยกย่องชมเชยจากสังคมเป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติ

ขั้นที่ 3 ขั้นทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (The Interpersonal Concordance or "Good Boy – Nice Girl" Orientation) เด็กที่เข้าสู่วัยรุ่นจะให้ความสำคัญแก่กลุ่มเพื่อนมาก เด็กในวัยนี้ส่วนมากจะทำในสิ่งที่ตนคิดว่าคนอื่นจะเห็นด้วย เพื่อให้เป็นที่ชอบพอของเพื่อนฝูงและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน หลักการขั้นนี้จะใช้มากในเด็กอายุประมาณ 13 ปี

ขั้นที่ 4 ขั้นทำตามสังคม (The "Low and Order" Orientation) วัยรุ่นเป็นผู้ที่มีความรู้ มีประสบการณ์มากพอที่จะทราบว่า สังคมประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ แต่ละกลุ่มมีกฎเกณฑ์ให้สมาชิกยึดถือ บางกลุ่มมีเจ้าหน้าที่รักษากฎเกณฑ์เหล่านั้นด้วย และเขาเข้าใจในหน้าที่ของคนในกลุ่มต่าง ๆ และมีศรัทธาต่อกฎเกณฑ์ของกลุ่มมากพอสมควร เขามีความเข้าใจในบทบาทของคนอื่นด้วยว่าคนนั้น มีตำแหน่งอย่างนั้น การกระทำที่ถูกต้องนั้น จะพิจารณาเพื่อกลุ่มเพื่อส่วนรวมด้วย

4.2.3 ระดับเหนือกฎเกณฑ์ หรือระดับทำตามจริยธรรมของตนเอง (Postconventional Level) วัยผู้ใหญ่เพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ และมักจะเป็นอายุ 16 ปีขึ้นไป บุคคลระดับเหนือกฎเกณฑ์จะเป็นผู้ซึ่งแยก "คน" ออกจากกฎเกณฑ์และความคาดหวังของผู้อื่นและกำหนดค่าของตัวเองในรูปของหลักจริยธรรมที่ตนเลือก คนในระดับเหนือกฎเกณฑ์บางคนจะเข้าใจและยอมรับกฎเกณฑ์ทางสังคม แต่การยอมรับกฎเกณฑ์ทางสังคมจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักจริยธรรม โดยทั่วไปที่กำหนดขึ้นอย่างที่เป็นที่ยอมรับและเป็นรากฐานของกฎของสังคม (Society Rules) หลักจริยธรรมเหล่านี้ในบางกรณีจะเกิดขัดแย้งกับกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งในกรณีเช่นนี้ พวกเหนือกฎเกณฑ์จะพิจารณาดัดสินโดยใช้หลักจริยธรรมมากกว่าที่จะใช้กฎเกณฑ์

ขั้นที่ 5 ขั้นทำตามคำมั่นสัญญา (The Social Contract, Legalistic Orientation) บุคคลที่ใช้หลักการในขั้นนี้ จะมีการกระทำที่หลบหลีก มิให้ถูกตราหน้าว่าเป็นคนขาดเหตุผลเป็นคนไม่แน่นอน ใจโลเลไม่มีหลักยึด ไม่มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน คำว่า “หน้าที่” ของบุคคลในขั้นนี้หมายถึง การทำตามที่ตกลงหรือสัญญาไว้กับผู้อื่น โดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีความเคารพตนเอง และต้องการให้คนอื่นเคารพตนเองด้วย จริยธรรมขั้นนี้พบมากในผู้ใหญ่หรือวัยรุ่นตอนปลายบางคน

ขั้นที่ 6 ขั้นยึดอุดมคติสากล (The Universal Ethical Principle Orientation) พัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้จะพบในผู้ใหญ่ที่มีความเจริญทางสติปัญญาในขั้นสูง มีประสบการณ์และมีความรู้อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของตนเอง และของสังคมอื่น ๆ ในโลก บุคคลที่ใช้หลักการในขั้นนี้จะเป็นผู้ที่รับเอาความคิดเห็นที่เป็นสากลของผู้เจริญแล้ว มีสายตาหรือความคิดเห็นที่กว้างไกลกว่ากลุ่มหรือสังคมของตนที่เป็นสมาชิกอยู่ บุคคลประเภทนี้จะมีอุดมคติหรือคุณธรรมประจำใจ เช่น ชีตถิโลกบาลธรรม 2 ประการ คือ หิริ ความละอายแก่ใจตนเองในการที่จะกระทำชั่ว และมีโอตตปปะ คือ ความเกรงต่อบาป เพราะมีความเชื่อในหลักสากลที่ว่า ถ้าบุคคลที่กระทำแล้วถึงแม้จะรอดพ้นไม่ถูกผู้ใดลงโทษ แต่โทษที่ได้รับคือผู้กระทำความเลวนั้นจะมีจิตใจต่ำลง

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉิม (2520 : 44) ได้สรุปทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม โคลเบอร์กทั้ง 6 ขั้น ให้เห็นได้ชัดเจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมและอายุของบุคคล ดังนี้

ตาราง 1 แสดงเหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ขั้น แบ่งเป็น 3 ระดับ ในทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ขั้นการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (2 – 7 ปี)	1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (2 – 10 ปี)
ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (7 – 10 ปี)	
ขั้นที่ 3 หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (10 – 13 ปี)	2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (10 – 16 ปี)
ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (13 – 16 ปี)	
ขั้นที่ 5 หลักการทำงานตามคำมั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป)	3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (16 ปีขึ้นไป)
ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)	

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1969 : 394) เชื่อว่า พัฒนาการของการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นไปตามลำดับขั้น จากขั้นที่หนึ่งผ่านไปตามลำดับจนถึงขั้นที่หก จะข้ามขั้นไม่ได้ เพราะคนเราจะให้เหตุผลในขั้นที่ต่ำกว่าก่อน ต่อมาเมื่อได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น หรือสามารถเข้าใจความหมายของประสบการณ์เก่าได้ดีขึ้น จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางแนวคิดและเหตุผล ทำให้การให้เหตุผลในขั้นที่สูงมีมากขึ้น ส่วนเหตุผลในขั้นที่ต่ำกว่าจะได้รับการใช้น้อยลงทุกทีและถูกทิ้งไปในที่สุด

ส่วนบ่อเกิดของเหตุผลเชิงจริยธรรมนั้น โคลเบอร์กมีความเห็นว่าจากการพัฒนาการทางการเรียนรู้ ในขณะที่เด็กได้มีโอกาสติดต่อกับผู้อื่น การได้เข้ากลุ่มทางสังคมประเภทต่าง ๆ จะช่วยให้ผู้ที่มีความฉลาดได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและของผู้อื่น อันจะช่วยให้เขาพัฒนาทางจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไปได้อย่างรวดเร็ว โคลเบอร์ก เชื่อว่า การพัฒนาทางจริยธรรมนั้น มิใช่การรับความรู้จากการพำสอนของผู้อื่นโดยตรง แต่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนต่อผู้อื่นและบทบาทของผู้อื่นด้วย รวมทั้งข้อเรียกร้องและกฎเกณฑ์ของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งอาจจะขัดแย้งกัน แต่ในขณะเดียวกันก็ผลักดันให้บุคคลพัฒนาไปตามขั้นตอนในทิศทางเดียวกันเสมอ ไม่ว่าบุคคลจะอยู่ในกลุ่มใดหรือสังคมใดก็ตาม (ดวงเดือน พันธมนาวิน, 2524: 31)

### แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

1. การจัดการเรียนรู้ตามแนวหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 การบูรณาการเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษา ดังปรากฏสาระสำคัญในมาตรา 24 (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2542) และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่ให้สถานศึกษานั้นการสอนแบบบูรณาการเพื่อให้ผู้สอนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการจัดเนื้อหาสาระ และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและศักยภาพของผู้เรียน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกันรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการจัดได้หลายลักษณะ ดังในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

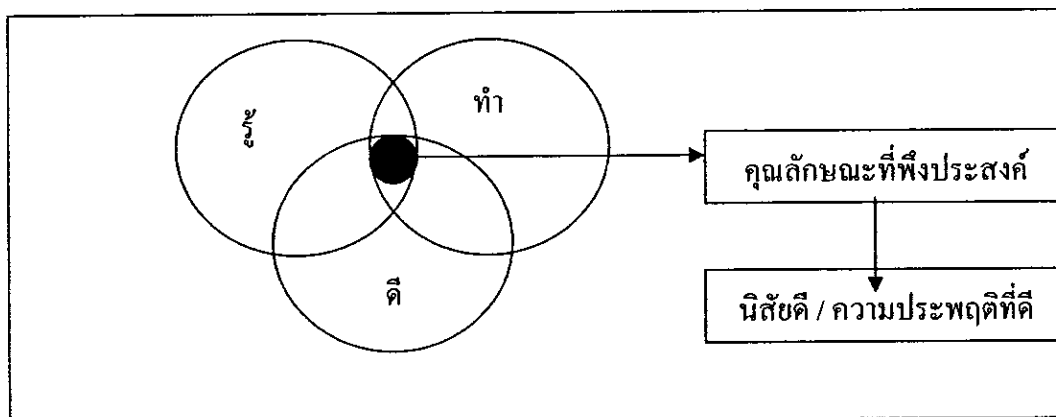
1.1 การบูรณาการแบบผู้สอนคนเดียว คือ ผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้ต่าง ๆ กับหัวข้อเรื่องที่สอดคล้องกับชีวิตจริงหรือสาระที่กำหนดขึ้นมา เช่น เรื่องสิ่งแวดล้อมน้ำ เป็นต้น ผู้สอนสามารถเชื่อมโยงสาระ และกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ เช่น

การอ่าน การเขียน การคิดคำนวณการคิดวิเคราะห์ต่าง ๆ ทำให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะและกระบวนการเรียนรู้ไปแสวงหาความรู้ความจริงจากหัวข้อเรื่องที่กำหนด

1.2 การสอนแบบคู่ขนาน คือ มีผู้สอนตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันจัดการเรียนการสอนอาจยึดหัวข้อเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วบูรณาการเชื่อมโยงแบบคู่ขนาน เช่น ผู้สอนคนหนึ่ง สอนวิทยาศาสตร์ เรื่องเงา ผู้สอนอีกคนหนึ่งอาจสอนคณิตศาสตร์ เรื่องการวัดระยะทางโดยการวัดเงาต่าง ๆ คิดคำนวณในเรื่องเงาในช่วงเวลาต่าง ๆ จัดทำกราฟของเงาในระยะต่าง ๆ หรือผู้สอนวิชาศิลปะ อาจให้ผู้เรียนเรียงเรื่องเทคนิคการวาดรูปที่มีเงา

1.3 การสอนแบบบูรณาการสหวิทยาการ คือ การบูรณาการลักษณะนำเนื้อหาจากหลายกลุ่มสาระมาเชื่อมโยงเพื่อจัดการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปผู้สอนมักจัดการเรียนการสอนแยกตามรายวิชาหรือกลุ่มวิชา แต่ในบางเรื่อง ผู้สอนจัดการเรียนการสอนร่วมกันในเรื่องเดียวกัน เช่น วันสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ผู้สอนภาษาไทยจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนรู้ภาษาไทยจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนรู้คำศัพท์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ผู้สอนวิทยาศาสตร์จัดกิจกรรมค้นคว้าเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ผู้สอนสังคมศึกษาให้ผู้เรียนค้นคว้าหรือทำกิจกรรมชมรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และผู้สอนสุขศึกษาอาจจัดทำกิจกรรมเกี่ยวกับการรักษาสีสิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ เป็นต้น

1.4 การบูรณาการแบบโครงการ ผู้สอนสามารถจัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการเป็นโครงการ ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันสร้างสรรค์โครงการขึ้น ใช้เวลาการเรียนต่อเนื่องกันได้หลายชั่วโมง ด้วยการนำชั่วโมงของวิชาต่าง ๆ ที่ผู้สอนเคยสอนแยกกันนั้นมารวมเป็นเรื่องเดียวกันมีเป้าหมายเดียวกัน มีลักษณะการสอนเป็นทีม เรียนเป็นทีม ในกรณีที่ต้องการเน้นทักษะบางเรื่องเป็นพิเศษ ผู้สอนสามารถแยกกันสอนได้ เช่นกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรม กิจกรรมเข้าค่ายภาษาอังกฤษ เป็นต้น แม้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้ให้แนวคิดและคำอธิบายเกี่ยวกับการสอนแบบบูรณาการแต่แม้กระนั้นผู้สอนยังอาจสับสนเมื่อนำแนวคิดการบูรณาการไปปฏิบัติ ในฐานะที่ผู้สอนเป็นผู้นำหลักสูตรไปใช้ ควรทำความเข้าใจว่าการสอนแบบบูรณาการเป็นเช่นไร จากการประมวลเอกสารเกี่ยวกับการสอนแบบบูรณาการ กล่าวได้ว่า การสอนแบบบูรณาการเป็นการสอนที่เชื่อมโยงความรู้ การกระทำหรือการปฏิบัติ และความดีให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังแผนภูมิที่ 1



แผนภูมิที่ 1 แผนภูมิการบูรณาการ (นิโรธนา. 2546 : 24)

การเรียนรู้แบบบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง บูรชัย ศิริมหาสาคร (2546 : 12) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้แบบบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ว่าการเรียนรู้แบบบูรณาการตาม (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. 2542) หมวดที่ 4 มาตรา 23 ได้กำหนดไว้ว่า “การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญ ทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการ ความเหมาะสม ในแต่ละระดับการศึกษา” และใน มาตรา 24 (4) ได้กำหนดไว้ว่า “การจัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกวิชา”

การจัดการศึกษาตาม (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. 2542) มาตรา 23 กำหนดให้เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตาม ความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติและสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา ของสังคมไทย และระบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ เป็นประมุข

ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน



ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และ  
การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่าง  
ถูกต้อง

ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

## 2. ความหมายของการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542 : 46) ให้ความหมายของบูรณาการ หมายถึง การนำ  
ศาสตร์ต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานกันเพื่อประโยชน์ในการดำเนินการ  
การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ จึงเป็นการนำเอาความรู้สาขาวิชาต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน  
มาผสมผสานกันเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเกิดประโยชน์สูงสุด การเรียนการสอนแบบ  
บูรณาการจะเน้นองค์รวมของเนื้อหา มากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละรายวิชา และเน้นที่การสร้าง  
ความรู้ของผู้เรียนมากกว่าการให้เนื้อหาโดยตัวครู

อุดม เขยทิวศ์ (2545 : 46) การเรียนการสอนแบบบูรณาการ หมายถึง  
การเชื่อมโยงเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกันในการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยง  
สิ่งที่เรียนเข้ากับชีวิตจริง และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

บุรชัย ศิริมหาสาคร (2546 : 13) ให้ความหมายของคำว่าบูรณาการ มี 2 นัย  
ดังนี้

ในความหมายทั่วไป บูรณาการ หมายถึง การทำให้สมบูรณ์ คือ การทำให้  
ส่วนย่อย ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน มารวมกันอย่างผสมกลมกลืนเข้าเป็นหนึ่งเดียวเพื่อให้เกิด  
ความสมบูรณ์ในตัวเอง

ในความหมายของการศึกษา บูรณาการ หมายถึง การนำวิชาต่าง ๆ ที่มี  
ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมารวมกัน เช่น หลักสูตรแบบบูรณาการ (Integrated Curriculum)  
คือหลักสูตรที่นำเอาเนื้อหาวิชาต่าง ๆ มากหลอมรวมกัน ทำให้ความเป็นรายวิชาหายไป  
กลายเป็นหัวเรื่องใหม่ที่มีวิชา ต่าง ๆ แฝงอยู่ภายใน

การสอนแบบบูรณาการคืออะไร บุรชัย ศิริมหาสาคร (2546 : 13) ได้กล่าว  
ว่า คำว่า บูรณาการ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Integration” แปลว่า การทำให้สมบูรณ์ หรือ  
การรวมกันให้เป็นหนึ่งเดียวเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ เช่น การชงกาแฟ

การชงกาแฟเพื่อคิม เป็นตัวอย่างของการบูรณาการที่เกิดขึ้นในชีวิต  
ประจำวัน เราจะผสมผงกาแฟ คอฟฟี่เมท น้ำตาลทราย และน้ำร้อน เข้าด้วยกันเพื่อให้ได้น้ำ

กาแฟที่ร่อย มีรสชาติสมบูรณ์ เมื่อชงกาแฟแล้วจะแยกไม่ออกว่าส่วนใดเป็นผงกาแฟ ส่วนใดเป็นคอฟฟี่เมท หรือส่วนใดเป็นน้ำตาลทราย เพราะส่วนผสมทั้งหมดถูกน้ำร้อนละลาย หลอมรวมกันเป็นหนึ่งเดียวแล้ว

ในชีวิตจริงของคนเรา ทุกคนชอบดื่มกาแฟที่ชงแล้วหรือกาแฟที่บูรณาการแล้ว ไม่มีใครชอบดื่มกาแฟแบบแยกส่วน คือ ดักผงกาแฟเข้าปากก่อน แล้วตามด้วยคอฟฟี่เมท และน้ำตาลทราย จากนั้นก็คิมน้ำร้อนแล้วกระโดดเขย่าให้ส่วนต่าง ๆ ผสมกันภายในห้อง การดื่มกาแฟแบบแยกส่วนไม่ร่อยเหมือนกาแฟแบบบูรณาการ

สรุปว่า การเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated Instruction) คือการสอนโดยใช้เรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นแกนหลัก แล้วสอนเชื่อมโยงให้สัมพันธ์กับเรื่องหรือวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างกลมกลืน เพื่อให้เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตจริง การสอนแบบบูรณาการเป็นการสอนที่เน้นองค์รวมของเนื้อหาวิชามากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละรายวิชา และเน้นที่การเรียนรู้ของผู้เรียนมากกว่าการสอนเนื้อหาวิชาของครู

### 3. ประเภทของการบูรณาการ

การบูรณาการการเรียนการสอนสามารถทำได้ 2 ลักษณะ (วัฒนาพร ระเบียบทุกข์. 2542 : 47) คือ

3.1 แบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ทำได้โดยกำหนดหัวข้อ (Theme) ขึ้นมาแล้วนำความรู้จากวิชาต่าง ๆ มาเชื่อมโยงให้สัมพันธ์กับหัวเรื่อนั้นบางครั้งเรียก การบูรณาการแบบนี้ว่าสหวิทยาการแบบมีหัวข้อ (Thematic Interdisciplinary Studies) หรือสหวิทยาการแบบเน้นการประยุกต์ใช้ (Application-first Approach)

3.2 แบบพหุวิทยาการ (Multidisciplinary) เป็นการนำเรื่องที่ต้องการจะบูรณาการไปสอดแทรก (Infusion) ในวิชาต่าง ๆ บางครั้งเรียกการบูรณาการแบบนี้ว่า การบูรณาการแบบเน้นเนื้อหา (Discipline-first Approach)

อุดม เชยกิจวงศ์ (2545 : 48) ได้แบ่งประเภทของการเรียนการสอนแบบบูรณาการออกเป็น 2 ประเภท คือ

การบูรณาการภายในวิชา เป็นการนำเนื้อหาวิชาหลัก 1 วิชา สอน และสอดแทรกเนื้อหาอื่นที่ใกล้เคียงกัน

การบูรณาการระหว่างวิชา เป็นการแยกแต่ละวิชา โดยกำหนดหัวข้อเรื่อง ความคิดรวบยอดและปัญหาเดียวกัน

สรุป การจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ มี 2 ประเภท คือ การบูรณาการภายในวิชา และการบูรณาการระหว่างวิชา ซึ่งการบูรณาการภายในวิชานั้นมีจุดเน้นอยู่ภายในวิชาเดียวกัน ส่วนการบูรณาการระหว่างวิชาเป็นการเชื่อมโยงต่างหมวดวิชา กันระหว่างความคิดรวบยอดในศาสตร์ต่าง ๆ ตั้งแต่ 2 วิชาขึ้นไป ภายได้หัวเรื่อง (Theme) เดียวกัน เป็นการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ความเข้าใจและทักษะในศาสตร์หรือความรู้ในวิชาต่าง ๆ มากกว่า 1 วิชา ขึ้นไปเพื่อการแก้ปัญหาหรือแสวงหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การเชื่อมโยงความรู้ และทักษะระหว่างวิชาต่าง ๆ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง ไม่ใช่เพียงผิวเผิน และมีลักษณะใกล้เคียงกับชีวิตจริงมากขึ้น

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการระหว่างวิชา จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ความเข้าใจในลักษณะองค์รวม ไม่ว่าวิชาใดก็สามารถที่จะใช้วิธีการบูรณาการได้ทั้งสิ้น สิ่งสำคัญอยู่ที่ความสามารถในการบูรณาการที่ดี การเรียนการสอนแบบบูรณาการระหว่างวิชา จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวได้

#### 4. ความสัมพันธ์ของหลักสูตร และการสอนแบบบูรณาการ

แม้จะมีหลักสูตรแบบบูรณาการแต่มีปรากฏว่า ครูยังจัดกิจกรรมการสอนเป็นแบบบรรยายรายวิชาอยู่เหมือนเดิม เมื่อวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของหลักสูตรแบบบูรณาการกับการสอนแบบบูรณาการ สามารถจำแนกความสัมพันธ์ของหลักสูตร และการสอนแบบบูรณาการได้เป็น 4 กรณี ดังนี้

ตาราง 2 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักสูตรและการสอนแบบบูรณาการ (สุวิทย์ มูลคำ : 2545)

หลักสูตร	การเรียนการสอน	ผล
บูรณาการ	บูรณาการ	ดีที่สุด
ไม่บูรณาการ	บูรณาการ	ดี
บูรณาการ	ไม่บูรณาการ	พอใช้
ไม่บูรณาการ	ไม่บูรณาการ	ต้องปรับปรุง

จากตารางที่นำเสนอจะเห็นว่า ในกรณีที่มีการบูรณาการทั้งหลักสูตร และการเรียนการสอน ผลที่เกิดขึ้นย่อมเป็นสิ่งพึงปรารถนาที่สุด ในขณะที่การบูรณาการไม่เกิดขึ้น

ในเรื่องใดเลยผลที่เกิดขึ้นย่อมไม่เป็นที่พึงปรารถนา และต้องมีการปรับปรุง สำหรับกรณีที่มีการบูรณาการเกิดขึ้นเพียงเรื่องเดียว โดยหลักการแล้วเราขอมให้อใจให้การบูรณาการเกิดขึ้นกับการเรียนการสอนมากกว่าหลักสูตร ทั้งนี้เพราะว่าการเรียนการสอนมีผลกระทบโดยตรงต่อครูและนักเรียน มากกว่าหลักสูตรซึ่งเป็นเพียงเอกสาร

5. สาเหตุที่ต้องบูรณาการหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ (บุรชัย ศิริมหาสาร. 2546 : 15 -16)

เนื่องจากชีวิตจริงของคนเราเป็นชีวิตที่ต้องบูรณาการตลอดเวลา เช่นเดียวกับการดื่มกาแฟ การแก้ปัญหาต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกัน เพราะปัญหาอย่างหนึ่งมาจากหลายสาเหตุ เมื่อปัญหามีหลายสาเหตุ ก็ต้องให้ความรู้ที่หลากหลายหรือใช้ศาสตร์ต่าง ๆ มาช่วยแก้ปัญหา จึงจะสำเร็จ ไม่สามารถแก้ปัญหาโดยใช้ความรู้เพียงเรื่องเดียว ตัวอย่างเรื่อง “หมอกับการบูรณาการเพื่อรักษาคณไข้” เมื่อคนไข้มาผ่าตัดเปลี่ยนลิ้นหัวใจหมอตระพบว่าเป็นโรคมะหวาน และความดันโลหิตสูง การผ่าตัดจำเป็นต้องใช้การบูรณาการ โดยมีทีมแพทย์ที่ประกอบด้วยแพทย์ที่เชี่ยวชาญการผ่าตัดหัวใจ แพทย์ที่เชี่ยวชาญโรคมะหวานและความดันโลหิตสูง รวมทั้งวิสัญญีแพทย์ มาวินิจฉัยเพื่อวางแผนการผ่าตัดร่วมกัน เป็นลักษณะของการบูรณาการความรู้หลาย ๆ ด้านเพื่อรักษาคณไข้

สาเหตุที่ต้องบูรณาการหลักสูตรและการเรียนรู้ มีเหตุผลดังนี้

5.1 วิถีชีวิตจริงของคนเรามีเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่ได้แยกออกจากกันเป็นเรื่อง ๆ แบบรายวิชา

5.2 ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีขึ้น และเรียนรู้อย่างมีความหมายเมื่อมีบูรณาการเข้ากับชีวิตจริง โดยเรียนรู้ในสิ่งที่ใกล้ตัว และขยายกว้างไกลเลือกเฉพาะ

5.3 การขยายตัวของความรู้ในปัจจุบันมีเรื่องใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้นมากมาย จำเป็นต้องเลือกเฉพาะสาระสำคัญในวิชาต่าง ๆ มาบูรณาการเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยใช้เวลาเท่าเดิม

5.4 ไม่มีหลักสูตรวิชาใดเพียงวิชาเดียวที่ผู้เรียนสำเร็จ และสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตได้

5.5 เนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกันหรือเกี่ยวข้องกัน ควรนำมาเชื่อมโยงกันเพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความหมาย ลดความซ้ำซ้อนเชิงเนื้อหาวิชา ลดเวลาแบ่งเบาภาระของครูผู้สอน

5.6 เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้ ความคิด ความสามารถ และทักษะที่หลากหลาย

6. สภาพปัญหาของการจัดการเรียนการสอนแบบรายวิชา (อุคม เซขกิจวงศ์. 2545 : 46 - 47)

การสอนแบบเดิม ส่วนใหญ่เป็นการสอนแบบรายวิชา มักก่อให้เกิดปัญหาดังนี้

6.1 การแก้ปัญหาหรือการตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ต้องใช้ความรู้และทักษะจากหลายๆ สาขาวิชาผู้เรียนที่เรียนแบบแยกส่วนจะมอง และแก้ปัญหาในมุมแคบ และมีมุมมองจำกัด ผู้เรียนแบบบูรณาการจะมองปัญหาในแง่มุมกว้าง หลายแง่หลายมุมกว่า

6.2 ทำให้ความรู้แยกส่วนกันตามลักษณะวิชา โดยมีครูเป็นผู้สอน นักเรียนเป็นผู้เรียน

ตาราง 3 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการเรียนการสอนแบบเดิมกับแบบบูรณาการ

ประเด็น	แบบเดิม	แบบบูรณาการ
1. หน่วยการเรียนรู้	คนเดี่ยว	กลุ่ม / เดี่ยว
2. จุดเน้น	เนื้อหา	เนื้อหา / กระบวนการ
3. การพัฒนาประสบการณ์	สติปัญญา	ร่างกาย อารมณ์ สังคม ปัญญา / รู้จักตนเอง
4. บทบาทของผู้เรียน	ฟัง จำ สอบ ทิม	มีส่วนร่วม ปฏิสัมพันธ์ ค้นคว้า สรุปลด้วยตนเอง กระตือรือร้น
5. บทบาทของครู	สอน บอก บรรยาย สั่ง ประเมิน	อำนวยความสะดวก เป็นแหล่งความรู้ สนับสนุน กระตุ้น
6. การสื่อสาร	ทางเดียว	สองทาง
7. บรรยากาศ	เป็นทางการ ปิดกั้น ย่ำ สถานภาพครู-นักเรียน	เป็นทางการ ผ่อนคลาย สนุก
8. วิธีการเรียนรู้	ครูตั้งโจทย์คำถามที่ดี ที่สุด	หาทางกระตุ้น สนับสนุนกลุ่มให้ คิดคำถามที่ลึกซึ้ง และหาทาง ตอบคำถามนั้น

ตาราง 3 (ต่อ)

ประเด็น	แบบเดิม	แบบบูรณาการ
9. ผู้รับผิดชอบต่อผลการเรียน	ครู	ครูและนักเรียน
10. ผู้ได้รับการตอบสนองความต้องการ	ครู	ผู้เรียน
11. การถ่ายโอนการเรียนรู้ไปสู่การทำงาน	ชีวิตจริงมีน้อยและไม่แน่นอน	มาก
12. การประเมินผล	เนื้อหา	ผลงานและกระบวนการ

### 7. รูปแบบการเรียนรู้แบบบูรณาการ

อุคม เซยกีวงศ์ ได้ศึกษารูปแบบการเรียนรู้แบบบูรณาการและเสนอไว้ดังนี้

7.1 แบบสอดแทรก (Infusion) เป็นการสอนสอดแทรกเนื้อหาโดยครูผู้สอนคนเดียว กล่าวคือ ครูจะสอนในวิชาที่ตนรับผิดชอบ และสอดแทรกเนื้อหาของวิชาอื่นเข้าไปในการสอนของตนเอง

7.2 แบบคู่ขนาน (Parallel) เป็นการสอนแบบคู่ขนาน โดยใช้ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปสอนวิชาต่างกัน แต่ครูทั้งสองคนต้องมาวางแผนการสอนร่วมกัน โดยมีการกำหนดหัวเรื่อง (Theme) ความคิดรวบยอด (Concept) และปัญหาเดียวกัน (Problem)

7.3 แบบสหวิทยาการ (Multi disciplinary) แบบนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับการสอนแบบขนานแต่มีการมอบหมายงานหรือโครงการ (Project) ร่วมกัน ซึ่งจะเชื่อมโยงสาขาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกันวางแผนแบ่งเป็นโครงการย่อย ๆ สำหรับนักเรียนทำในแต่ละวิชา

7.4 แบบเป็นคณะหรือข้ามวิชา (Tran Disciplinary) แบบนี้ครูผู้สอนวิชาต่าง ๆ จะร่วมกันสอนเป็นทีม ร่วมกันวางแผนหรือ ปรึกษาหารือ กำหนดหัวเรื่อง ความคิดรวบยอด และแก้ปัญหาพร้อมกันแล้วร่วมกันสอน (อุคม เซยกีวงศ์. 2545 : 48-50)

ลักษณะการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ มีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในการ  
จำแนกลักษณะต่าง ๆ ซึ่งได้นำมาเสนอ 3 รูปแบบ ดังนี้ (สุวิทย์ มูลคำ. 2545 : 97-101)

แบบที่ 1 จำแนกตามจำนวนผู้สอน

- 1.1 การบูรณาการแบบผู้สอนคนเดียว
- 1.2 การบูรณาการแบบคู่ขนาน
- 1.3 การบูรณาการแบบผู้สอนเป็นทีม

แบบที่ 2 จำแนกตามกลุ่มสาระการเรียนรู้

- 2.1 การบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้
- 2.2 การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้

แบบที่ 3 จำแนกตามประเภทของบูรณาการ

- 3.1 การบูรณาการแบบสหวิทยาการ
- 3.2 การบูรณาการแบบพหุวิทยาการ

การบูรณาการแต่ละลักษณะประกอบด้วยคำอธิบายและตัวอย่างดังต่อไปนี้

แบบที่ 1 จำแนกตามจำนวนผู้สอน แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

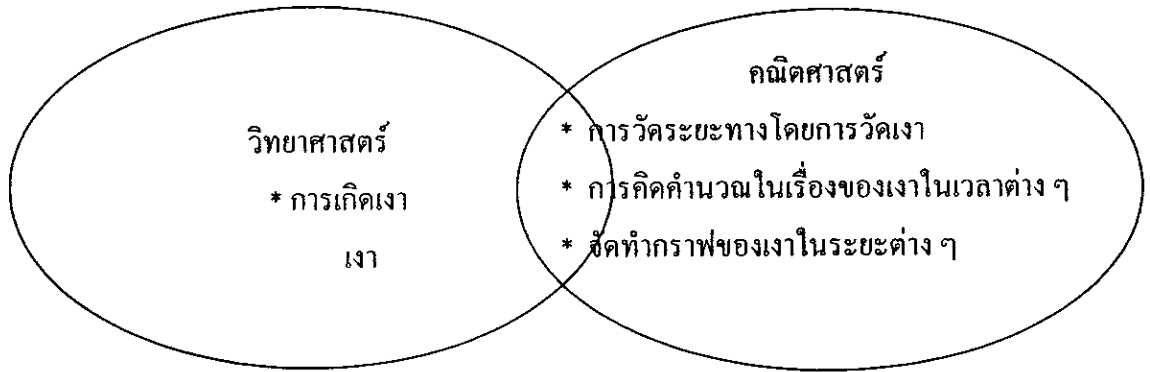
การบูรณาการแบบผู้สอนคนเดียว ผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้โดย  
เชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ กับหัวข้อเรื่องที่สอดคล้องกับชีวิตจริงหรือสาระที่กำหนดขึ้น  
เช่น เรื่องสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา เป็นต้น ผู้สอนสามารถเชื่อมโยงสาระและกระบวนการ  
เรียนรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ เช่น การอ่านการเขียน การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์ต่าง ๆ มาก  
จัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้แบบต่าง ๆ ทำให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะ และกระบวนการเรียนรู้ไป  
แสวงหาความรู้ความจริงจากหัวข้อเรื่องที่กำหนดดังแผนภูมิที่ 2



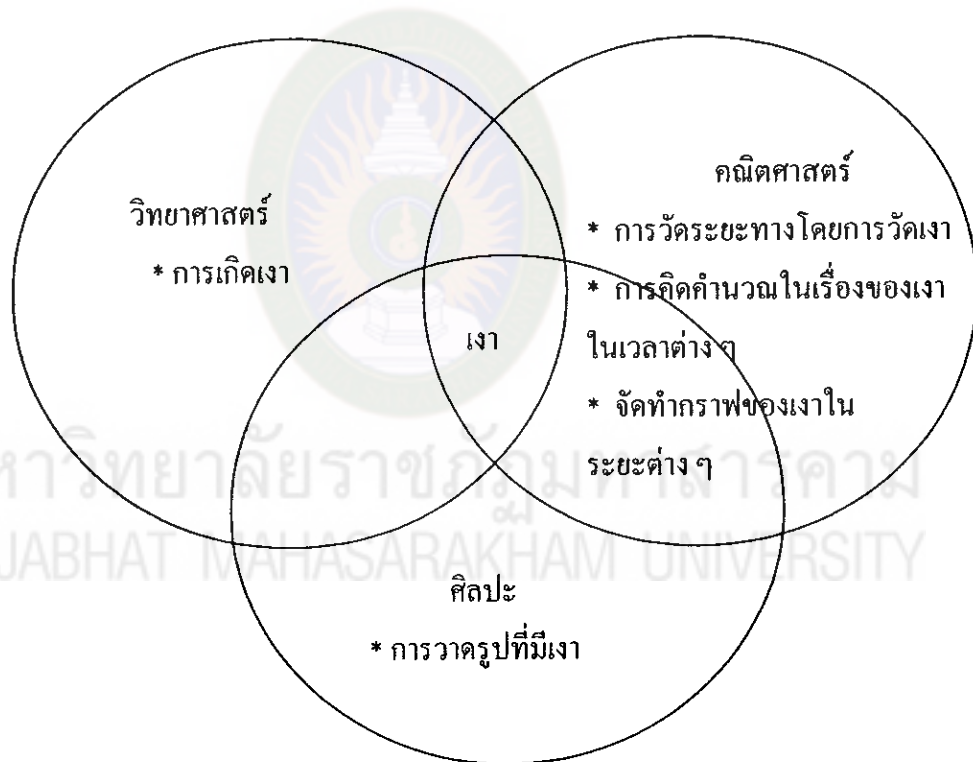
### แผนภูมิที่ 2 แผนภูมิแสดงการบูรณาการแบบสอนคนเดียว

การบูรณาการแบบคู่ขนาน มีผู้สอนตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันจัดการเรียนการสอน โดยอาจยึดหัวข้อเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วบูรณาการเชื่อมโยงแบบคู่ขนานกันไปภายใต้หัวข้อเรื่องเดียวกัน แต่การสอนนั้นยังแยกกันสอน เช่น ผู้สอนคนที่ 1 สอนวิทยาศาสตร์ เรื่องเงา ผู้สอนคนที่ 2 สอนคณิตศาสตร์ เรื่องการวัดระยะทาง โดยการวัดเงาคิดคำนวณในเรื่องเงา จัดทำกราฟของเงาในระยะต่างๆ หรือ ผู้สอนคนที่ 3 สอนวิชาศิลปะ เรื่องเทคนิคการวาดรูปที่มีเงา ดังแผนภูมิที่ 3 และ 4





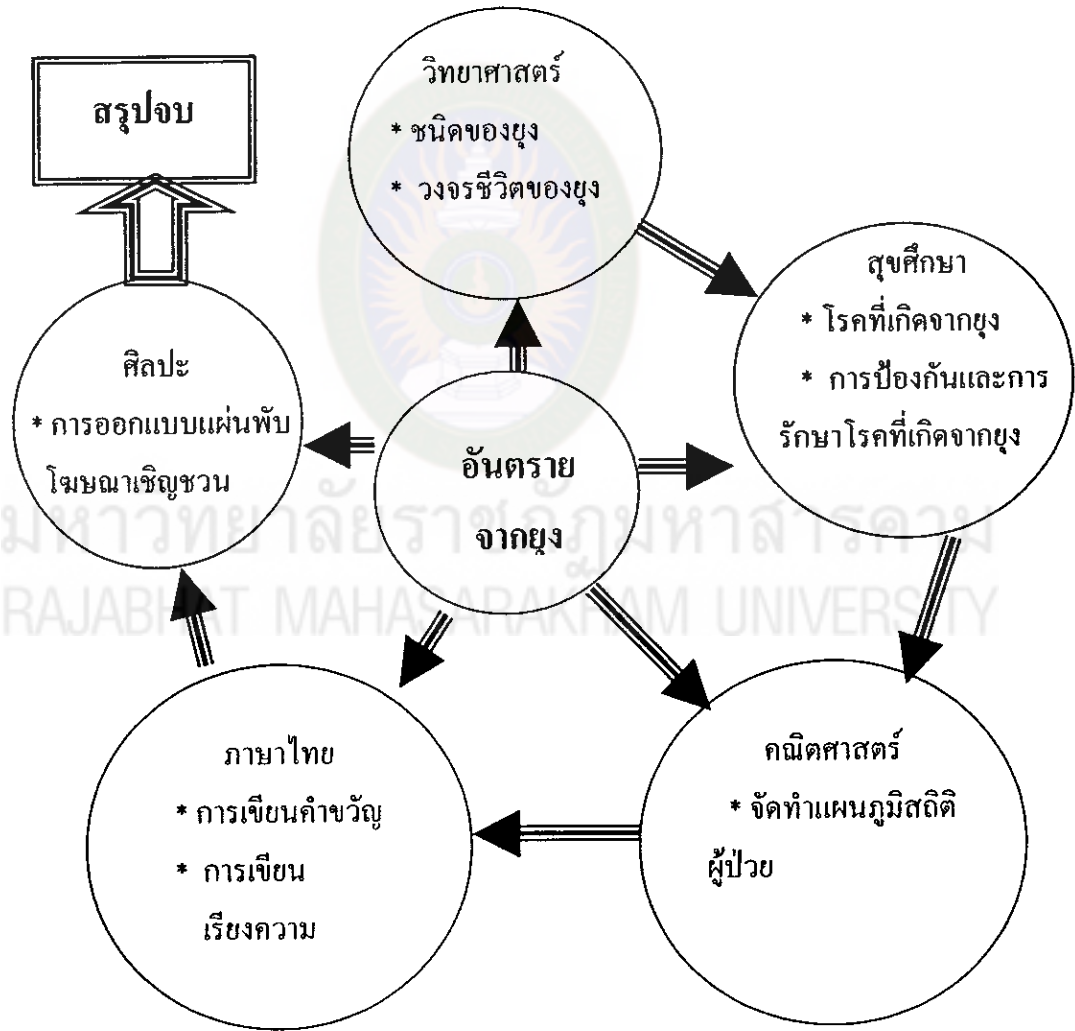
แผนภูมิที่ 3 แผนภูมิแสดงการบูรณาการ 2 สาระการเรียนรู้



แผนภูมิที่ 4 แผนภูมิแสดงการบูรณาการ 3 สาระการเรียนรู้

การบูรณาการแบบคู่ขนาน ผู้สอนสามารถบูรณาการจัดการเรียนรู้ได้มากกว่า 3 คน หรือ 3 สาระการเรียนรู้ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหัวเรื่องที่กำหนดขึ้นมาจะสามารถเชื่อมโยงให้เข้ากับสาระการเรียนรู้ต่างๆ ได้มากน้อยเพียงใด

การบูรณาการแบบสอนเป็นทีม ผู้สอนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมกันคิด หัวข้อเรื่องหรือโครงการขึ้นมา โดยใช้เวลาเรียนต่อเนื่องกัน วิธีการคือรวมจำนวนชั่วโมงของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ผู้สอนเคยแยกกันสอนนั้นมารวมเป็นเรื่องเดียวกัน มีเป้าหมายเดียวกัน ลักษณะของผู้สอนสอนเป็นทีมผู้เรียนเรียนรู้เป็นทีม สำหรับกรณีที่ต้องการเน้นทักษะบางเรื่องเป็นพิเศษหรือมีการสอนแบบทีม เช่น กิจกรรมเข้าค่ายคนตรี กิจกรรมเข้าค่ายศิลปะ กิจกรรมเข้าค่ายภาษาอังกฤษ เป็นต้น รายละเอียดบางเรื่องที่เฉพาะเจาะจง ผู้สอนก็สามารถแยกกันสอนได้ ตัวอย่างการบูรณาการดังแผนภูมิที่ 5

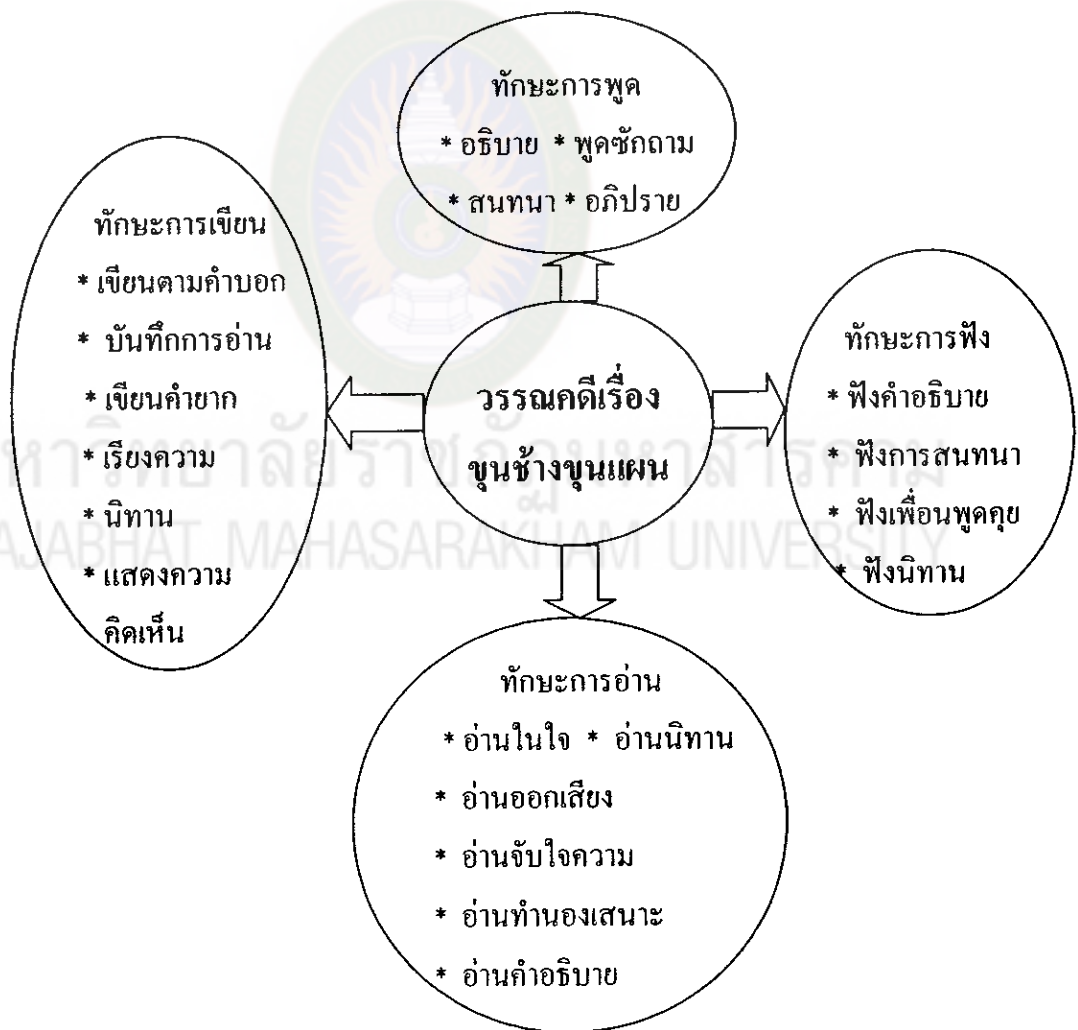


แผนภูมิที่ 5 แผนภูมิแสดงการบูรณาการแบบสอนเป็นทีม

แบบที่ 2 จำแนกตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

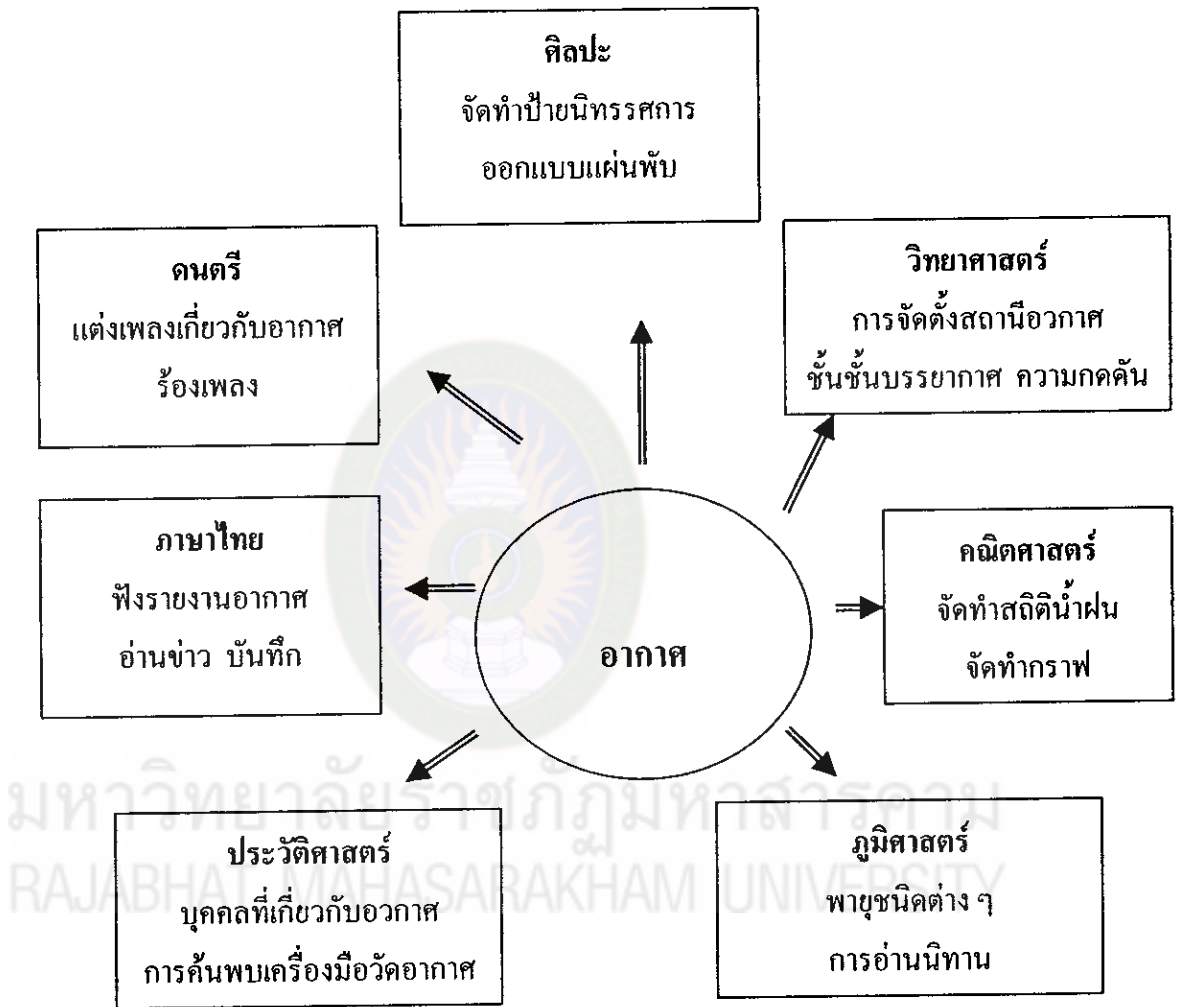
การบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงแนวคิด ทักษะและความคิดรวบยอดของสาระการเรียนรู้สาระใดสาระหนึ่งนั่นเอง ตัวอย่างเช่น

การบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงทักษะทางภาษาระหว่างการฟัง การดู การพูด การอ่าน การเขียน หลักภาษา และการใช้ภาษาโดยใช้วรรณกรรมหรือวรรณคดีเป็นแกน จัดเป็นหน่วยการเรียนรู้ ซึ่งทำให้ผู้เรียนเข้าใจความคิดและความเชื่อมโยงระหว่างความคิดได้ดี ผู้เรียนจะเรียนรู้อย่างมีความหมายและเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังแผนภูมิที่ 6



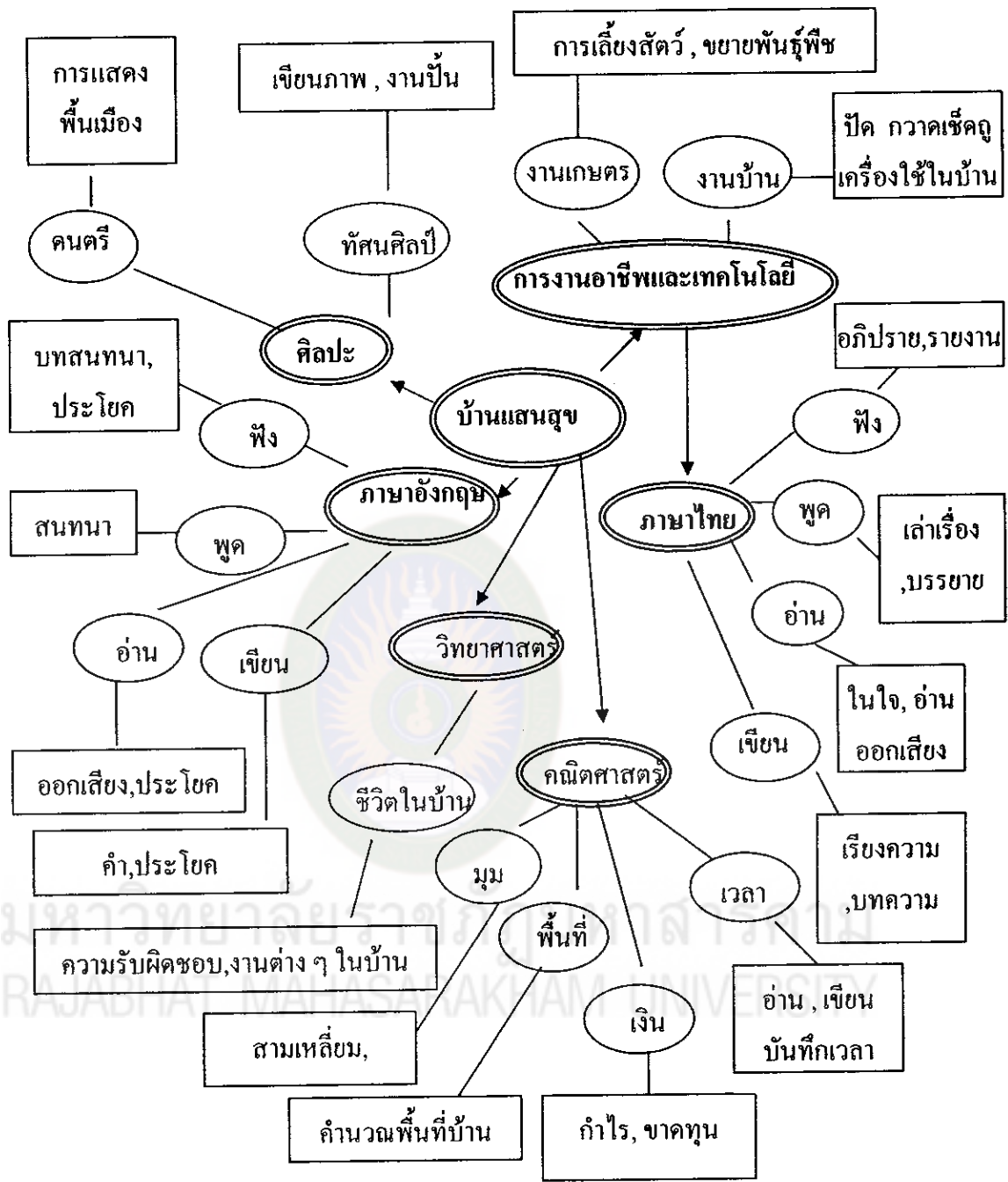
แผนภูมิที่ 6 แผนภูมิแสดงการบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้

บูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นลักษณะการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ที่นำเอาสาระการเรียนรู้จากหลายกลุ่มสาระมาเชื่อมโยงเพื่อจัดการเรียนรู้ภายใต้ หัวเรื่อง (Theme) เดียวกัน ดังแผนภูมิที่ 7



แผนภูมิที่ 7 การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้

แบบที่ 3 จำแนกตามประเภทของการบูรณาการ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การบูรณาการแบบสหวิทยาการ เป็นลักษณะการบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการนำเอาสาระการเรียนรู้จากหลายกลุ่มสาระมาเชื่อมโยงร้อยรัดให้เป็นเนื้อเดียวกัน เพื่อจัดการเรียนรู้ภายใต้หัวข้อเรื่อง (Theme) เดียวกัน ดังแผนภูมิที่ 8

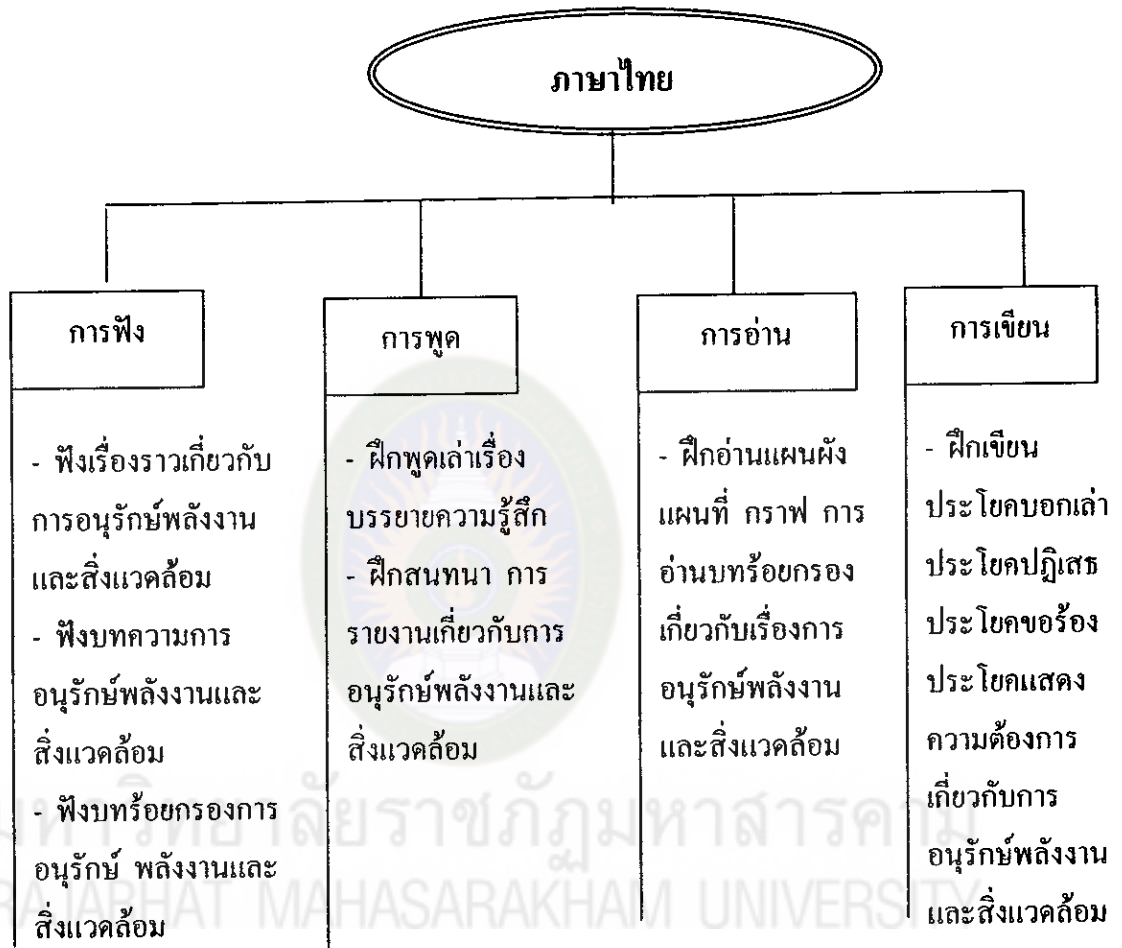


แผนภูมิที่ 8 การบูรณาการแบบสหวิทยาการ

การบูรณาการแบบพหุวิทยาการ เป็นลักษณะการบูรณาการที่ผู้สอน นำเอาเรื่องหรือสาระการเรียนรู้ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ไปสอดแทรกในกลุ่มสาระ

การเรียนรู้หรือวิชาที่ตนเองรับผิดชอบ เช่น ผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ต้องการสอนเรื่อง การอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม ก็สามารถนำเรื่องนี้เข้ามาสอดแทรกในการสอนได้

ผังแผนภูมิที่ 9



แผนภูมิที่ 9 การบูรณาการแบบพหุวิทยาการ

### กลยุทธ์การพัฒนา

#### 1. แนวคิดเกี่ยวกับการประชุม

##### 1.1 ความหมายของการประชุม

ปราชญา กล้าผจญ และคณะ ได้ให้ความหมายของการประชุมว่า คือ การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปนัดพบปะกันเพื่อร่วมกันปรึกษาหารือ คิดอย่างมีระเบียบวิธี โดยมี

วัตถุประสงค์เพื่อสื่อความรู้ เพื่อหาข้อยุติ เพื่อฝึกอบรม มุ่งหวังให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ณ สถานที่ วัน เวลาที่กำหนด (ปราชญา กล้าผจญ และคณะ. 2544 : 261)

สมเดช สีแสง ได้สรุปความหมายของการประชุมว่า การประชุม คือ การที่บุคคลกลุ่มหนึ่งนัดหมายกันมาเพื่อสังสรรค์กันอย่างมีจุดหมายและมีระเบียบวิธี ณ สถานที่แห่งหนึ่ง ตามเวลาที่กำหนด (สมเดช สีแสง. 2540 : 69)

จากความหมายของการประชุมดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ในการประชุมแต่ละครั้งนั้นจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 6 ประการ คือ กลุ่มบุคคล กิจกรรมของกลุ่ม วัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการประชุม ระเบียบวิธีที่ใช้ในการประชุม สถานที่ ดำเนินการประชุม และเวลาที่ประชุม

## 1.2 ความสำคัญของการประชุม

การประชุมมีความสำคัญต่อหน่วยงานอยู่ 8 ประการ ดังต่อไปนี้

- 1.2.1 เป็นรากฐานสำคัญในการปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพ
- 1.2.2 เป็นการระดมสมองในการร่วมกันพิจารณาเรื่องต่างๆ ทั้งงานที่ริเริ่มใหม่ตลอดทั้งการตัดสินใจแก้ปัญหา
- 1.2.3 เป็นการวางระเบียบแบบแผน นโยบายในการดำเนินงาน
- 1.2.4 เป็นการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจระหว่างผู้เข้าร่วมประชุม
- 1.2.5 เป็นการให้ข่าวสาร แจ้งข้อราชการ แจ้งเรื่องราวที่ต้องการแจ้งให้ผู้รับข่าวสารทราบโดยทั่วกัน
- 1.2.6 เป็นการส่งเสริมสัมพันธ์ภาพในการทำงานให้ดียิ่งขึ้น ทำให้บุคลากรและฝ่ายบริหารมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ได้รู้จักกัน และเข้าอกเข้าใจกันดียิ่งขึ้น
- 1.2.7 เป็นการแลกเปลี่ยนความคิด ความเข้าใจ เทคโนโลยีใหม่ๆ ในการปฏิบัติงาน
- 1.2.8 เป็นการบริหารงานตามหลักประชาธิปไตย ด้วยการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) และเป็นลักษณะของการทำงานร่วมกันเป็นทีม (Teamwork) (ปราชญา กล้าผจญ และคณะ. 2544 : 262)

## 1.3 ประเภทของการประชุม

1.3.1 แบ่งโดยยี่ควัตถุประสงค์ของการประชุม แบ่งได้ 4 ประเภท คือ

- 1) การประชุมเพื่อแจ้งข้อความและข้อมูลข่าวสารต่างๆ เช่น ประชุมเพื่อแจ้งให้ทราบระเบียบ คำสั่ง นโยบายและความเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) การประชุมเพื่อให้ความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเผยแพร่ผลงาน

3) การประชุมเพื่อหาแนวทางปฏิบัติ หากความยินยอมหรือข้อตกลงร่วมกัน และตัดสินใจร่วมกันในกิจการของสมาชิก

4) การประชุมเพื่อสร้างผลงานหรือเพื่อดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งตามความต้องการของสมาชิกในที่ประชุม

### 1.3.2 แบ่งตามลักษณะของการเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ แบ่งได้เป็น

2 ประเภท คือ

1) การประชุมอย่างเป็นทางการ เป็นการประชุมที่จัดขึ้นอย่างมีพิธีการ มีการใช้ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อควบคุมการประชุมให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

2) การประชุมอย่างไม่เป็นทางการหรือการประชุมย่อย เป็นการประชุมที่ไม่เป็นพิธีการมากนัก คำนึงถึงความสะดวกรวดเร็ว และเป็นกันเอง อาจไม่มีวาระการประชุมล่วงหน้า ใช้เวลาไม่มาก เช่น ระหว่างพักหรือระหว่างรับประทานอาหาร ไม่มีหนังสือเชิญประชุมอาจเป็นการนัดหมายกันด้วยวาจาเท่านั้น

### 1.3.3 แบ่งตามรูปแบบหรือวิธีดำเนินการประชุม แบ่งได้ 7 ประเภท คือ

1) การประชุมแบบรัฐสภา (Assembly) เป็นการประชุมที่มีลักษณะเป็นพิธีการและต้องดำเนินการตามบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการประชุมที่หน่วยงานหรือสถาบันนั้นกำหนดไว้ เช่น การประชุมของวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร องค์การใดหรือสถาบันใดที่ได้กำหนดระเบียบข้อบังคับ หรือบทบัญญัติเกี่ยวกับการประชุมไว้เพื่อยึดถือปฏิบัติโดยเคร่งครัดแล้ว ก็จะอยู่ในการประชุมประเภทนี้

2) การประชุมใหญ่ (Convention) เป็นการประชุมเฉพาะระดับหัวหน้าหรือผู้แทนของหน่วยงานย่อยที่อยู่ภายในองค์การเดียวกัน เช่น การประชุมหัวหน้าแผนก หัวหน้าฝ่าย หัวหน้ากอง ที่อยู่ภายในกรมเดียวกัน

3) การประชุมปรึกษาหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (Conference) เป็นการประชุมระหว่างผู้มีประสบการณ์หรือผู้มีความรอบรู้และมีความสนใจในเรื่องที่ประชมนั้น เพื่อหาแนวทาง คำอธิบาย หรือหาข้อมูลชุดใดในบางเรื่องที่ยังหาคำตอบไม่ได้ ตลอดจนเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในเรื่องที่ทุกคนสนใจร่วมกันหรือเป็นคณะทำงานด้วยกัน ผู้เข้าร่วมประชุมก็ได้



4) การประชุมทางวิชาการ (Symposium Instatute) เป็นการประชุมที่มีลักษณะเป็นการเผยแพร่ความรู้หรือเทคนิคใหม่ในสาขาวิชาหนึ่ง รวมทั้งการขยายผล การศึกษาวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิชานั้น ๆ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วสถาบันทางการศึกษาต่าง ๆ จะเป็น ผู้จัดขึ้น

5) การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เป็นการประชุมที่ต้องการให้ผู้เข้าร่วมประชุมเกิดทักษะ ประสบการณ์และเน้นหนักการปฏิบัติการมากกว่าการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือบรรยาย บางทีเรียกว่าเป็นการประชุมแบบเข้มหรือมุ่งให้เกิด ความรู้และทักษะอย่างแท้จริง จึงอาจมีทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี ทำให้เกิดผลงานหรือ ผลผลิตได้อย่างใดอย่างหนึ่งออกมาและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

6) การประชุมสัมมนา (Seminar) เป็นการประชุมเพื่อศึกษาค้นคว้าและ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มุ่งพิจารณาโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นเรื่องและผู้เข้า สัมมนามีประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับเรื่องนั้นอยู่แล้ว โดยนำเอาประสบการณ์เดิมนั้นมาสร้าง แนวปฏิบัติใหม่เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

7) การประชุมแบบซินดิเคต (Syndicate) เป็นการประชุมเพื่อแก้ไข ปัญหาด้วยกระบวนการของกลุ่มอย่างมีขั้นตอน โดยการแบ่งผู้เข้าประชุมเป็นกลุ่มย่อยเพื่อ พิจารณาปัญหาและนำผลมารายงานในที่ประชุม เพื่อที่ประชุมรวมจะได้พิจารณาร่วมกันอีก ครั้งหนึ่ง และผลที่ออกมานั้นถือเป็นความคิดเห็นของผู้เข้าประชุมทั้งหมด

#### 1.4 เทคนิคที่ใช้ในการประชุม

เพื่อให้การประชุมประสบผลดีหรือมีประสิทธิภาพ จึงได้มีการนำเทคนิค หรือวิธีการต่าง ๆ มาใช้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

##### 1.4.1 การเสนอเรื่องหรือบรรยายหน้าทีประชุม อาจใช้เทคนิคดังนี้

1) การบรรยาย (Lecture) เป็นรายบุคคล เป็นการบรรยายโดย ประธานการประชุมหรือวิทยากรแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งผู้บรรยายจะต้องทำให้เรื่องราวที่บรรยาย นั้นมีความชัดเจน มีการลำดับเนื้อหา มีการเน้นหรือสรุปสาระสำคัญ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนการยกตัวอย่างหรือมีข้อมูลมี หลักฐานเพื่อให้เกิดความเชื่อถือ นอกจากนี้ ผู้บรรยายอาจใช้สื่อต่าง ๆ ประกอบการบรรยายของคนด้วย การบรรยายเป็นลักษณะของ การสื่อสารทางเดียว แต่ผู้บรรยายนี้ มักใช้ในการประชุมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแจ้งข้อมูล ข่าวสารและการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในด้านต่าง ๆ จึงมีการนำมาใช้มาก ในการประชุม ของหน่วยงานทั่ว ๆ ไป

2) การอภิปรายหมู่ (Panel Discussion) บางทีเรียกว่า เป็นการอภิปรายเป็นคณะ โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญหลายคน (ประมาณ 2 – 5 คน) มาช่วยกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นต่อหน้าที่ประชุม ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งตามที่กำหนดไว้แล้ว โดยมีผู้ดำเนินการอภิปราย (Moderator) เป็นผู้เชื่อมโยงถัดลำดับการพูด รวมทั้งช่วยสรุปและตั้งปัญหาตาม การอภิปรายของผู้ทรงคุณวุฒินี้ ต่างมีความเป็นอิสระในการแสดงทรรศนะของตน ดังนั้น จึงอาจมีการอภิปรายคัดค้านหรือสนับสนุนกันเองก็ได้ ซึ่งจะทำให้ผู้ฟังได้ทราบทรรศนะของผู้อภิปรายแต่ละคนได้อย่างกว้างขวาง

3) การอภิปรายกึ่งสัมภาษณ์ (Colloguy) บางทีเรียกรอภิปรายหมู่แบบปุจฉาวิสัชนา เป็นการจ้ออภิปรายคล้ายกับการอภิปรายหมู่ ซึ่งดัดแปลงมาจากการอภิปรายหมู่นั้นเอง โดยจัดให้มีกลุ่มตัวแทนของผู้วางขึ้นไปทำหน้าที่ตั้งปัญหาตามผู้เชี่ยวชาญให้ช่วยตอบ จึงเป็นการถามและตอบปัญหากับผู้ฟังได้อย่างละเอียด ผู้ดำเนินการอภิปรายจะมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้สมาชิกเขียนปัญหาผ่านตัวแทน ให้ช่วยถามแทนตน รวมทั้งการช่วยตอบคำถามนั้นด้วยก็ได้

4) การอภิปรายซักถาม (Panel Foum) เป็นการอภิปรายซักถาม หลังจากการอภิปรายกลุ่มจบลง โดยผู้เชี่ยวชาญหรือวิทยากรจะเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ซักถามปัญหาและมีส่วนร่วมในการอภิปรายอย่างอิสระและเปิดเผย การซักถามจะเป็นไปโดยตรงระหว่างผู้ถามและผู้ตอบ โดยไม่ต้องผ่านผู้ดำเนินการอภิปราย ทำให้เกิดความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และมีลักษณะเป็นการพูดคุยแบบไม่ต้องมีพิธีการ

5) การบรรยายเป็นคณะ (Symposium) เป็นการประชุมซึ่งประกอบด้วย คณะผู้เชี่ยวชาญ (ประมาณ 2 – 5 คน) มาร่วมกันบรรยายภายใต้หัวข้อใหญ่เดียวกัน โดยผู้เชี่ยวชาญเหล่านั้น ได้ทำความตกลง ได้ทำความตกลงแบ่งหัวข้อใหญ่นั้นเป็นหัวข้อย่อย แต่ละคนรับผิดชอบในการบรรยายเฉพาะหัวข้อของตน โดยมีพิธีการเป็นผู้เชื่อมโยงและประสานงานเรื่องราวให้ผู้ฟังเข้าใจยิ่งขึ้น หลังจากนั้นก็จะเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ร่วมซักถามปัญหาต่าง ๆ การประชุมแบบนี้ มักจะเรียกชื่ออย่างหนึ่งว่าการประชุมทางวิชาการ

1.4.2 การอภิปรายกลุ่ม (Discussion) เป็นลักษณะของการประชุมที่มุ่งให้สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง มีโอกาสเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับโดยมีประธานหรือผู้นำการประชุมเป็นสื่อกลางในการอภิปราย ซึ่งอาจเสร็จสิ้นการอภิปรายด้วยการลงมติหรือไม่ลงมติก็ได้ เทคนิคการอภิปรายมีหลายวิธีเช่น

1) Group discussion หรือการอภิปรายกลุ่ม เป็นเทคนิคที่ใช้การอภิปรายเป็นหลัก โดยแบ่งประชุมใหญ่ออกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ (ประมาณ 6-20 คน) เพื่อให้มีโอกาสพูดและแสดงความคิดเห็นได้มากกว่าการอภิปรายในที่ประชุมใหญ่ สามารถใช้ได้อย่างกว้างขวางทั้งในลักษณะที่ใช้ตามลำพังและใช้ร่วมกับวิธีการอื่น

2) Phillip 66 เป็นเทคนิคที่ J. Donald Phillip เป็นผู้คิดนำมาใช้ในการประชุมที่มีผู้ร่วมประชุมเป็นจำนวนมาก แต่ต้องการให้ได้มติหรือความคิดเห็นในเวลาอันรวดเร็ว จึงแบ่งสมาชิกออกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งนิยมใช้ 6 คน ต่อ 1 โต๊ะ หรือผู้นั่งแถวหน้า 3 คน หันไปจับกลุ่มกับผู้นั่งแถวหลัง 3 คน รวมเป็นกลุ่มละ 6 คน แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการ และใช้เวลาอภิปรายประมาณ 6 นาที (ถ้าไม่เสร็จอาจต่อเวลาให้อีก 3 นาที) เพื่อพิจารณาเลือกปัญหาหรือข้อคิดเห็นที่ดีที่สุดเสนอต่อที่ประชุมรวม เทคนิคนี้เรียกว่า Phillip 66 ตามชื่อของผู้คิดริเริ่ม

3) Buzz group หรือ Buzz session เป็นเทคนิคการอภิปรายที่แบ่งกลุ่มใหญ่ออกเป็นกลุ่มย่อยอีกวิธีหนึ่งคล้ายกับวิ Phillip 66 ต่างกันแต่ว่า วิธีการนี้ให้ผู้เข้าประชุมที่นั่งอยู่ในแถวเดียวกัน แบ่งกลุ่มออกเป็นกลุ่มละ 2 คน ไม่ต้องมีประธานกลุ่มแต่ให้ตกลงกันว่าใครจะเป็นผู้เสนอผล ถ้าผู้เข้าประชุมมีเป็นจำนวนมาก จะมีเสียงปรักภัยกันหึ่ง ๆ คล้ายเสียงผึ้ง จึงเรียกว่า Buzz group

4) Knee group เป็นการแบ่งกลุ่มขนาดเล็กเหมือนกับการ “จับเข่าคุยกัน” คือให้สมาชิกกลุ่มประมาณ 3-5 คนนั่งชิดกัน ให้หัวเข่าชนกัน เพื่อให้เกิดความสนิทสนมและรวบรวมปัญหาให้เร็วเข้า

5) Circular response หรือเทคนิคการเวียนปัญหา เป็นวิธีการที่ Edward c. Lindeman เป็นผู้คิดริเริ่มนำมาใช้ในการอภิปรายแบบโต๊ะกลม เพื่อแก้ปัญหาคนขี้อายไม่ชอบพูด โดยประธานจะขอให้ผู้นั่งทางขวามือของประธานเป็นผู้ให้ความคิดริเริ่มหรือตอบปัญหาเป็นคนแรก แล้วเวียนไปตามลำดับในแต่ละรอบ สมาชิกคนหนึ่งมีโอกาสพูดได้ครั้งเดียว จะพูดได้อีกก็ต่อเมื่อปัญหานั้นได้เวียนมาถึงสมาชิกจะได้แย้งความคิดเห็นของคนอื่นก็ได้ แต่จะต้องให้โอกาสนั้นเวียนมาถึงตนเสียก่อน เทคนิคนี้ทำให้ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันในการเสนอข้อคิดเห็นและเป็นการบังคับกันกลายๆ

6) Brainstorming หรือการระดมความคิด เป็นเทคนิคที่ Alex F. Osborn เป็นผู้ริเริ่มนำมาใช้เพื่อรวบรวมความคิดเห็นในการแก้ปัญหาโดยรวดเร็วและต่อเนื่อง ไม่ให้มีการวิพากษ์วิจารณ์หรือโต้แย้งในขณะที่สมาชิกได้เสนอปัญหาขึ้นมา ประธานจะกระตุ้น

ให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นและเลขานุการจะจดความคิดต่าง ๆ นั้นไว้ เมื่อได้ความคิดเห็นเพียงพอแล้ว จึงนำความคิดเห็นนั้นมาจัดกลุ่มเรียบเรียงใหม่ และพิจารณาเลือกความคิดที่ดีไว้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาดังนี้

- เป็นความคิดที่สามารถนำไปปฏิบัติได้หรือไม่
- เป็นความคิดที่มีคุณค่าคุ้มกับการนำไปดำเนินการหรือไม่
- เป็นความเหมาะสมกับสถานการณ์หรือไม่

การจะเลือกใช้เทคนิคการประชุมแบบใดขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของเรื่องที่จะประชุมในแต่ละเรื่อง ถ้าการประชุมเรื่องใดมีวัตถุประสงค์เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารหรือชี้แจงระเบียบคำสั่ง นโยบาย และเพื่อให้ความรู้แล้ว เทคนิคที่ควรเลือกใช้ก็คือ เทคนิคที่มีลักษณะเป็นการเสนอเรื่องแบบต่าง ๆ แต่ถ้าการประชุมนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางปฏิบัติหาความยินยอมหรือข้อตกลงร่วมกัน ก็ควรเลือกใช้เทคนิคที่มีลักษณะเป็นการอภิปราย แต่อย่างไรก็ตาม การประชุมในแต่ละเรื่องอาจใช้เทคนิคทั้งสองลักษณะ ผสมผสานกันได้ตามความเหมาะสม และในการประชุมแต่ละครั้งก็ไม่ควรบรรจบรวมหรือเรื่องต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้เทคนิคในการประชุมหลากหลายจนเกินไป เพราะจะมีผลกระทบไปถึงการจัดสถานที่ประชุมด้วยวิธีการทำให้การประชุมเป็นที่น่าสนใจ

การเป็นประธานในที่ประชุมแบบประชาธิปไตย ประธานจะต้องเป็นผู้นำหรือช่วยให้การประชุมดำเนินไปอย่างราบรื่นช่วยให้ผู้เข้าประชุมมีโอกาสใช้สติปัญญาและความสามารถในการแสดงความคิดเห็น ลักษณะที่ดีของประธานจึงควรมีดังนี้

1. บุคลิกภาพต้องให้เหมาะสมกับการเป็นประธาน
2. ต้องมีความสามารถในการพูดเพื่อชักจูง โน้มน้าวให้ผู้เข้าประชุมเสนอความคิดเห็นหรือปัญหาต่าง ๆ
3. ใช้น้ำเสียง โน้มน้าวจิตใจและจงใจในทางสร้างสรรค์
4. ต้องแสดงออกให้เห็นชัดว่าเป็นผู้มีความยุติธรรม วางตัวเป็นกลางไม่อคติ
5. ต้องมีความสุภาพ ให้เกียรติ เคารพนับถือผู้เข้าประชุม
6. ศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจในพฤติกรรมการประชุมของสมาชิก
7. วางตัวให้มีความเป็นธรรมชาติและเป็นกันเอง
8. ต้องคอยกระตุ้นที่ประชุม
9. ต้องแสดงความสนใจในการฟังว่าสมาชิกพูดว่าอะไร แสดงความรู้สึกรับใจ

ต่อเรื่องราวที่สมาชิกพูด

10. อย่าให้มีสิ่งรบกวนหรือทำให้ที่ประชุมเสียความตั้งใจ
11. รักษาการประชุมให้มีชีวิตชีวาอยู่เสมอ
12. พยายามมองหาคนที่สนใจอยากพูดให้พูดก่อนในตอนแรกเพื่อจูงใจให้ผู้ที่ไม่ค่อยกล้าพูดได้พูดในโอกาสต่อไป
13. สร้างบรรยากาศของการประชุมให้เป็นกันเอง อย่าเคร่งครัด และให้มีอารมณ์ขันบ้างตามสมควร
14. พยายามให้ทุกคนรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญ
15. มีความอดทนต่อท่าที ท่าทาง คำพูด และบรรยากาศอันเคร่งเครียด
16. มีอารมณ์ดียิ้มแย้มแจ่มใส มีใจกว้างในการรับฟังความคิดเห็นของผู้เข้าประชุม
17. ให้คำอธิบายอย่างมีเหตุผล ชัดเจน อย่าใช้ศัพท์เทคนิค คำย่อ หรือคำต่างประเทศโดยไม่จำเป็น
18. พยายามไกล่เกลี่ยหากเกิดปัญหาได้แย้งของผู้เข้าประชุม
19. ควบคุมการประชุมให้ดำเนินติดต่อกันไปอย่าให้หยุดชะงัก
20. เวลาเป็นของมีค่า ประชานทำการประชุมให้เป็นไปตามวาระ เริ่มตรงเวลา และเลิกตรงเวลา อย่าชวนที่ประชุมออกนอกเรื่อง

#### 1.5 ข้อเสนอแนะในการใช้ถ้อยคำในการประชุม

การประชุมเป็นการเปิดโอกาสให้คนเราได้มาติดต่อกันแบบเผชิญหน้า (Face to Face Communication) และการติดต่อกันนั้น ใช้การพูด (Oral Interaction) เป็นหลัก คำพูดที่ใช้ในการประชุมจึงเป็นได้ทั้งสิ่งที่สร้างสรรค์และทำลายบรรยากาศของการประชุมต่อไปนี้เป็นข้อเสนอแนะสำหรับการใช้ถ้อยคำในการประชุม

- 1.5.1 อย่าพูดหรือถามในทำนองหาเรื่อง ชวนทะเลาะ ส่อเสียด หรือดูถูกภูมิปัญญาของคนอื่น
- 1.5.2 ตั้งคำถามเรื่องเดียวอย่าถามหลายเรื่องรวมกัน
- 1.5.3 อย่าให้ใช้คำพูดหรือคำถามที่แฝงด้วยอารมณ์ จะทำให้เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบในทางเป็นปฏิปักษ์
- 1.5.4 ระวังเรื่องคำถามที่อาจจะกระทบกระเทือนต่อผู้อื่น
- 1.5.5 อย่าให้คำพูดหรือคำถามที่ต้องใช้จินตนาการมากนัก ควรใช้คำที่ตรงไปตรงมา สั้น ง่าย ชัดเจน

1.5.6 ควรคำนึงถึงพื้นฐาน ระดับความรู้ ประสบการณ์ เพื่อที่จะใช้คำพูด หรือคำถามได้อย่างเหมาะสม

1.5.7 ช่วยตอบหรืออธิบายปัญหาในกรณีที่สมาชิกพูดไม่เก่งหรือติดขัด

1.5.8 เมื่อสมาชิกถาม หรือใช้ถ้อยคำที่ไม่เหมาะสม อย่ารีบโกรธ ควร สันนิษฐานว่า เขาไม่ได้ตั้งใจ อย่ามีอคติ

1.5.9 ประธานควรศึกษาและรอบรู้พอที่จะตอบหรือแก้ปัญหาได้บ้าง อย่า ใช้วิธีโยนทุกปัญหาให้ที่ประชุมแก้ไขทุกเรื่องจะทำให้ขาดความศรัทธา

#### 1.6 บทบาทของประธานในการดำเนินการประชุม

1.6.1 ทำตนเป็นผู้นำที่ดี

1.6.2 วินิจฉัยและตัดสินใจได้รวดเร็ว

1.6.3 แสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาและชัดเจน

1.6.4 มีความอดทนและรู้จักผ่อนหนักเป็นเบา

1.6.5 วางตัวเป็นกลาง

1.6.6 เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น

1.6.7 ตีความหมายและสรุปคำพูดของผู้อภิปราย

1.6.8 นำการประชุมให้เป็นไปตามระเบียบวาระ

1.6.9 กระตุ้นให้สมาชิกทุกคนแสดงความคิดเห็น

1.6.10 สร้างบรรยากาศเพื่อลดความเครียด

1.6.11 นำระเบียบข้อบังคับมาใช้ได้อย่างเหมาะสม

1.6.12 ใช้เทคนิควิธีที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมอันไม่ พึงประสงค์ของสมาชิก

#### 1.7 สิทธิของสมาชิกผู้เข้าประชุม

สมาชิกผู้เข้าประชุมมีสิทธิเกี่ยวข้องกับการประชุมหลายประการ เช่น

- สิทธิในการเข้าร่วมประชุม
- สิทธิในการได้รับแจ้งหรือการนัดหมายเกี่ยวกับการประชุม
- สิทธิในการเสนอและการอภิปราย
- สิทธิในการออกเสียงลงคะแนน
- สิทธิในการลาออกจากสมาชิกสภาหรือตำแหน่ง

สิทธิดังกล่าวนี้ จะต้องควบคู่ไปกับหน้าที่ที่จะช่วยให้การประชุมนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ แต่มีสมาชิกไม่น้อยที่ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสมาชิกของการประชุมที่ดี เช่น

- ไม่มาประชุม
- ถ้ามาประชุมก็สาย
- พยายามหาข้ออ้างที่จะไม่มาประชุม
- ไม่ยอมรับตำแหน่งหน้าที่เมื่อที่ประชุมมอบหมายให้ทำ
- แสดงความไม่พอใจเมื่อไม่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการแต่เมื่อได้รับการแต่งตั้งก็มักจะไม่เข้าประชุม
- เมื่อประธานขอให้แสดงความคิดเห็นก็มักจะปฏิเสธ แต่เมื่อเลิกประชุมแล้วจึงมีความเห็นว่าควรจะทำอย่างนั้นอย่างนี้
- ไม่คิดจะทำอะไรเว้นแต่จะจำเป็นจริง ๆ แต่เมื่อคนอื่นตั้งใจจะทำอะไรก็วิพากษ์วิจารณ์ไปในทางเสียหาย

#### 1.8 บทบาทของสมาชิกในการประชุม

สมาชิกการประชุมที่ดีควรมีบทบาทดังนี้

- 1.8.1 ศึกษาระเบียบวาระการประชุมมาก่อน
- 1.8.2 ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับและมารยาทที่ดีของการประชุม
- 1.8.3 ริเริ่มให้ข้อมูลและความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการประชุม
- 1.8.4 แสดงความคิดเห็นอย่างชัดเจนและรัดกุม
- 1.8.5 ให้ความสนับสนุนสมาชิกอื่นที่มีความคิดเห็นตรงกัน
- 1.8.6 คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม
- 1.8.7 เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น
- 1.8.8 ช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีให้เกิดขึ้นในที่ประชุม
- 1.8.9 ไม่นำบทบาทของสมาชิกไปวิพากษ์วิจารณ์นอกห้องประชุมจนเกิดความเสียหาย
- 1.8.10 ยอมรับมติของที่ประชุมด้วยดี

#### 2. แนวคิดเกี่ยวกับการอบรมเชิงปฏิบัติการ

นนทวัฒน์ สุขผล (2543 : 30-32) ได้กล่าวถึงการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ว่าเป็นรูปแบบของการฝึกอบรมที่ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้

ทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติสามารถนำสิ่งที่ได้รับ ไปปฏิบัติงานในสถานการณ์จริงที่ผู้เข้ารับการอบรมปฏิบัติอยู่ เช่น ในองค์กรหรือหน่วยงานมีการนำเอาเครื่องจักรกลหรือเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ จำเป็นที่จะต้องอบรมพนักงานให้มีความรู้ และสามารถปฏิบัติงานได้ บางทีจึงเรียกการอบรมในลักษณะเข้ม (Intensive Training Course) ลักษณะของการอบรมเชิงปฏิบัติการ จะแบ่งการดำเนินการได้เป็น 2 ส่วนคือ ส่วนแรกจะเป็นการให้ความรู้ของวิทยากร เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจให้แก่ผู้เข้ารับการอบรม ให้สามารถแก้ไขข้อขัดข้องในการทำงาน กำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานและปรับปรุงงานส่วนที่สองจะเป็นปฏิบัติการของผู้เข้ารับการอบรมที่จะหารือ อภิปราย ให้ได้แนวทางแก้ปัญหาหรือวิธีการปฏิบัติงาน โดยอาจจะดำเนินการทั้งกลุ่มใหญ่หรือแบ่งกลุ่มย่อย ซึ่งการดำเนินการของส่วนที่สองจะอาศัยหลักวิชาหรือหลักการที่วิทยากร ได้บรรยายมาประกอบเป็นแนวทาง

อาจจะกล่าวได้ว่า การอบรมเชิงปฏิบัติการ เป็นการอบรมที่ผู้เข้ารับการอบรมได้ปฏิบัติจริง โดยทั่วไปจะมีการบรรยายให้ความรู้พื้นฐานก่อนแล้วจึงให้ลงมือปฏิบัติ อาจเป็นการฝึกการใช้เครื่องมือใหม่ๆ ประชุมเพื่อช่วยกันสร้างคู่มือ หรือประชุมเพื่อสร้างอุปกรณ์ต่างๆ เป็นต้น การปฏิบัตินิยมให้ร่วมกันเป็นกลุ่มย่อยๆ มากกว่าปฏิบัติเป็นกลุ่มใหญ่หรือรายบุคคล

การอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการอบรมทุกคน ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมจะมีอิสระในการคิด และปฏิบัติงานเป็นกลุ่ม และสามารถนำผลการอบรมเชิงปฏิบัติการไปใช้ในการดำเนินงาน และปฏิบัติงานในหน่วยงานของตน

สรุปว่า การอบรมเชิงปฏิบัติการ เป็นกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนอย่างมีระบบ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานที่ได้รับ มอบหมายให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยต้องคำนึงถึงกลวิธความเหมาะสมของเทคนิคที่จะนำมาใช้ต้องเหมาะสมกับหัวข้อที่จะให้วิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญ การนำอภิปราย จำนวนของบุคลากรที่เข้ารับการอบรมความรู้พื้นฐาน ความชำนาญประสบการณ์ของผู้เข้ารับการอบรมวิธีการแก้ไขปัญหา เวลา อุปกรณ์ที่จะนำมาใช้ งบประมาณที่มีอยู่ การประเมินค่าเกี่ยวกับเจตคติของผู้เข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการ

### 3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม เป็นสิ่งสำคัญประจำวันสำหรับผู้ต้องการที่จะมีความสุขในชีวิต และความสำเร็จในการทำงาน ครูเป็นผู้นำของสังคม เป็นผู้ให้ความรู้และแสงสว่างทางปัญญาแก่ศิษย์ มีการอธิบายเกี่ยวกับการบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมไว้ดังนี้



(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 25) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสมดุลทั้งด้าน จิตใจ ร่างกาย สังคม และปัญญาให้มีคุณธรรม จริยธรรม สามารถทำงานและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข การวางแผนการสอนต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดเอง ได้แสดงความคิดเห็น ขอมรับความเห็นของผู้อื่น การทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข สิ่งที่เขาเลือกจะเรียนจะเป็นประโยชน์ต่อเขาอย่างไร ผู้เรียนได้มีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเอง การบูรณาการวางแผนการสอน เช่น การแบ่งกลุ่ม แบ่งงาน แบ่งความรับผิดชอบ เลือกหัวข้อในรายวิชาที่สอนหรือบูรณาการกับวิชาอื่น ๆ แล้วให้ผู้เรียนระดมพลังสมอง เพื่อหาความรู้พื้นฐานในหัวข้อที่เลือก บันทึกข้อมูลพื้นฐานเพิ่มเติม หาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งความรู้อื่น ๆ บันทึกการข้อมูลที่นำมาเรียบเรียงให้เหมาะสมกับหัวข้อปัญหา และวิธีแก้ไข บันทึกการทำงานเป็นระบบ เขียนเป็นรายงาน และนำเสนอผลงาน

ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ได้อธิบายเกี่ยวกับการเรียนการสอนในรูปแบบที่เน้นบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมในรายวิชาว่า โดยการกำหนดคุณลักษณะที่ต้องการพัฒนาในแผนการเรียนการสอนในทุกระดับทุกระดับ และทุกชั้นเรียน มีการประเมินผลตามคุณลักษณะที่กำหนดในแต่ละแผน ซึ่งกำหนดเริ่มต้นตั้งแต่สาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ คุณลักษณะที่ต้องพัฒนา เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน ชั้นนำ ชั้นสอน ชั้นสรุป สื่อการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล และเครื่องมือในการวัดผล และอาชีวศึกษาภาคกลาง (2543) ได้อธิบายเกี่ยวกับการบูรณาการคุณธรรมจริยธรรม เพื่อเป็นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน โดยกระบวนการเรียนการสอน ให้บรรลุวัตถุประสงค์เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม และพฤติกรรม บ่งชี้ซึ่งครูผู้สอนสามารถสังเกตได้ขณะทำการสอน คือ การมีมนุษยสัมพันธ์ ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเชื่อมั่นในตนเอง การประหยัด ความสนใจใฝ่รู้ การละเว้นสิ่งเสพติดและการพนัน ความรักสามัคคี ความกตัญญูกตเวทิตี ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การพึ่งตนเอง การอดกลั้น และอื่น ๆ ตามความเหมาะสม

ผลการวิจัยของ คอลตัน (Colton. 1998) เรื่อง คุณธรรมทางอาชีพของครู 2 ลักษณะคือ การดีความและพฤติกรรม พบว่า ความมีสติปัญญา และความมีคุณธรรมของครูมีส่วนเป็นอย่างมากต่อการเป็นคนดีของสังคมของเยาวชนชาติ และยังพบว่าคุณธรรมทางวิชาชีพสองอย่างของครู เกิดจากการที่ครูให้คำจำกัดความตัวเอง ซึ่งมีรากฐานมาจากเป้าหมายทางการศึกษาที่พวกเขาหนดไว้ และเกิดจากที่พวกเขาปรับตัวเข้ากับนักเรียน โรสเชลโล

(Roselli, 1999) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพของประสบการณ์ในชั้นเรียนในการสอน เรื่องการคิดอย่างมีเหตุผลเชิงจริยธรรมให้แก่ นักศึกษาระดับปริญญาตรี พบว่า ในการจะพัฒนา ทักษะการคิดอย่างมีเหตุผลเชิงจริยธรรมให้แก่ นักศึกษานั้น วิธีการสอนแบบให้นักศึกษามี ส่วนร่วม และการสอนแบบเน้นเรื่องการฝึกปฏิบัติจะทำให้เกิดผลสูงสุดและปรากฏว่า นักศึกษาที่เรียนวิชาจริยธรรมประยุกต์ มีทักษะการคิดอย่างมีเหตุผลมากกว่านักศึกษาที่ไม่ได้ เรียนวิชานี้

จากแนวคิดและผลการวิจัยเกี่ยวกับการบูรณาการคุณธรรม จริยธรรมซึ่งนักวิชาการ อธิบายมาแล้ว ผู้วิจัยคิดว่า การบูรณาการคุณธรรมจริยธรรม จะต้องบูรณาการลงในเนื้อหา ของแผนการสอนทุกระดับชั้นและทุกรายวิชา ซึ่งมีความจำเป็นและสำคัญมากที่สุด ดังนั้น การบูรณาการจะเริ่มต้นสอดแทรกลงในเนื้อหาตั้งแต่ ความสัมพันธ์ของ โครงการสอน หัวข้อ เรื่อง สำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ คุณลักษณะที่ต้องการพัฒนา เนื้อหาสาระ กิจกรรม การเรียนการสอน งานที่มอบหมาย เช่น ก่อนเรียน ขณะเรียน และหลังเรียน การวัดผล ประเมินผล เช่น ประเมินผลตนเอง ประเมินผลการร่วมกิจกรรม ประเมินพฤติกรรมการทำงาน กลุ่ม ประเมินผลการมีส่วนร่วมในกิจกรรม ประเมินคุณภาพของงาน ตลอดจนกิจกรรม เสนอแนะ จะสามารถทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนดได้

#### 4. แนวคิดเกี่ยวกับการนิเทศภายใน

##### 4.1 ความหมายของการนิเทศภายใน

ชาลี มณีศรี (2538 : 201) การนิเทศภายในโรงเรียน หมายถึง การปฏิบัติงาน ร่วมกันระหว่างผู้บริหารกับบุคลากรครูในโรงเรียน ในการที่จะแก้ไขปรับปรุงและพัฒนา การทำงานของครูให้มีประสิทธิภาพและส่งผลต่อคุณภาพของนักเรียน

วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2538 : 62) การนิเทศภายในโรงเรียน หมายถึง การทำงานของผู้บริหาร โรงเรียนที่ทำงานร่วมกับครู ในการพัฒนาการเรียนการสอนให้มี ประสิทธิภาพเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการศึกษาที่กำหนดไว้

สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ, 253 : 51) การนิเทศภายในโรงเรียน หมายถึง การส่งเสริม สนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือครูในโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงานตาม การกิจหลัก คือ การสอนหรือการส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียนทุกด้าน ทั้งร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมให้เต็มศักยภาพโดยความร่วมมือของบุคลากรในโรงเรียน

กมล ภูประเสริฐ (2544 : 59) การนิเทศภายใน เป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้เทศ และรับการนิเทศเพื่อพัฒนางานในหน้าที่ความรับผิดชอบถือเป็นการพัฒนาบุคลากรรูปแบบหนึ่งที่จะทำให้ผลรวดเร็วกว่า และผู้นิเทศในหนึ่งเรื่องอาจเป็นผู้รับการนิเทศในอีกหนึ่งเรื่องในทำนองเดียวกันผู้รับการนิเทศอาจกลับไปเป็นผู้นิเทศในเรื่องที่ตนเองมีความสามารถสูงได้จึงเป็นการรวมพลังกันเพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่ดีกว่าการให้แต่ละคนปฏิบัติงานในลักษณะต่างคนต่างทำ

สุรศักดิ์ ปาเฮ (2545 : 26) การนิเทศภายในโรงเรียน (In-school Supervision) หมายถึง การปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารกับครูในโรงเรียน ในการที่จะปรับปรุงแก้ไขพัฒนาการทำงานของครูให้มีประสิทธิภาพ และส่งผลต่อคุณภาพของนักเรียน

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า การนิเทศภายใน หมายถึง การช่วยเหลือ การให้คำปรึกษา การเสนอแนะ ปรับปรุงแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่าง ผู้บริหารโรงเรียนกับครู หรือระหว่างครูผู้ปฏิบัติการสอนด้วยกัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอน และส่งผลให้คุณภาพของผู้เรียนให้ดีขึ้น ซึ่งอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การปรึกษาหารือ การประชุมชี้แจง การสังเกตการสอน การสาธิตการสอน ซึ่งเป็นไปในลักษณะความเป็นกัลปมิตร

#### 4.2 ความจำเป็นของการนิเทศภายใน

ซารี มณีสรี (2538 : 202) ความจำเป็นของการนิเทศภายใน ในยุคสังคมข่าวสารโลกแคบลงย่อโลก โดยเครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัยเช่นปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็ว การปรับตัว การพัฒนาตนเอง พึ่งตนเองของโรงเรียน ควรที่บุคลากรในโรงเรียนจะต้องตื่นตัวและปรับปรุงตัวเองให้พัฒนาโดยใช้หลักนิเทศพึ่งตนเองโดยบุคลากรในโรงเรียนจะต้องตื่นตัวและปรับปรุงตัวเองให้พัฒนาโดยใช้หลักนิเทศพึ่งตนเองโดยบุคลากรในโรงเรียนจะต้องตื่นตัวและปรับปรุงตัวเองให้พัฒนาโดยใช้หลักนิเทศพึ่งตนเองโดยบุคลากรในโรงเรียนเป็นหลัก

สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2531: 52) การนิเทศที่จัดขึ้นในโรงเรียน โดยความร่วมมือของครูทุกคนในโรงเรียนเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่จะช่วยให้ประสบความสำเร็จในการรวมพลังครูและการพัฒนาครู ให้มีความสามารถในการปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของตนเองให้ดีขึ้นตอบสนองหลักสูตรยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันครูก็มีความมั่นใจ มีขวัญกำลังใจดี มีความภาคภูมิใจที่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงานจนถึงขั้นความภูมิใจแล้ว ก็จะปรับปรุง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของตนเองให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอจนเป็นนิสัยทำให้เกิดการพัฒนาที่ถาวร ดังมีคำกล่าวว่าการจัดการที่ดีเป็นกุญแจนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กร การนิเทศที่ดีนำไปสู่การจัดการที่ดี

สุรศักดิ์ ปาเฮ (2545 : 26) ให้ความจำเป็นของการนิเทศภายในไว้ดังต่อไปนี้  
พัฒนาคน เป็นการให้คำแนะนำ ช่วยเหลือเมื่อนิเทศแล้วบุคลากรภายในโรงเรียน ได้รับความรู้และความสามารถในการปฏิบัติงาน

พัฒนางาน เป็นการสร้างสรรค้วิธีการทำงานของบุคลากรในโรงเรียน ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ประสานสัมพันธ์ เป็นการร่วมมือ สร้างความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน

สร้างขวัญและกำลังใจ เป็นการสร้างความมั่นใจ ความสบาย และมีกำลังใจในการทำงาน

จากที่กล่าวมาข้างต้นถือได้ว่า การนิเทศภายใน โรงเรียน เป็นภารกิจหลักที่สำคัญ ที่จะต้องมีการปฏิบัติงานใน โรงเรียนประถมศึกษา เพราะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรที่สำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ เป็นการรวมพลังครูให้ปฏิบัติงานในแนวทางเดียวกัน และมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน

#### 4.3 จุดประสงค์ของการนิเทศภายในโรงเรียน

4.3.1 เพื่อช่วยให้ครูอาจารย์ทราบถึงสภาพปัจจุบัน ปัญหา ความต้องการของโรงเรียน เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาการบริหารและวิชาการ เช่น กำหนดทางเลือก การสร้างเครื่องมือ และสื่อการเรียนการสอน หรือนวัตกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมขององค์กร

4.3.2 เพื่อให้ครูอาจารย์สามารถจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียนได้ถูกต้องตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ โดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Child Centered)

4.3.3 เพื่อให้ครูตระหนักถึงปัญหาเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สามารถแก้ไขปัญหาได้

4.3.4 เพื่อสนับสนุนส่งเสริม สร้างขวัญกำลังใจกับครูผู้สอน

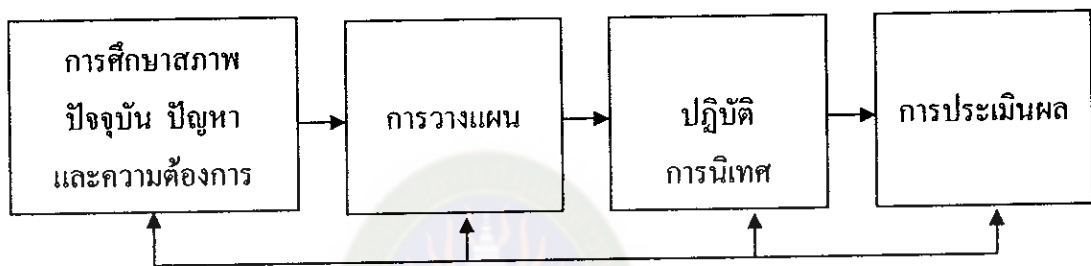
4.3.5 เพื่อมุ่งให้เกิดความร่วมมือและประสานงานกันเป็นอย่างดีภายในระบบงานของโรงเรียน

4.3.6 เพื่อควบคุมมาตรฐานและพัฒนางานด้านการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการก้าวสู่ระบบประกันคุณภาพการศึกษา (Quality Assurance) ในปัจจุบัน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดให้มีการนิเทศภายในโรงเรียน เพื่อหาแนวทางปรับปรุงพัฒนาการปฏิบัติงานของครู ทั้งด้านการจัดการเรียนการสอน การทำงานเป็นทีม การสร้างเจตคติที่ดีในการทำงาน ความร่วมมือในการแก้ปัญหา ทั้งนี้เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยรวมส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนในที่สุด

#### 4.4 กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียน

ซารี มณีสรี (2538 : 202 - 203) ได้กำหนดกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้



#### แผนภูมิที่ 10 กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียน

##### ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ

ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพ เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การเข้าชั้นคุณลักษณะต่าง ๆ ตามเกณฑ์ มาตรฐาน เป็นต้น การสำรวจความต้องการของครู การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการ การวิเคราะห์ปัญหาการจัดลำดับ กำหนดทางเลือก การแก้ปัญหา และดำเนินการตามความต้องการ

ขั้นที่ 2 การวางแผน นำเอาทางเลือกตามขั้นตอนที่ 1 มากำหนดรายละเอียดของกิจกรรม โดยเขียนเป็นโครงการนิเทศ ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญ คือ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ผู้รับผิดชอบโครงการ แผนดำเนินงาน ระยะเวลา สถานที่งบประมาณ การประเมินผลและผลที่คาดว่าจะได้รับ

ขั้นที่ 3 การปฏิบัติการนิเทศ เป็นขั้นลงมือทำตามโครงการนิเทศที่กำหนดโดยคำนึงถึงหลักการนิเทศ เทคนิค ทักษะ สื่อและเครื่องมือนิเทศ การเตรียมความพร้อม สร้างความเข้าใจรวมทั้งการเสริมแรงให้กำลังใจ ช่วยเหลือสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน

ขั้นที่ 4 การประเมินผล ตรวจสอบผลการดำเนินการนิเทศ ตาม  
โครงการที่กำหนด ผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ ประเมินความคิดเห็น กระบวนการนิเทศ  
ภายในโรงเรียนรวมผลการประเมิน ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อการปรับปรุงต่อไป

สุรศักดิ์ ปาเฮ (2545 : 28) ได้กำหนดกระบวนการนิเทศภายใน โรงเรียน  
เป็น 3 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

#### 1. ขั้นเตรียมการ

1.1 ผู้บริหารแต่งตั้งคณะทำงานนิเทศภายใน โรงเรียน

1.2 ร่วมศึกษาวิเคราะห์รายละเอียดต่าง ๆ ที่เป็นยุทธศาสตร์

ที่สำคัญของการปฏิรูปการเรียนรู้

1.3 ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนร่วม

(Stakeholder) เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกัน

1.4 จัดเตรียมความพร้อมด้านวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือสำหรับ

การนิเทศ

1.5 สร้างความรู้ความเข้าใจให้ครู อาจารย์ และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

#### 2. ขั้นดำเนินการนิเทศภายใน อาจกำหนดได้ 2 ลักษณะใหญ่ ๆ ดังนี้

2.1 การนิเทศภายในเป็นกลุ่ม สามารถดำเนินการได้หลากหลาย

วิธี เช่น

2.1.1 การประชุมชี้แจงให้ทราบถึงความเคลื่อนไหวต่าง ๆ

2.1.2 การประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับเทคนิคนวัตกรรม

การสอนใหม่ ๆ

2.1.3 การจัดอบรมเพื่อพัฒนาวิชาชีพครูให้ก้าวหน้า

2.1.4 การร่วมสัมมนา ลักษณะสมาคม เครือข่ายวิชาชีพ

2.1.5 การเยี่ยมชมสถานศึกษา ครูต้นแบบแห่งอื่น ๆ

2.2 การนิเทศภายในเป็นรายบุคคล สามารถทำได้หลายวิธี

เช่นเดียวกัน เช่น

2.2.1 การตรวจบันทึกการสอนเป็นการเตรียมความพร้อม

ก่อนสอนทุกครั้ง

2.2.2 การเยี่ยมชั้นเรียน สร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้สอน

ในโรงเรียน

### 2.2.3 การสังเกตการสอน

### 2.2.4 การให้คำปรึกษา

3. **ขั้นประเมินผล / สรุปผล** เป็นการประเมินผล และสรุปผลการดำเนินงานการนิเทศภายในโรงเรียน จากการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้ ตามกรอบการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ครูอาจารย์นำไปจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การประเมินผลอาจทำได้หลายวิธี เช่น การประเมินโครงการ การวิเคราะห์การวิจัย ฯลฯ เพื่อนำผลสรุปที่ได้ไปปรับปรุงและพัฒนางานการนิเทศภายในโรงเรียนในโอกาสต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียน เป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง ที่เป็นปัจจัยเสริมสร้างพลังการเรียนรู้ให้บังเกิดขึ้น จากความร่วมมือของบุคลากรทุกคน ในโรงเรียนเป็นสำคัญ ถ้าหากโรงเรียนใดมีกระบวนการนิเทศภายในที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพย่อมก่อให้เกิดศักยภาพเชิงบริหาร และเชิงวิชาการที่สูง ก้าวสู่มาตรฐานด้านการศึกษาได้ตามที่สังคมคาดหวัง จึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหาร และครูอาจารย์ทุกคนควรตระหนักในบทบาทภารกิจสำคัญดังกล่าว

### 4.5 เทคนิคการนิเทศภายในโรงเรียน

สมาคมศึกษานิเทศก์แห่งประเทศไทย (2525 : 75) ได้สรุปเทคนิคที่นิยมใช้ในการนิเทศการศึกษาของศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา มี 4 ลักษณะ ดังนี้

การเยี่ยมโรงเรียนและกล่าวแนะนำครูเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม การอบรมครูประจำการ การอบรมครูด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การประชุม การสัมมนา การประชุมกลุ่ม การบรรยาย การสาธิต การประชุมเชิงปฏิบัติการ และอื่น ๆ ซึ่งแต่ละวิธีการต้องใช้เทคนิคต่าง ๆ กัน

การใช้เอกสารทางวิชาการ ได้แก่ การผลิตเอกสาร คู่มือครู เอกสารเพิ่มความรู้ เอกสารทางข่าวสาร เอกสารที่ใช้ในการสอน แผนการสอน การผลิตวัสดุอุปกรณ์ การสอนที่ครูต้องใช้ เช่น ชุดการสอน แบบเรียนสำเร็จรูป เป็นต้น ซึ่งควรได้พัฒนาวิธีการให้ได้ผลตามที่ต้องการ

การทำวิจัยปฏิบัติการการศึกษา และทดลองที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งศึกษานิเทศก์ทำได้โดยการสร้างเป็นโครงการต่าง ๆ การทดลองวิธีการสอนการจัดโรงเรียนทดลอง การจัดโรงเรียนตัวอย่าง เป็นต้น

#### 4.6 กิจกรรมการนิเทศภายใน

##### 4.6.1 การประชุมปรึกษาหารือ

การประชุมปรึกษาหารือ สัจด์ อุทรานันท์ (2529 : 184) ได้กล่าวว่า เป็นการประชุมระหว่างผู้นิเทศกับครูก่อนที่จะทำการสังเกตการสอนจริง เพื่อให้ครูได้วางใจ และมีความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินการสังเกต การเก็บข้อมูล และบทเรียนที่จะนำไปสอน อาจจะมีการเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไขเล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับการเตรียมบทเรียน ที่สำคัญที่สุดคือการสร้างข้อตกลงระหว่างผู้นิเทศกับครูเกี่ยวกับการสังเกตการสอน ทั้งครูและผู้นิเทศ ต่างก็สร้างข้อตกลงร่วมกัน

อำภา บุญช่วย (2523 : 126) ให้ความเห็นว่า การประชุมหารือเป็น กิจกรรมการนิเทศภายใน ซึ่งอาจแบ่งเป็นปัญหาส่วนตัวและปัญหาด้านการเรียนการสอน การให้คำปรึกษาหารือ จะช่วยให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน และเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ แก่ครูที่ดี วิธีหนึ่งวิธีการให้คำปรึกษาหารือทำได้ใน 2 ลักษณะ คือ บอกรวิธีแก้ปัญหาโดยตรง และเสนอแนะข้อมูลและช่วยให้ผู้ได้รับคำปรึกษาหารือสามารถวิเคราะห์ และหาแนว ทางแก้ไขปัญหาคด้วยตนเอง

วัตถุประสงค์การประชุมปรึกษาหารือเพื่อให้ครูได้ทราบถึงบทเรียน และ พฤติกรรมการสอนที่เสร็จสิ้นแล้ว และเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงพฤติกรรม เพื่อที่จะได้ปรับปรุงการเรียนการสอน

##### 4.6.2 การสังเกตการสอน

การสังเกตการสอน เป็นการสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างผู้บริหาร หรือผู้นิเทศเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาการเรียนการสอน โดยใช้กระบวนการสังเกตพฤติกรรมการ สอนของครูในห้องเรียน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาทางปรับปรุงการเรียนการสอนร่วมกัน

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2536 : 74) ได้กล่าวว่า การสังเกตในชั้น เรียนเป็นกิจกรรมการนิเทศการสอนที่ผู้นิเทศให้การสังเกตอย่างเป็นระบบ เพื่อจะเป็นแนวทาง ในการวิเคราะห์พฤติกรรมการสอนของครู อาจารย์ และช่วยแก้ไขปรับปรุงการสอนในชั้น เรียนให้ดีขึ้น การสังเกตการณ์สอนในชั้นเรียนมีเทคนิควิธีใกล้เคียงกับการเยี่ยมชั้นเรียน แต่มี ความละเอียดกว่า ผู้นิเทศจะมีเครื่องมือที่ช่วยในการสังเกตในชั้นเรียนอย่างมีระบบ เช่น แบบ สังเกต แบบประเมินผลการสอน การสังเกตการสอนในชั้นเรียน สามารถมุ่งไปถึงพฤติกรรม ของครูผู้สอน พฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างครูและ นักเรียน และการจัดบรรยากาศในห้องเรียน



อำภา บุญช่วย (2533 : 123) ได้กล่าวว่าการสังเกตการสอนมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมพฤติกรรมเกี่ยวกับการเรียนการสอนของครูและนักเรียน พร้อมกับการสังเกตการณ์ในห้องเรียนมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นซึ่งผู้สังเกตการสอนสังเกตการสอนด้วยตนเอง และบันทึกเหตุการณ์ในห้องเรียน

#### 4.6.3 การเยี่ยมชมชั้นเรียน

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2536 : 80) กล่าวถึงการเยี่ยมชมชั้นเรียนไว้ว่า หมายถึง การไปศึกษาและสังเกตการสอนในชั้นเรียนอื่น อาจจะเป็นกลุ่มเล็กเพื่อไปเยี่ยมชมชั้นเรียนของครูที่มีความสามารถในการสอน มีความสามารถนำเสนอไปใช้รวมทั้งมีเทคนิควิธีการในการฝึกทักษะปฏิบัติคล้ายกับการสาธิตการสอนแต่เป็นสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน ครูผู้สอนในชั้นเรียนนั้นก็แสดงบันทึกการสอน วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสอน แบบทดสอบในงานต่าง ๆ ให้ผู้ไปเยี่ยมชมชั้นเรียนได้ชมด้วยการเยี่ยมชมห้องเรียนและการสังเกตการสอนเป็นวิธีที่นิยมกันในการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เป็นลักษณะการนิเทศซึ่งกันและกัน เพื่อสังเกตการสอนแล้วสมาชิกในกลุ่มก็ช่วยกันให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อจะได้ปรับปรุงและวิเคราะห์ตนเอง

#### 4.6.4 การระดมสมอง

การระดมสมอง หมายถึง กระบวนการช่วยให้บุคคลสามารถเสนอความคิดเห็นโดยไม่ถูกขัดจังหวะ ได้แย้งหรือให้อธิบายความหมายเพิ่มเติม เชื่อกันว่า การยอมให้บุคคลเสนอความคิดเห็นที่เกิดขึ้นอย่างอิสระจะกระตุ้นให้มีข้อคิดเห็นมากขึ้น สจัด อุทยานันท์ (2529 : 96) ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า การระดมสมองเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสนอแนวคิดวิธีแก้ปัญหาระดับหรือให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ การระดมสมองจัดเป็นกิจกรรมกลุ่ม ซึ่งแต่ละคนจะแสดงความคิดเห็นออกมาโดยไม่มีกรอบการอภิปราย ไม่มีกรอบการวิเคราะห์ หรือวิพากษ์วิจารณ์ แต่อย่างไรก็ตาม แสดงความคิดเห็นค่อนข้างอิสระแต่ถ้ามีการกำหนดปัญหา หรือวางโครงสร้างที่ชัดเจนย่อมจะสามารถได้แนวคิดต่าง ๆ มากมายในเวลาอันจำกัด

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2536 : 79) กล่าวว่า การระดมสมองเป็นกิจกรรมกลุ่มขนาดเล็ก โดยใช้การแสดงความคิดเห็นในปัญหาหนึ่ง และช่วยกันออกความคิดเห็นในการแก้ปัญหานั้นสิ่งสำคัญในกิจกรรมนี้ ประกอบด้วย

ต้องการความคิดที่สร้างสรรค์ และนำไปใช้ประโยชน์ได้

ไม่ต้องการวิพากษ์วิจารณ์ และการตรวจสอบ

มีความคิดอิสระที่จะแสดงความคิดเห็น

ผู้เทศต้องพยายามเชื่อมโยงความคิดเห็น และปรับความคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะนั้นนำมาใช้แก้ปัญหาได้

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (2527 : 50-51) ได้กล่าวถึง วัตถุประสงค์ของการนำเทคนิคระดมสมองมาใช้ เพื่อระดมพลังความคิดหรือแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และได้กล่าวถึงประโยชน์ว่าผู้ที่ได้รับการฝึกฝนเทคนิคนี้ จะสามารถกระตุ้นความคิดอ่านของตนเองได้ดีขึ้นสามารถสร้างทัศนคติใหม่ ๆ เป็นผู้เปิดรับความคิดเห็นใหม่ ๆ และมีประโยชน์ในการพัฒนาภาษา

#### 5. เทคนิคการระดมพลังสร้างสรรค์ (AIC)

บุญนาค ศิวกุล (2543 : 75) ได้กล่าวอ้างถึงเทคนิคการระดมความคิด การวางแผน และการทำงานร่วมกันตามคำกล่าวของนายแพทย์ประเวศ วะสี ว่าการรวมตัวกัน ทำให้เกิดต้นทุนทางสังคม (Social Capital) อาทิ การประชุมเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน ถ้ามี เทคนิคการประชุมที่ดีการเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพ เมื่อบวกกับการจัดการที่ดีจะทำให้มี ศักยภาพในการแก้ปัญหาได้อย่างไม่มีขีดจำกัด แต่การรวมตัวกันทำงานเป็นเรื่องยากเพราะ ผู้คนมาจากต่างสาขาอาชีพ ต่างวัย ต่างความรู้ความสามารถ ต่างองค์กรและประสบการณ์ จึงต้องมีวิธีดึงเอาสิ่งที่ดีของแต่ละคนออกมาเป็นประโยชน์กับส่วนรวม การจัดการกับปัญหา ที่ซับซ้อนต้องการผู้คนจากหลากหลายอาชีพ หลากหลายประสบการณ์ มาเรียนรู้เชื่อมโยงเหตุ ต่าง ๆ ของปัญหา แล้วร่วมกันแก้ปัญหา เครื่องมือหรือเทคนิคที่จะส่งเสริมให้คนทำงาน ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพอย่างหนึ่งคือ เทคนิค AIC (Appreciation - Influence Control) เทคนิค เอไอซี คือ การประชุมที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้สื่อสารแลกเปลี่ยน ความรู้ ประสบการณ์และข้อมูลข่าวสารทุกขั้นตอน ทำให้สมาชิกเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการและศักยภาพของผู้มาเกี่ยวข้อง เป็นการประชุมที่ระดมพลังสมองเพื่อแก้ปัญหา และหาแนวทางพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ เทคนิคนี้จึงเป็นกระบวนการประชุมเพื่อระดมความคิด รวมพลังและพลังสร้างสรรค์ของแต่ละคนเข้ามาเป็นพลังพัฒนา โดยใช้หลักการมีส่วนร่วม อย่างมีประชาธิปไตย

## บริบทของโรงเรียนสิงห์สะอาด

### 1. สภาพทั่วไป

โรงเรียนสิงห์สะอาด ตั้งอยู่บ้านสิงห์สะอาด หมู่ 6 ตำบลสหสหัสขันธ์ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 1 เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปัจจุบันมีครู จำนวน 10 คน และนักเรียน จำนวน 102 คน จำแนกเป็นนักเรียนชาย จำนวน 52 คน และนักเรียนหญิง จำนวน 50 คน

ด้านอาคารสถานที่ มีอาคารเรียน จำนวน 2 หลัง แบบ ป. 1ฉ จำนวน 4 ห้องเรียน และแบบ สปช. 203/26 จำนวน 1 หลัง จำนวน 6 ห้องเรียน บ้านพักครู จำนวน 1 หลัง ห้องส้วม จำนวน 2 หลัง 6 ที่ สนามฟุตบอล 1 สนาม สนามวอลเลย์บอล 1 สนาม

ด้านงบประมาณ โรงเรียนได้รับงบประมาณเป็นเงินอุดหนุนการศึกษาจากสำนักงานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประมาณ 108,000 บาท และได้รับเงินสนับสนุนการจัดการศึกษาจากชุมชนประมาณ 50,000 บาท เป็นเงินกองทุนการศึกษาและอาหารกลางวัน

ลักษณะชุมชน ตั้งอยู่ในเขตรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลสหสหัสขันธ์ มีหมู่บ้านในเขตบริการของโรงเรียน 2 หมู่บ้าน คือ บ้านสิงห์สะอาดและบ้านห้วยเตย ชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมและไปรับจ้างทำงานในเขตบริเวณชลประทานมหาสารคาม สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปค่อนข้างยากจน โรงเรียนได้รับความร่วมมือในการจัดการศึกษาเป็นอย่างดี แต่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาค่อนข้างน้อย เนื่องจากผู้ปกครองและชุมชนมีการศึกษาดำ ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษา (โรงเรียนสิงห์สะอาด. 2549 : 1-2)

### 2. วิสัยทัศน์ (Vision)

โรงเรียนสิงห์สะอาด จะดำเนินทุกวิถีทางเพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ คุณธรรม และร่างกาย อารมณ์ จิตใจ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข เป็นโรงเรียนปฏิรูปทางการศึกษา และได้มาตรฐานการศึกษาภายในปี พ.ศ. 2551

### 3. การกิจ

โรงเรียนสิงห์สะอาด มีภารกิจหลักในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับเยาวชนในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ดังนี้

1. การจัดการศึกษา การบริการ การจัดองค์กรภายในให้มีมาตรฐาน คุณธรรม คุณค่า คุณประโยชน์ มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล
2. จัดกระบวนการเรียนรู้ แบบบูรณาการให้มีการเชื่อมโยง สอดคล้อง สัมพันธ์
3. จัดกิจกรรมปลูกฝังจิตสำนึกของความเป็นไทย มุ่งอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น
4. จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และพัฒนาสุขภาพอนามัยนักเรียนให้สมบูรณ์แข็งแรง
5. จัดกิจกรรมส่งเสริมรักการอ่าน รักการเขียนตามโครงการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี “วางทุกงานอ่านทุกคน”
6. จัดบริเวณอาคาร สถานที่ และสิ่งแวดล้อมให้มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้
7. จัดกิจกรรมให้ชุมชนเกิดความตระหนักเห็นความสำคัญของการศึกษา และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน

### 4. เป้าหมาย

โรงเรียนสิงห์สะอาด กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน ไว้ 4 ด้าน ดังนี้

4.1 งานการบริหารวิชาการ มุ่งจัดการศึกษาให้นักเรียนมีโอกาสเท่าเทียมกัน โดยจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้นักเรียนมีความรู้ รู้จักแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และพัฒนาทางร่างกาย อารมณ์ สังคมตามนโยบายและเป้าหมายในการจัดการศึกษาของหน่วยงานต้นสังกัด

4.2 งานการบริหารงบประมาณ จัดให้มีระบบการบริหารงบประมาณที่มุ่งสู่ผลสัมฤทธิ์เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการจัดการศึกษาให้บรรลุตามนโยบายและเป้าหมายที่กำหนด

4.3 งานบริหารบุคลากร สนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียนเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนและปฏิบัติงานอื่นๆ ตามที่มอบหมายได้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด มีความสุขในการทำงาน และพัฒนาตนเองตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู

4.4 งานบริหารทั่วไป มุ่งปรับปรุงและพัฒนาอาคารสถานที่ให้มีความพร้อมในการจัดการเรียนการสอน ปรับสภาพแวดล้อมให้มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ มีความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม โดยใช้กิจกรรม 5 ส และจัดการบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมปฏิบัติการของบุคลากรทุกระดับ

### การวิจัยปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นการวิจัยเพื่อนำผลมาใช้แก้ปัญหาในการปฏิบัติงาน (บุญชม ศรีสะอาด. 2545 : 15)

Freeman ได้เสนอขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็น 6 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับสภาพที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการกำหนดปัญหาวิจัยหรือคำถามวิจัยที่มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 4 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามการวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 เป็นการทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 6 เป็นการนำข้อค้นพบไปเผยแพร่ ให้ผู้เกี่ยวข้องทราบและใช้ประโยชน์

การวิจัยเชิงปฏิบัติการมีลักษณะคล้ายคลึงกันและมีกระบวนการดำเนินการวิจัยที่คล้ายกับหลักการวิจัยทั่วไป คือ มีการกำหนดปัญหา การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การเสนอผลการวิจัย ส่วนที่แตกต่างออกไปอย่างชัดเจน คือ การสะท้อนผลเพื่อให้เกิดการวิพากษ์และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ประวัติน เอราวรรณ (2545 : 15) ได้กล่าวถึงกระบวนการทำงาน PAOR ดังนี้ PAOR เป็นกระบวนการทำงานที่เป็นวงจร ตามแนวคิดของ Kemmis มี 4 ขั้นตอนคือ

1. การวางแผน (Planning) วางแผนหลังจากที่วิเคราะห์และกำหนดประเด็นปัญหา

ที่ต้องการแก้ไข

2. การปฏิบัติ (Action) ปฏิบัติตามผลที่กำหนด
3. การสังเกต (Observation) สังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน ให้ผู้ที่มีส่วนร่วมได้วิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานต่อไป
4. การสะท้อนผล (Reflection) การนำผลที่ได้จากการปฏิบัติ การสังเกตผลที่เกิดขึ้นมาตรวจสอบอภิปรายผลที่ได้ สะท้อนปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ นำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข และวางแผนปฏิบัติในวงรอบต่อไป

#### 1. ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) หมายถึง การวิจัยประเภทหนึ่ง ซึ่งใช้กระบวนการปฏิบัติอย่างมีระบบ ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและวิเคราะห์วิจารณ์ผลการปฏิบัติการ 4 ขั้น คือ วางแผน การลงมือปฏิบัติ การสังเกต การสะท้อนผลการปฏิบัติการดำเนินการต่อเนื่องไปจนกว่าจะได้ข้อสรุปที่แก้ไขได้จริง หรือพัฒนาสภาพการณ์ของสิ่งที่ได้ย่อมมีประสิทธิภาพ

#### 2. จุดมุ่งหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะปรับปรุงประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานประจำปีให้ดีขึ้น โดยนำเอางานที่ปฏิบัติอยู่มาวิเคราะห์สภาพปัญหา อันเป็นใ้ทำงานนั้นไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรจากนั้น ใช้แนวคิดทางทฤษฎี และประสบการณ์การปฏิบัติงานที่ผ่านมาเสาะหาข้อมูลและวิธีการที่คาดว่าจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ และสะท้อนวิธีการดังกล่าวไปทดลองใช้กับกลุ่มที่เกี่ยวข้องปัญหานั้น

#### 3. กรอบแสดงลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

กรอบแสดงลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มี 4 ลักษณะดังนี้

##### 3.1 เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participation and Collaboration)

ใช้การทำงานกลุ่ม ผู้ร่วมวิจัยทุกคนมีส่วนร่วมสำคัญและมีบทบาทเท่าเทียมกันในทุกกระบวนการของการวิจัย ทั้งการเสนอความคิดเห็นเชิงทฤษฎี และการปฏิบัติ ตลอดจนการวางแผนการวิจัย

##### 3.2 เน้นการปฏิบัติ (Action Orientation) การวิจัยชนิดนี้ใช้การปฏิบัติ

เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและศึกษาผลของการปฏิบัติเชิง และการปฏิบัติ ตลอดจนการวางแผนการวิจัย

##### 3.3 ใช้การวิเคราะห์ (Critical Function) การวิเคราะห์การปฏิบัติเป็น

อย่างลึก ซึ่งจากสิ่งที่สังเกตได้ จะนำไปสู่การตัดสินใจที่สมเหตุสมผลเพื่อปรับปรุงแผนปฏิบัติ

3.4 ใช้วงจรการปฏิบัติการ (The Action Research) ตามแนวคิด (Kemmis & McTaggart) คือการวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Action) การสังเกต (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) ตลอดจนการปรับปรุงแผน (Re-Planning) เพื่อนำไปปฏิบัติในวงจรต่อไปจนกว่าจะได้รูปแบบของการปฏิบัติงานที่น่าพึงพอใจ และได้ข้อเสนอเชิงทฤษฎีเพื่อเผยแพร่ต่อไป

#### 4. กระบวนการดำเนินงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

กระบวนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีขั้นตอนที่สำคัญ ๆ ในการดำเนินการดังนี้

4.1 การจำแนกหรือพิจารณาปัญหาที่ประสงค์จะศึกษา ผู้วิจัยและกลุ่มที่ทำการวิจัยจะต้องศึกษารายละเอียดของปัญหาที่จะศึกษาอย่างชัดเจน ปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียน ซึ่งจะทำให้การวิจัยเชิงปฏิบัติการจะต้องมีทฤษฎีรอบรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น การวิเคราะห์สภาพปัญหาควรพิจารณาให้ครบ 4 องค์ประกอบต่อไปนี้ คือ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ ครู นักเรียน เนื้อหา วิชาและสภาพแวดล้อม

4.2 เลือกปัญหาสำคัญที่เป็นสาระควรแก่การศึกษาวิจัย เลือกโดยอาศัยทฤษฎีมาร่วมพิจารณาลักษณะปัญหา แล้วสร้างวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตลอดจนอาจจะต้องสร้างสมมติฐานของการวิจัยในรูปแบบข้อความที่ต้องการประเมินที่แสดงความสัมพันธ์ปัญหากับหลักการหรือทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น

4.3 เลือกเครื่องมือดำเนินการการวิจัยที่จะช่วยให้ได้คำตอบปัญหาตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เครื่องมือที่ใช้มี 2 ลักษณะ คือ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองปฏิบัติหรือฝึกหัดตามวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติ

4.4 บันทึกเหตุการณ์อย่างละเอียดในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย เพื่อทราบความก้าวหน้าและเป็นอุปสรรคตามวงจรการปฏิบัติ เก็บสะสมบันทึกไว้เพื่อใช้ในการปรับปรุงวงจรปฏิบัติการต่อไปและเพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์หาคำตอบจากสมมติฐาน

4.5 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ของข้อมูลที่รวบรวมไว้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การตรวจสอบรายละเอียดของข้อมูล เพื่อให้แน่ใจในความถูกต้อง แสดงรายละเอียด อธิบายสถานการณ์ จัดหมวดหมู่ และแยกประเภทของกลุ่มข้อมูลตามหัวข้อที่เหมาะสมเปรียบเทียบข้อแตกต่างและคล้ายคลึงของข้อมูล

4.6 ตรวจสอบข้อมูลของกลุ่มผู้วิจัยที่ได้พิจารณาไว้แล้วอีกครั้งหนึ่ง เพื่อสรุปหาคำตอบที่เป็นสาเหตุและวิธีการแก้ปัญหานั้นตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยสรุปประมวลเป็นหลักการ (Principle) รูปแบบ (Model) ของ การปฏิบัติ หรือเสนอเชิงทฤษฎี (Proposition) หรือทฤษฎี (Theory) ทั้งนี้ต้องอาศัยหลัก ตรรกวิทยาโดยวิธีอุปมานและความรู้เชิงทฤษฎีด้วย

#### 5. ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

กระบวนการวิจัยนี้เมื่อก้าวในเชิงนำไปใช้เพื่อพัฒนา และปรับปรุง การปฏิบัติงานในโรงเรียนมีวิธีการดำเนินงานตามวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการดังนี้

5.1 ขั้นการวางแผน (Planning) เริ่มต้นด้วยการสำรวจปัญหาาร่วมกัน ระหว่างบุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อให้ได้ปัญหาที่สำคัญที่ต้องการให้แก้ไข ตลอดจน การแยกแยะรายละเอียดของปัญหานั้นเกี่ยวกับลักษณะของปัญหาเกี่ยวข้องกับใคร แนวทาง แก้ไขอย่างไรและจะต้องปฏิบัติอย่างไร

5.2 ขั้นตอนการปฏิบัติการ (Action) เป็นการนำแนวคิดที่กำหนดเป็น กิจกรรมในขั้นวางแผนมาดำเนินการ โดยการวิเคราะห์วิจารณ์ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นร่วมกัน ของทีมงานประกอบไปด้วยเพื่อทำการแก้ไขปรับปรุงแผน ฉะนั้นแผนที่กำหนดควรจะมี ความยืดหยุ่นปรับได้

5.3 ขั้นสังเกตการณ์ (Observation) สังเกตผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากการปฏิบัติงานด้วยความรอบคอบ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นที่คาดหวังและไม่คาดหวัง โดยอาศัยเครื่องมือในการเก็บ ข้อมูลเข้าช่วย

5.4 ขั้นสะท้อนผลการปฏิบัติการ (Reflection) เป็นขั้นสุดท้ายของวงจร การทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ การประเมินหรือตรวจสอบกระบวนการแก้ปัญหาหรือสิ่งที่เป็น ข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติการ ผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องจะต้องตรวจสอบ ปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน และ ของระบบการศึกษาที่ประกอบกันอยู่ โดยผ่านการถกอภิปรายปัญหา การประเมิน โดยกลุ่ม จะทำให้แนวทางของการพัฒนาขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมและเป็นพื้นฐานข้อมูลที่น่าไปสู่ การปรับปรุงและการวางแผนการปฏิบัติต่อไป

#### สรุปหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่จะต้องตระหนักอยู่เสมอ คือ กลุ่ม บุคคลที่เกี่ยวข้องมีความสำคัญต่อกระบวนการดำเนินการวิจัยนั้นคือ การวิจัยชนิดนี้ไม่ควรจะ



ทำตามลำพังและควรใช้วงจรของกระบวนการวิจัยซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผลการปฏิบัติเพื่อนำมาปรับปรุงแผนงาน แล้วดำเนินกิจกรรมที่ปรับปรุงใหม่ ซึ่งวงจรของ 4 ขั้นตอน ดังกล่าวจะมีลักษณะการดำเนินการเป็นบันไดเวียน (Spiral) กระทำซ้ำทั้งวงจรจนกว่าจะได้รับผลการปฏิบัติการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางพัฒนาขึ้น โดยรับฟังความคิดเห็นข้อ ดีติเตียนผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ คือ ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้บริหารและสังคมภายนอก บันทึกผลการปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทุก ๆ ขั้นที่สำคัญ นั้นคือ

1. บันทึกผลของการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมและการฝึกปฏิบัติ

2. บันทึกผลของการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมใช้ภาษาและการสื่อสาร

ในห้องเรียนหรือหน่วยงานและกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ต้องแก้ไข

3. บันทึกผลของการพัฒนาการที่เป็นข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การแจกแจงข้อค้นพบที่สำคัญในเชิงอธิบายความ ซึ่งจะนำมาสู่การสรุปเป็นผลงานวิจัย และแสดงให้เห็นแนวทางหรือรูปแบบการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพเพื่อแก้ไขปัญหาในเรื่องราวของสิ่งที่ศึกษานั้น สรุปหลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการได้แก่

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นความพยายามที่จะปรับปรุงการศึกษา โดยการเปลี่ยนแปลง (Changing) การศึกษานั้นและการเรียนรู้ลำดับขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงนั้น

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการทำงานของกลุ่ม (Participatory) และให้การศึกษาร่วมมือกันทำงาน (Collaboration) ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยการฝึกปฏิบัติตามแนวทางที่กลุ่มกำหนด

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการใช้การสะท้อนการปฏิบัติ (Reflection) โดยประเมินตรวจสอบในทุก ๆ ขั้นตอน เพื่อปรับปรุงการฝึกหรือการปฏิบัติให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นกระบวนการเรียนอย่างมีระบบ (Systematic Learning process) โดยบุคคลที่เกี่ยวข้องนำความคิดเชิงนามธรรม มาสร้างเป็นข้อสมมุติฐาน ทดลองฝึกปฏิบัติและประเมิน โดยบุคคลที่เกี่ยวข้องนำความคิดเชิงนามธรรม มาสร้างเป็นข้อสมมุติฐานทดลองฝึกปฏิบัติและประเมินผลปฏิบัติ ซึ่งเป็นการทำสอบ (Test) ว่าข้อสมมุติฐานของแนวคิดนั้นถูกหรือผิด

5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ (Start Small) อาจจะเริ่มต้นจากบุคคล (ครู/นักเรียน) คนเดียวที่พยายามดำเนินการ ให้มีการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงบางสิ่งบางอย่างทางการศึกษาให้ดีขึ้น โดยขณะที่ปฏิบัติต้องปรึกษา รับฟังข้อคิดเห็นและอาศัยการร่วมปฏิบัติจากผู้เกี่ยวข้อง

6. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่ให้แนวทางปฏิบัติเชิงรูปธรรมจากการบันทึก (Records) พัฒนาการของกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เห็นกระบวนการเข้าสู่ปัญหา การแก้ปัญหา การปรับปรุงและได้ผลสรุปที่สมเหตุสมผล ในขณะที่เดียวกันสามารถนำปรากฏการณ์ที่ศึกษามาประมวลเป็นข้อเสนอเชิงทฤษฎี (Proposition) ได้จากการศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เห็นว่า เป็นกระบวนการปฏิบัติงานที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถ นำไปใช้ในการพัฒนาหน่วยงานให้ประสบผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาโดยแท้

### งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

#### งานวิจัยในประเทศ

ชัยณรงค์ ศรีสุข (2545 : 90-91) ได้ศึกษาค้นคว้า คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย สรุปได้ดังนี้

1. นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ตามการรับรู้ของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก 4 ด้าน เรียงตามอันดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านมีวินัย ด้านประหยัด ด้านความรับผิดชอบ ด้านมีความกรุณา และระดับปานกลาง 1 ด้าน คือ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต

2. ผลการเปรียบเทียบคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พบว่า นักเรียนหญิงมีค่าเฉลี่ยคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ตามการรับรู้ของนักเรียนทั้งโดยรวมและเป็นรายด้านทุกด้าน มากกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สมนึก แกระหัน (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคำชะอี สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร พบว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคำชะอี สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่ามีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับสูงทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านความสามัคคี ความเมตตา กรุณา ความมีวินัยในตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียรและความเสียสละ

กัลยา ศรีปาน (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคุณธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ ปีการศึกษา 2542 จำนวน 182 คน ผลการวิจัยพบว่า ระดับคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโดยภาพรวมองค์ประกอบด้านความใฝ่รู้ ด้านการประหยัด ด้านความสามัคคี ด้านความเมตตา กรุณา ด้านการเสียสละ ด้านการตรงต่อเวลา อยู่ในระดับปานกลาง องค์ประกอบด้านความขยัน ความมีระเบียบวินัย ด้านความกตัญญูคุณเวที ด้านความเป็นผู้มีวิถึวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านความอดทน ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม อยู่ในระดับน้อย ตามตัวแปรเพศพบว่า นักเรียนหญิงมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่านักเรียนชาย

มนตรี กำลั้งดี (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอกะปง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงา โดยมุ่งศึกษาระดับจริยธรรมและเปรียบเทียบระดับจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอกะปง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงา ตามตัวแปรสภาพครอบครัว อาชีพของผู้ปกครอง และเพื่อทราบความต้องการของนักเรียนในการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอกะปง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงา จำนวน 175 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า จำนวน 52 ข้อ และแบบสอบถามปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานและทดสอบสมมุติฐานโดยใช้ค่าที (t-test) ผลการศึกษาพบว่า

1. ระดับจริยธรรมของนักเรียนโดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบด้านความมีวินัย ความกตัญญู ความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี นักเรียนมีจริยธรรมอยู่ในระดับมาก
  2. นักเรียนที่มีสภาพครอบครัวแตกต่างกัน (ครอบครัวปกติและครอบครัวไม่ปกติ) มีจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยค่าคะแนนเฉลี่ยระดับจริยธรรมของนักเรียนจากสภาพครอบครัวปกติสูงกว่านักเรียนจากสภาพครอบครัวไม่ปกติ
  3. นักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกัน (อาชีพรับจ้าง และอาชีพอิสระ) โดยภาพรวม พบว่า นักเรียนมีจริยธรรมไม่แตกต่างกัน
  4. ความต้องการของนักเรียน ในการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน จากการประมวลความต้องการ พบว่า นักเรียนมีความต้องการให้โรงเรียนมีการส่งเสริมจริยธรรมในด้านต่าง ๆ คือ ครูควรจะสอนให้นักเรียนเชื่อฟังพ่อแม่ ครูอาจารย์ ครูควรกระตุ้นให้นักเรียนมีความขยันในการที่จะทำงานส่งครู โรงเรียนควรมีการรณรงค์ให้ประหยัดพลังงานในโรงเรียน ครูควรจะกวดขันนักเรียนให้พูดความจริงต่อกัน โรงเรียนควรจัดให้มีบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใฝ่รู้ ครูควรจัดกิจกรรมฝึกความอดทนของนักเรียน โรงเรียนควรมีการรณรงค์ให้นักเรียนใช้จ่ายอย่างประหยัด โรงเรียนควรมีการจัดการแข่งขันกีฬาภายในโรงเรียนเพื่อเป็นการสร้างความสามัคคีกันในกลุ่มคณะและอื่น ๆ
- บุญสม โปธิเงิน (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชายและนักเรียนหญิง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 696 คน เป็นชาย 362 คน และเป็นหญิง 334 คน ผลการศึกษาพบว่า
1. นักเรียนหญิงมีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันมากกว่านักเรียนชาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน
  2. นักเรียนที่เรียนในเขตเมือง มีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันมากกว่านักเรียนที่เรียนในเขตชนบทอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน
  3. นักเรียนที่มีผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกัน มีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน

เฉลิมพล โยนนท์ (2539 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยธรรม เรื่อง ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ความมีสติและมีเหตุผล กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนด้วยหนังสือการ์ตูนสีกับวิธีสอนปกติ ประชากรเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านผือกิ่งอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ ปีการศึกษา 2538 จำนวน 2 ห้องเรียน ๆ ละ 20 คน รวม 40 คน ให้กลุ่มทดลองเรียนด้วยหนังสือการ์ตูนสี และกลุ่มควบคุมเรียนด้วยวิธีการสอนปกติ ผลการทดลองพบว่า คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ณัฐพล กล้าหาญ (2540 : 120) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาจริยธรรมความมีวินัยในตนเองด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ในนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านลำควน ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2539 จำนวน 15 คน ซึ่งศึกษาการพัฒนาจริยธรรมความมีวินัยในตนเอง 4 เรื่อง คือ 1) ความรับผิดชอบ 2) การตรงต่อเวลา 3) ความซื่อสัตย์ 4) ความมีระเบียบวินัย ศึกษาโดยใช้วิธี การวิจัยปฏิบัติการ พบว่า จริยธรรมความมีวินัยในตนเองของนักเรียนหลังการพัฒนาด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์สูงกว่าจริยธรรมความมีวินัยก่อนการพัฒนาด้วยกลุ่มสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ และความถี่ของการเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนในห้องเรียนหลังการพัฒนาด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ลดต่ำกว่าความถี่ของการเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนในห้องเรียนก่อนการพัฒนาด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ และพบอีกว่า นักเรียนในชั้นเรียนร้อยละ 80 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการทดสอบเกินร้อยละ 80 และผลจากการทดสอบทางสถิติ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังการพัฒนาด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์สูงกว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการพัฒนาด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ

พิเชษฐ มหาวงศ์ (2546 : บทคัดย่อ) การพัฒนาครูในการจัดทำแผนการจัดการกิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียน โรงเรียนบ้านคำบาง 2 อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า ในวงรอบที่ 1 พบว่า 1) แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจในการจัดทำแผนการจัดการกิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียน ของกลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า มีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำแผนการจัดการกิจกรรมคิดเป็นร้อยละ 70 2) ผลการประเมินแผนการจัดการกิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียน ของกลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งในภาพรวมและรายด้าน และผลการศึกษาค้นคว้าในวงรอบที่ 2 พบว่า

ผลการประเมินแผนการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียน ของกลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากทั้งในภาพรวมและรายด้าน

สรุปการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ทำให้ได้แผนการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียน ที่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ครูผู้สอนและผู้เกี่ยวข้องสามารถนำแผนการจัดกิจกรรมไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือประยุกต์ใช้กับวิชาอื่นอย่างหลากหลาย เพื่อให้ได้แผนการจัดกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพในกระบวนการเรียนการสอนต่อไป

พระมหาบุญมี จำปาทอง (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม เรื่อง สีล 10 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้สื่อประสม ผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏ ดังนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 85.16 / 81.91 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80 / 80 ที่กำหนดไว้ และเพิ่มดัชนีประสิทธิผลของการเรียนรู้ด้วยชุดสื่อประสม และแผนการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม มีค่าเท่ากับ 0.6011 หมายความว่า นักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นร้อยละ 60.11

2. นักเรียนมีความคงทนในการเรียนรู้ เรื่อง สีล 10 คิดเป็นร้อยละ 79.00 หมายความว่า นักเรียนมีความคงทนในการเรียนรู้ และนักเรียนมีความพึงพอใจเกี่ยวกับชุดสื่อประสม และแผนการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว อยู่ในระดับความพึงพอใจมาก

จากผลการศึกษาดังกล่าวทำให้แผนการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80 / 80 และทราบประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของนักเรียน ตลอดจนวิธีการพัฒนาแบบสอบถามความพึงพอใจนักเรียน รวมทั้งแนวทางในการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านคุณธรรม จริยธรรมด้วย จนสามารถนำไปสู่การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมในส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องได้ หรือนำไปเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ในโรงเรียนมัธยมศึกษาอื่น ๆ และวงการศึกษาของพระสงฆ์ต่อไป

### งานวิจัยต่างประเทศ

แกรนคัมมอนท์ (Grandmont, 2002 : 63 – 01A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการฝึกฝนระเบียบวินัยโดยใช้ระบบประชาธิปไตย พบว่า การบีบบังคับแม้จะเป็นวิธีการในการฝึกวินัยในโรงเรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบ โดยครูจะต้องใช้ความเด็ดขาดเป็นหลักในการฝึกก็ตาม แต่การฝึกความรับผิดชอบนั้น ครูจะต้องศึกษาวิจัยหารูปแบบ แนวทาง และมีการสร้างสถานการณ์จริงเพื่อฝึกนักเรียน โดยยึดหลักการให้กำลังใจแก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจ รู้จักปกครองตนเองจนทำให้มีความเคารพตนเอง มีความรับผิดชอบในชั้นเรียน สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นเป็นผลมาจากครูและผู้บริหาร โรงเรียนมากกว่าสิ่งอื่น ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนและการดูแลปกครอง ตลอดจนการจัดการบริหารในชั้นเรียนต่อไป

ชุนิก (กรมวิชาการ, 2542 : 88 ; อ้างอิงมาจาก Zunich, 1963) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการการรับรู้ด้านความรู้สึกรับผิดชอบของเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมต่ำ และฐานะทางสังคมปานกลาง เพื่อต้องการทราบว่า การรับรู้ของเด็กในด้านความรับผิดชอบนั้นแปรไปตามระดับชั้นของสังคมหรือไม่ โดยใช้ A.Children Responsibility Inventory เป็นเครื่องมือวัด ซึ่งประกอบด้วยคำถาม 25 ข้อ ใช้เด็กจำนวน 500 คนในรัฐเคนซัส สหรัฐอเมริกา เป็นผู้ตอบ ผลการศึกษาครั้งนี้ พบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมระดับปานกลางมีการรับรู้ด้านความรู้สึกรับผิดชอบได้เร็วกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะสังคมระดับต่ำ

Kazanas (1992) ได้นำเสนอปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์การดังนี้ 1) ปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ สภาพของแรงงาน แรงจูงใจ ความรู้ ทักษะทัศนคติ ความสามารถและความถนัด 2) ปัจจัยด้านกลุ่มที่ปฏิบัติงานร่วมกัน ได้แก่ โครงสร้างของกลุ่ม ภาวะผู้นำ การยึดเหนี่ยวในกลุ่ม บทบาท ปทัสถาน และสถานภาพ 3) ปัจจัยด้านองค์การ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมภายในองค์การ เทคโนโลยี กลยุทธ์และวัฒนธรรมขององค์การ ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงาน คือ 1. ด้านองค์การ 2. ด้านบุคคล และ 3. ด้านกลุ่มที่ปฏิบัติงานร่วมกัน ในการวิจัยครั้งนี้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการนั้น มีปัจจัยด้านหลักสูตรที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนแบบบูรณาการด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมของครู โดยแบ่งออกเป็น 4 ปัจจัยได้แก่ 1. ปัจจัยด้านหลักสูตร 2. ปัจจัยด้านองค์การ 3. ปัจจัยด้านผู้สอน และ 4. ปัจจัยด้านกลุ่มที่ปฏิบัติงานร่วมกัน โดยทั้ง 4

ปัจจัย เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลในรูปที่เป็นสาเหตุโดยตรงต่อความสามารถในการจัดการเรียน การสอนแบบบูรณาการของครูประถมศึกษา

Manning และ Saddlemire (2000) ได้รายงานถึงประสบการณ์ของโรงเรียนหนึ่ง ที่ใช้วิธีการร่วมมือกันบูรณาการ ซึ่งผลที่ได้มานั้นนับว่าเป็นที่น่าพอใจ ผู้ที่ร่วมดำเนินการ บูรณาการจึงได้ให้คำแนะนำ 10 แนวทางในการที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จในการบูรณาการ ดังนี้

1. จัดตั้งคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับครู ซึ่งจะต้องทำหน้าที่ บูรณาการร่วมกันสำรวจคำแนะนำต่างๆ และประสานงานกับครูอื่นๆ ในโรงเรียน
2. ต้องมีนโยบายสนับสนุน
3. ให้มีการฝึกฝนพัฒนาจนเป็นมืออาชีพ
4. เกี่ยวข้องกับครูทุกคนซึ่งมีส่วนร่วมในการบูรณาการด้วยถึงแม้จะไม่ใช่อุดูแลพิเศษ
5. คาดหวังถึงการต่อต้านเพราะการกำจัดความต่อต้านทั้งหมดคงเป็นไปได้ ไม่ได้
6. การเลือกผู้นำทีมที่มีความกระตือรือร้น
7. พัฒนาระเบียบวาระการประชุมในการพบกันของแต่ละทีม
8. เรียนรู้ทักษะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ
9. พัฒนาระบบการประเมินทั้งงานกลุ่มและงานเดี่ยว
10. หลีกเลี่ยงความสำเร็จทั้งที่ยิ่งใหญ่และเล็กน้อย

ฮิลล์ (Hill, 2002 : 2168-A) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลการสอนหลักสูตรวิชา วิทยาศาสตร์และวิชาคณิตศาสตร์ที่จัดการสอนแบบบูรณาการกับการสอนแบบแยกวิชา เพื่อที่จะดูผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ของนักเรียน เกรด 6 ในโรงเรียนเขตเมืองมลรัฐเท็กซัส ผลการศึกษาพบว่า (1) นักเรียนที่เรียนหลักสูตร วิชาวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์แบบบูรณาการ มีความองงามและคล่องแคล่วในทักษะวิชา คณิตศาสตร์เพิ่มมากขึ้น (2) นักเรียนที่เรียนหลักสูตรวิชาวิทยาศาสตร์และวิชาคณิตศาสตร์ แบบบูรณาการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ และทักษะทางวิชาคณิตศาสตร์ มากกว่านักเรียนที่เรียนหลักสูตรปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (3) นักเรียนทั้งสองกลุ่มมีความวิตกกังวลใจเกี่ยวกับวิชาคณิตศาสตร์ไม่แตกต่างกัน (4) นักเรียนที่เรียน หลักสูตรวิชาวิทยาศาสตร์แบบบูรณาการมีทักษะการดำรงชีวิตในสังคมมากกว่านักเรียนที่เรียน



หลักสูตรปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 และ (5) ความคล่องแคล่วทางวิชาคณิตศาสตร์มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งงานวิจัยในประเทศและงานวิจัยต่างประเทศได้ชี้ให้เห็นว่า บุคคลที่มีส่วนในการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เด็กมีหลายกลุ่ม ทั้งพ่อแม่ ครู อาจารย์ ผู้บริหารโรงเรียน โดยเฉพาะผู้บริหาร โรงเรียนและครูผู้สอนนั้นมีส่วนสำคัญที่จะต้องให้ความสำคัญและให้ความสนใจในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียนที่อยู่ในความดูแล ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จ ครูผู้สอนจะต้องมีการวางแผน การสอนและการฝึกให้รอบคอบ กำหนดวางแผนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการนำเอาเทคนิค วิธีการ กิจกรรม หรือสื่อที่หลากหลายมาบูรณาการใช้ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับรู้ มีความเข้าใจ เกิดความตระหนัก และยอมรับหลักการด้านคุณธรรมจริยธรรมไปปฏิบัติจนคิดเป็นนิสัย แต่อย่างไรก็ตาม ตัวแปรที่ทำให้การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนมีความแตกต่างกันมีหลายตัวแปร เช่น ด้านเพศ พบว่า นักเรียนหญิงพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมได้สูงกว่านักเรียนชาย นอกจากนั้นความแตกต่างในด้านอาชีพของผู้ปกครอง ฐานะทางสังคมของครอบครัว ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว มีผลทำให้การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนแตกต่างกัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม  
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY